

HİSTALYA

MUN 2024

KURTULUŞ SAVAŞI

GÜNDEM MADDESİ:
AÇIK GÜNDEM

ÇALIŞMA REHBERİ

KOMİTE SEKRETERİ

Melikhan Demirkiran

KOMİTE SEKRETERİ

Yusuf Almis

AKADEMİK ASİSTAN

Turgut Emir Önder

1. Karşılama Mektupları	4
1.1 Genel Sekreterden Mektup	4
1.2 Eş Komite Sekreterlerinden Mektup	4
1.3 Akademik Asistandan Mektup	4
2. 1. Dünya Savaşı	4
2.1. Savaşın Sebebi	4
2.2. İttifak ve İtilaf Blokları	5
2.3. Savaşın Sona Ermesi	6
2.4. Dünya Savaşında Osmanlı Devleti	6
2.4.1 Osmanlı Devleti'nde Genel Durum	7
2.4.2 Osmanlı'nın Savaştığı Cepheler	7
2.5 1. Dünya Savaşı sonrasında Osmanlı Devleti	8
2.5.1 Topraklardaki Değişim	8
2.5.2 Mondros Ateşkes Antlaşması	9
2.5.3 İstanbul'un İşgali	11
3. Kurtuluş Savaşı'na Hazırlık Dönemi: Türkler ve Tutsaklık	12
3.1 Samsun'a Çıkış: Demirden Bir Yığın, Gökyüzünden Gözler, Kıyıyı Süzüyor, Sessiz...	12
3.2 Havza Genelgesi	13
3.3 Amasya Tamimi	14
3.4 Erzurum Kongresi	15
3.5 Sivas Kongresi	15
3.6 Heyet-i Temsiliye	18
3.7 Amasya Protokolü	19
3.8 6. Dönem Meclis-i Mebusan: Yanlış Yerde Açılan Yine Yeni Yeniden Meclisi	21
3.8.1 Misak-ı Milli	21
3.9 Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Açılması	22
3.10 Tarih Sayfasında Bir Kara Leke: Sevr Antlaşması	23
4. Milli Mücadele'nin Silahlı Aşaması	25
4.1 Doğu Cephesi: Kafkasya Dağlarında Çiçekler Açar	26
4.1.1 Milli Mücadele Öncesi	26
4.1.2 Milli Mücadele Dönemi	27
4.1.3 Mücadelenin Sonlanması ve Diplomasi Safhası, Gümrü Antlaşması	31
4.1.4 Moskova Antlaşması	33
4.1.5 Kars Antlaşması	36
4.2 Güney Cephesi	39
4.2.1 Fransız İşgali	39
4.2.2 Ya İstiklal Ya Ölüm: Kuvay-i Milliye	41
4.2.3 Halkın Haklı Direnişinin Meyvesi Ankara Antlaşması ve Güney Cephesinin Kapanması	47
4.3 Türk Kurtuluş Savaşında Batı Cephesi	47
4.3.1 Kuvay-i Milliye'nin Düzenli Hale Getirilmesi	49
4.3.2 Fedakâr Halkımız ve Tekalif-i Milliye	49
4.3.3 I. İnönü Muharebesi	53
4.3.4 "Siz orada yalnız düşmanı değil, milletin makûs talihini de yendiniz...": II. İnönü	

Muharebesi	63
4.3.5 Yunan’a Karşı Son Yenilgi: Kütahya-Eskişehir Savaşı	67
4.3.6 “Hattı müdafaa yoktur, sathı müdafaa vardır. Bu satıh bütün vatandır. Vatanın her karış toprağı vatandaş kanıyla sulanmadıkça, vatan terk olunamaz!”: Sakarya Meydan Muharebesi	71
4.3.7 “Ordular, ilk hedefiniz Akdeniz’dir. İleri!”: Büyük Taarruz	75
4.3.8 Türk’ün Mutlak Bağımsızlığı: Batı Cephesinin Sonuçları	79
4.4 El-Cezire Cephesi	79
4.4.1 Musul Sorunu	79
4.4.2 İngiliz İşgali	80
4.4.3 İngiliz Karşıtı Ayaklanmalar	80
4.4.4 Derbent Muharebesi	82
4.4.5 Bölgenin İngilizlere Kalması	83
4.5 Türkiye Büyük Millet Meclisi Karşıtı Ayaklanmalar	83
4.5.1 TBMM’nin Aldığı Tedbirler	83
4.5.2 Azınlık İsyancıları	84
4.5.3 Kuva-yi Milliye’den Ayrılanların İsyancıları	84
4.5.4 İstanbul Hükümeti ve İtilaf Güçleri Tarafından Çıkarılan İsyancılar	85
5. Milli Mücadele Destekçileri ve Karşıtları	85
5.1 Milli Mücadeleyi Destekleyen Cemiyetler	86
5.1.1 Trakya-Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti	86
5.1.2 Doğu Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti	87
5.1.3 Trabzon Muhafaza-i Hukuk Cemiyeti	87
5.1.4 İzmir Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti	87
5.1.5 Kilikyalılar Cemiyeti	88
5.1.6 Anadolu Kadınları Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti	88
5.1.7 Milli Kongre Cemiyeti	88
5.2 Milli Mücadeleye Karşı Cemiyetler	89
5.2.1 Kürt Teali Cemiyeti	89
5.2.2 Teali-i İslam Cemiyeti	90
5.2.3 İngiliz Muhipleri Cemiyeti	90
5.2.4 Hürriyet ve İtilaf Fırkası	91
5.2.5 Wilson Prensipleri Cemiyeti	91
5.3 Azınlıklar Tarafından Kurulan Milli Mücadele Karşıtı Cemiyetler	91
5.3.1 Mavri Mira Cemiyeti	92
5.3.2 Hınçak ve Taşnak Çeteleri	92
5.3.3 Pontus Rum Cemiyeti	92
5.4 Sovyet Yardımı	93
5.5 İstanbul Hükümeti	94
6. Milli Mücadele’nin Sonlanması	96
6.1. Mudanya Ateşkes Antlaşması	96
6.2 Lozan Barış Antlaşması	98
7. Kaynakça	102

1. Karşılama Mektupları

1.1 Eş Komite Sekreterlerinden Mektup: Yusuf Almış

Neredeyse bir kitap uzunluğunda olan bu rehberi yazarken oldukça yorulduk ve tükendik. Şiirsel, akademik, eleştirel dilleri bir arada kullanıp uzun uzun kaynak taramaları ve birkaç uykusuz gecenin ardından tamamladığımız bu rehber yazıya inanın nasıl bir önsöz misali mektup yazabilirim bilmiyorum. Ben Yusuf, Yusuf Almış.

Zannımca şu an Antalya sınırları içerisinde yazılmış en uzun rehber yazı ve AntalyaMUN tarihinin en ikonik komitesine sahibiz. Bu fırsatı en güzel şekilde değerlendirmek ve önümüzdeki 4 gün keyif alabilmek için bu yazıyı okuyup karakterleriniz üzerine iyice çalışmanızı şiddetle tavsiye ediyorum.

Daha fazla uzatmanın pek bir manası yok, diğer mektupları da okumayı unutmayınız.
https://www.youtube.com/watch?v=MIISIFbWcjY&ab_channel=TRTHaber

Eş Komite Sekreteri Yusuf Almış,
0532 686 21 29

1.2 Eş Komite Sekreterlerinden Mektup: Melikhan Demirkıran

Hepinize merhabalar. Ben Melikhan. Konferans boyunca Kurtuluş Savaşı'nın Eş Komite sekreteri olacağım. Bu 4 günlük beklenen konferansta sizlerle beraber bu komiteyi yapmak benim için çok heyecan verici. Gerek komitenin Türk Tarihi açısından önemi gerekse bu konunun Antalya'da ilk kez ele alınabilmesi olsun gerçekten çok mutluyum.

Siz delegelerden isteğim çalışma rehberini okumanız, yaklaşık 100 sayfalık bir içerik hazırladık sizler için. Sayfa sayısı gözünüzü korkutmasın zaten kısaltarak yazdık ama komitenin işleyişi için bu guideyi okumanız ciddi bir önem arz ediyor. Çünkü komitemiz kolay olmayacak. Bu savaş tarihte çok zor şartlar altında ve büyük fedakarlıklar ile beraber kazanıldı, size bu atmosferi yansıtabilmek adına ise bu yokluk içinde geçen savaşın imkansız gibi gözüken noktalarını eksiksiz canlandırmamız gerekiyor. Tabi bu iş sizlerin en azından bu çalışma rehberini okumanızdan geçiyor. Umarım 4 gün boyunca hepimiz için keyifli ve nostaljik bir komite olur.

Herhangi bir sorunuz olursa mesaj yazmaktan çekinmeden yazabilirsiniz.

Melikhan Demirkıran 05443681943

1.3 Akademik Asistandan Mektup: Turgut Emir Önder

Hepinize merhabalar. Ben Turgut. Konferans boyunca Kurtuluş Savaşı'nın Eş Komite sekreteri olacağım. Bu 4 günlük beklenen konferansta sizlerle beraber bu komiteyi yapmak benim için çok heyecan verici. Gerek komitenin Türk Tarihi açısından önemi gerekse bu konunun Antalya'da ilk kez ele alınabilmesi olsun gerçekten çok mutluyum.

Siz delegelerden isteğim çalışma rehberini okumanız, yaklaşık 100 sayfalık bir içerik hazırladık sizler için. Sayfa sayısı gözünüzü korkutmasın zaten kısaltarak yazdık ama komitenin işleyişi için bu guideyi okumanız ciddi bir önem arz ediyor. Çünkü komitemiz kolay olmayacak. Bu savaş tarihte çok zor şartlar altında ve büyük fedakarlıklar ile beraber kazanıldı, size bu atmosferi yansıtabilmek adına ise bu yokluk içinde geçen savaşın imkansız gibi gözükten noktalarını eksiksiz canlandırmamız gerekiyor. Tabi bu iş sizlerin en azından bu çalışma rehberini okumanızdan geçiyor. Umarım 4 gün boyunca hepimiz için keyifli ve nostaljik bir komite olur.

2. 1. Dünya Savaşı

Gerçekleştiği tarihe kadar eşi benzeri görülmemiş olan 1. Dünya Savaşı ismini de buradan alır. 28 Temmuz 1914 tarihinde Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Sırbistan'a savaş açmasıyla resmi olarak başlayan savaş 4 yılı biraz aşkın bir süreyle devam ederek 1918 yılının 11 Kasım'ında imzalanan Compiègne Ateşkesi(Rethondes Antlaşması) ile sona ermiştir. Yaklaşık olarak 65 milyon askerin katıldığı bu savaşta 10 milyon asker, 6,6 milyon sivil hayatını kaybetti. İtilaf Devletleri'ne Amerika'nın da dahil olmasıyla İtilaf devletlerinin galibiyeti ile sonuçlanan bu savaşın sonuçları Osmanlı adına iç açıcı değildi.

2.1. Savaşın Sebebi

Savaşı ateşleyen olay 28 Haziran 1914 tarihinde Avusturya-Macaristan veliahtı prens Ferdinand'a Saraybosna'da Sırp milliyetçisi bir genç tarafından düzenlenen suikasttır. Bu suikastın üstüne aynı gün Avusturya-Macaristan,Sırbistan'a savaş açacak, ve diğer devletlerin de hızlıca katılmasıyla büyüyen bloklar daha sonrasında ittifak ve itilaf bloğu olarak adlandırılacaktı.Perde arkasında ise sanayi devrimiyle beraber yaygınlaşan sömürgecilik faaliyetleri vardı. Elinde daha az sömürgesi bulunan ve nispeten daha geç sanayileşen Almanya gibi ülkeler bunların sayısını arttırmak adına çabalarken sömürgesi zaten fazlasıyla olan İngiltere gibi ülkelerin de aşağı kalır yanları yoktu. Dünya düzeni artık değişmiş ve sanayi ekonomik gücün simgelerinden olmuştu. Bu gücün sürekliliği olarak ise sömürgeciliği benimseyen bu ülkeler için geride kalmış ülkeler hem bir pazar kaynağı hem de bulunmaz bir nimetti. Kendilerinde olmayan ürünleri fazlasıyla alırken alınan bu ürünleri ise yerli halka işleyip satıyorlardı. Örneğin İngilizler, Afrikada işçilerin toplamış olduğu kakao bitkisini ülkelerinde işliyor ve çikolatayı burada ve diğer pazarlarda satıyorlardı. Çikolata satışından kar elde edemeyen bu Afrikan işçiler aynı zamanda kakaoyu toplamak için de minimal düzeylerde ödenek alıyordu. Bu işçilerin ödeneği kendi topladıkları malzemeden yapılan çikolatayı almaya yetmiyor hatta bu işçilerin çoğunluğu açlıktan ve yorgunluktan hayatlarını kaybediyorlardı. Buna rağmen sömürgeci ülkeler daha da ucuza çalışır diye bu tarz yerlerde çocukları bile çalıştırmış ve bu uygulamadan vazgeçmemişlerdir. Özellikle benzer ya da yakın yerleri hedef alan ülkelerin kendi aralarındaki tansiyon çok yükselmiş ve halihazırdaki suikast zaten çıkacağı kesin bir savaşın fitili olmuştur.Bunun yanında ülkelerin daha fazla toprak isteği ve geçmişte yaşanan olaylar bu savaşta tarafların belirleyici etkilerinden olmuştur. Ayrıca Fransız İhtilalı sonrasında etkinliğini hızla arttıran ideoloji olan milliyetçilik akımı Osmanlı İmparatorluğu gibiçok uluslu devletlerin altında yaşayan azınlıkların kendilerine ait bir devlet kurma hayaliyle yanıp tutuşmalarına ve bu imparatorlukların çok uluslu yapısına zarar vermeye başlamıştır. Gelişmiş ülkelerin kendi çıkarları uğruna fırsat gördüğü bu savaş tarihin en kanlı savaşlarından bir tanesi olmuştur.

2.2. İttifak ve İtilaf Blokları

Savaş temelde iki farklı blokta toplanmıştır bunlar İttifak Devletleri ve İtilaf Devletleridir.

İttifak Devletleri

- Alman imp.
- Avusturya-Macaristan imp.
- Osmanlı imp.
- Bulgaristan Krallığı(1915)
- İtalya Krallığı(taraf değiştirdi)

İtilaf Devletleri

- Sırp Krallığı
 - Rus imp.
- Fransa Cumhuriyeti
 - Belçika Krallığı
 - Britanya imp.
- Karadağ Krallığı
 - Japonya
- İtalya Krallığı(1915)
 - Portekiz(1916)
- Romanya Krallığı(1916)
 - ABD(1917)
 - Yunanistan(1917)

2.3. Savaşın Sona Ermesi

Tarafların yukarıdaki gibi birbirlerine cephe almalarıyla geçen kanlı savaşta Doğu cephesi,Batı cephesi ve Osmanlı cephesi olmak üzere 3 ana cephe vardı. Bu üç cephede 4 yıl boyunca devam eden savaş itilaf devletlerinin kesin zaferi ile sonuçlandı. 1917 yılına gelinene kadar Almanya'nın başını çektiği İttifak Bloğu önde gibi gözüktü de zaman içerisinde Almanya lojistik açıdan dezavantajlı konuma düşmüştür. Britanya'yı denizlerden abluka altına alan Almanya bölgedeki bütün deniz ticaretini durdurmuş filosundaki denizaltılara geçen bütün gemileri batırma emrini vermişti. Bu durum savaşa girmeyen Amerika'nın önce Almanya ile bağlantısını kesmesine ardından Almanya,Amerika'dan kurtulmak adına Meksika ile görüşmelere başlamasının üzerine bir de Amerika'ya ait olan ticaret gemilerini vurunca 6 Nisan 1917 tarihinde Amerika Almanya'ya savaş açarak İtilaf Bloğundaki yerini aldı. Henüz hiç savaşmamış,ekonomik ve askeri gücünü de hiç kullanmamış ayrıca güçlü bir donanmaya sahip olan Amerika'nın savaşa girmesi savaşın kaderini değiştiren en büyük olaylardan birisidir. Yine aynı yılda Rusya'nın savaştan çıkmasına rağmen savaşın seyrine direkt etkisi olmamıştır. Doğu cephesindeki tüm askerlerini Batı'ya kaydıran Almanya başarı elde edememiş ve ordu içeriden çatırdamaya başlamıştır. Ordunun da motivasyonu bozulunca almanya teslim olmuş ve İttifak Devletleri ile Antlaşmalar imzalanmıştır.

Bulgaristan ile 29 Eylül 1918 yılında Selanik Ateşkes Antlaşması

Osmanlı ile 30 Ekim 1918 yılında Mondros Ateşkes Antlaşması

Avusturya-Macaristan ile 3 Kasım 1918 yılında Villa Giusti Ateşkesi

Almanya ile 11 Kasım 1918 (Rethondes) Antlaşması imzalanmıştır.

Bu antlaşmalar sonucunda 1. Dünya savaşı sona ermiştir.

2.4. Dünya Savaşında Osmanlı Devleti

30 Ekim 1914 tarihinde Almanya'nın yanında İttifak bloğunda savaşa katılan Osmanlı devletini savaşa sokan olay, Rus limanlarının bombalanmasıdır. Almanya'nın İngilizler tarafından kovalanan 2 savaş gemisi Osmanlı'ya sığındı. Daha sonra bu gemiler, İngiltere'den satın alına gemilerin verilmeme ihtimaline karşı satın alındı ardından Yavuz ve Midilli isimlerini aldılar. Gemilere Osmanlı Bayrağı çekildi ve Alman personele Osmanlı üniformaları sağlandı ayrıca gemilerin komutanı Amiral Suşon Türk Donanması 1. komutanlığına atandı. Daha sonrasında Suşo'nun emriyle Karadeniz'e açılan gemiler Rus limanlarını bombaladılar. Osmanlı Bayrağını taşıyan gemilerin Rus limanlarını vurmasıyla Osmanlı resmen savaşa girmiş oldu. 3 kıtada birden toprağa sahip olan Osmanlı, Almanlar tarafından da stratejik konumu sayesinde İttifak bloğunda isteniyordu. Osmanlı yönetimi de Almanların savaşı kazanacağına şiddetle inanıyordu. Böylelikle Osmanlı için 4 ve çiçeği burnunda olan yeni Türkiye Devleti için fazladan bir 4 yıl daha sürecek olan savaş serüveni başlamış oldu.

2.4.1 Osmanlı Devleti'nde Genel Durum

1914 senesinde üç kıtada hüküm süren ve yaklaşık olarak 2.171.000 kilometrekarelik bir yüzölçümüne sahip olan Devlet; 13.390.000'u Müslüman, 1.173.422'si Ermeni, 1.564.939'u Rum olmak üzere toplam 16.128.361'lik bir nüfusa ev sahipliği yapmaktaydı. Uzun süreli dış borç ve kapitülasyonların ekonomik sıkıntısı devletin cebini boşaltmış neticede devlet ekonomik bağımsızlığını kaybetmiştir. Dışarıda çok sayıda ve ucuz işlenen mal, Osmanlı pazarlarında yerli üretimi katlamış, üretim epeyi zarar görmüştü. Coğrafi keşiflerden bu yana vergi gelirleri çok düşmüş olan Osmanlı için ekonomik hayat iç karartıcı bir seviyedeydi. Halk arasında da alt kesim ve elit kesim ayrımının yanı sıra Başkent İstanbul ve Anadolu arasındaki uçurum da artık göz ardı edilemez düzeyde idi. Fransız İhtilali sonrasında yayılan Milliyetçilik akımı toplumun uzun zamandır süregelen çok uluslu mekanizmasını altüst etmiş, bağımsızlık ve hür bir devlet adına her şeylerini vermeye hazır olan azınlıklar; savaşın kokusu yayıldıkça bunu fırsat olarak gördüler. Bunların yan etkisi olarak da fakir ve teknolojik olarak geride kalan Devlet, orduya alacak çok fazla nüfusa sahip olsa da bu orduyu donatacak güçten yoksundu. Ayrıca yüzölçümü, Arap Yarımadası ve Afrika'daki toprakları nedeniyle savaşı gereken çok fazla cephesi vardı.

2.4.2 Osmanlı'nın Savaştığı Cepheler

Osmanlı'nın cepheleri saldırı,savunma ve yardım cepheleri olarak gruplanabilir.

1-Saldırı cepheleri:

Kafkas Cephesi—>Rusya

Kanal Cephesi—>İngiltere

2-Savunma cepheleri:

Çanakkale Cephesi—>İngiltere,Fransa ve İtalya

Irak Cephesi—>İngiltere

Suriye-Filistin Cephesi—>İngiltere

Hicaz-Yemen Cephesi—>İngiltere ve Arap İsyanları

3-Yardım cepheleri:

Galiçya-Makedonya-Romanya Cephesi—>Almanya ve Avusturya-Macaristan'ın isteği ile Rusya'ya karşı savaşıldı.

2.5 1. Dünya Savaşı sonrasında Osmanlı Devleti

*Kara tren gecikir belki hiç gelmez
Dağlarda salınır da derdimi bilmez
Dumanın savurur halimi görmez
Gam dolar yüreğim gözyaşım dinmez*

Nice canlar şehit düştü vatanın selameti uğruna. Analar kınalı kuzularını,eşler kocalarını,kundaktaki çocuklar babalarını uğurladılar savaşa.Hepsinin ortak noktası ise çoğunun onları son kez görecek olmasıydı. Savaş boyunca yaklaşık 500 yüz bin asker şehit oldu, nice ocaklar söndü,okul sıraları öğrencisiz kaldı. Zaten ekonomik ve toplumsal buhranda olan devlet bir de mağlubiyeti tadacaktı.Artık “hasta” ölmüştü. Masa üzerinde paylaşılmayı beklenen bir yemekten fazlasını ifade etmiyordu neredeyse Ülke. Fakat unuttukları Türk'ün hemen teslim olmayacağıydı. Son ocak sönene dek savaşıyordu bu millet ve takvimler 1918'de savaşın sonunu gösterdiğinde belki de daha öncesinde başlamıştı Türk'ün ateşle imtihanı.

2.5.1 Topraklardaki Değişim

Osmanlı'nın kaybettiği bir savaş ve göz alabildiğince uzanan zengin toprakları vardı...

Savaş öncesi

Mondros Ateşkesi Sonrası

2.5.2 Mondros Ateşkes Antlaşması

30 Ekim 1918 senesinde imzalanan bir antlaşma olan Mondros Mütarekesi Osmanlı Devleti'ne fiilen son vermiştir. Bu Antlaşma'nın maddeleri şunlardır:

1. Çanakkale ve İstanbul Boğazlarının açılması ve Karadenize serbestçe geçiş, Çanakkale ve İstanbul Boğazlarının İtilaf Devletleri tarafından işgali

2. Türk sularındaki tüm torpil tarlaları ile torpido ve kovan yerleri, diğer engellerin yerleri gösterilecek ve bunları taramak veya kaldırmak için istenildiğinde yardım edilecektir.

3. Karadenizde bulunan torpil yerleri hakkındaki bilgiler verilecektir.

4. İtilaf Devletlerinin savaş esirleri ile Ermeni esirleri, tutukluları İstanbulda toplanacak ve kayıtsız şartsız İtilaf Devletlerine teslim edilecektir.

5. Sınırların korunması ve iç güvenliğin sağlanması için gerekli görülecek askeri kuvvetten başkası hemen terhis edilecek. Bu karara ise İtilaf Devletleri Osmanlı ile görüşerek karar verecek.

6. Osmanlı kara sularında güvenlik ve buna benzer konular için kullanılacak küçük gemiler dışında, Osmanlı sularında veya Osmanlı Devleti tarafından işgal edilen sularda bulunan bütün savaş gemileri teslim olup Osmanlı liman veya limanlarında tutuklu bulundurulacaktır.

7. İtilaf Devletleri, güvenliklerini tehdit edici bir durum olduğunda herhangi bir strateji noktasını işgal hakkına sahip olacaklardır.

8. Bugün Osmanlı Devleti işgali altında bulunan bütün liman ve demiryollarından İtilaf Devletleri gemilerinin yararlanması ve İtilaf Devletleriyle savaş halinde bulunanlara karşı kapalı bulundurulması. Osmanlı Devleti gemileri de ticaret ve ordunun terhisi konusunda buna benzer koşullarda yararlanacaklardır.

9. İtilaf Devletleri, Osmanlı Devletine ait tersane ve limanlardaki bütün gemi onarım ve araçlarını kullanacaklardır.

10. Toros tünellerinin itilaf devletleri tarafından işgali

11. İran'ın kuzeybatı bölgesindeki Osmanlı Devleti kuvvetlerinin derhal savaştan önceki sınır gerisine çekilmesi konusunda önceden verilen emir uygulanacaktır. Kafkasya ötesinde önceleri Osmanlı kuvvetleri tarafından bir bölümü boşaltılan yerlerin geri kalan bölümü de İtilaf Devletleri tarafından yerinde incelenerek, istenirse boşaltılacaktır.

12.Hükümet haberleşmeleri dışındaki telsiz ve kablolar İtilaf Devletleri memurları tarafından denetlenecektir.

16.Hicaz'da, Asir'de, Yemen'de, Suriye'de, Kilikya'da, Irak'da bulunan kuvvetlerin en yakın itilaf kumandanı veya Arap mümessiline teslimi.

17.Trablus'da ve Bingazi'de bulunan Osmanlı zabitlerinin en yakın İtalyan garnizonuna teslimi.

20-21. Erzak,mühimmat teçhizat ve levazımın lüzum görülen miktarda İtilaf güçlerine teslimi

24. Ermeni vilayet-i sittesinde bir karışıklığın vuku bulması sonucunda İtilaf güçleri bu bölgeleri işgal hakkına sahip olacaktır.

Osmanlı Devleti bu antlaşma ile ekonomik bağımsızlığını,siyasal repütasyonunu kaybetmiş; Devlet ülkeyi yönetme hakkını İtilaf güçlerine bırakmış ve toprak bütünlüğü ciddi tehlike altına girmiştir. Orduların İtilaf güçlerinin kanaatince terhis edilmesinin üzerine 7. madde ülkeyi işgale karşı açık hale getirmiştir Atatürk bu durumu Gençliğe Hitabesi'nde “Cebren ve hile ile aziz vatanın bütün kaleleri zaptedilmiş,bütün tersanelerine girilmiş,bütün orduları terhis edilmiş ve memleketin her köşesi bilfiil işgal edilmiş olabilir” olarak anlatır. Ülke içerisindeki haberleşme faaliyetlerinin dahi Dış güç kontrolü olmadan yapılamaması Devletin otoritesini gözler önüne seriyor. Ayrıca bu antlaşmanın ardından azınlıklar rahat durmayacaklar ve kendi ifadeleri ile “hak mücadelesi” uğraşlarına sürat kazandıracaklardı. Vilayet-i sitte aslında Erzurum, Van, Harput, Diyarbakır, Sivas, Bitlis illerimizdir.Fakat bu iller sözde Osmanlı kontrolüne bırakılmışken antlaşmada bu illerden Ermeni vilayet-i sittesi yani altı Ermeni şehri diye bahsedilmektedir. Bu bölgede zaten Ermeni isyanları yaygınken bölgeden sorumlu ordunun terhisi ve bölgede yaşanan karışıklık sonucu işgal hakkı Doğu'da Ermeni sorununu resmi bir boyuta taşımış ve ileride Doğu Cephesinin mecburiyetini kanıtlamıştır.

2.5.3 İstanbul'un İşgali

2 Kasım 1918 de Enver,Talat ve Cemil Paşalar yurt dışına kaçtı ve 6 Kasım günü boğaz silahsızlandırıldı. hemen bir gün sonrasında İtilaf donanması mayınların temizlenmesi gerektiği bahanesinin ardına saklanarak İstanbul'a ulaştı. İstanbul önünde 73 parçalık silahlı bir donanma demir atmış oldu böylelikle. 13 Kasım günü yaklaşık 3600 asker karaya çıktı ve İstanbul'daki binalara yerleştiler. Bu sırada Yıldırım Orduları grup komutanı Mustafa Kemal, ordu terhis edilince İstanbul'a dönme emri almıştı. Çıkarmanın gerçekleştiği gün Haydarpaşa Tren Garında donanmayı gören paşa, aynı günün akşamı Dolmabahçe Sarayı'nda meşhur

“Geldikleri gibi giderler” sözünü söylemiş ve “Hata etti. İstanbul’a gelmemeliydim. Bir an önce Anadolu’ya dönmenin çaresine bakılmalı” diyere Milli Mücadelenin sinyallerini vermiştir.

Mustafa Kemal Paşa’nın İstanbula çağırılma sebebi ise 1-8 Kasım 1918 tarihleri arasında hükumete(Sadrazam Ahmet İzzet Paşa) çok sayıda direniş telgrafi yollamasıdır.

Bu telgraflardan bazı kesitler şöyle:

“Çok ciddi ve samimi olarak arz ederim ki, Mütareke şartları arasında yanlış anlamaları giderecek tedbirleri almadan orduları terhis edecek ve İngilizlerin her dediğine boyun eğecek olursak, İngilizlerin ihtiraslarının önüne geçmeye imkân kalmayacaktır.”

“İskenderun’a her ne sebep ve bahane ile asker çıkarmaya teşebbüs edecek İngilizlerin ateşle engellenmesini emrettim.”

“İngilizlerin, aldatıcı muamele, teklif ve hareketlerini İngilizlerden fazla haklı ve nazik gösterecek ve buna karşılık gönül alıcı emirleri uygulamaya yaradılışım elverişli değildir.”

“Ben ne durumda bulunursam bulunayım, doğru olduğuna inandığım ve gerekenlere duyurulmasını yurt selameti icabı kabul eylediğim kanaatlerimi, bildirmekten nefsimi alıkoymaya muktedir değilim.”

3. Kurtuluş Savaşı’na Hazırlık Dönemi: Türkler ve Tutsaklık

Neden servi ve süsen tarihte geçer?

Neden özgür insanlar onları seçer?

Kıtalararası yolculuk yapacak kadar özgürlüğüne düşkün bir kan taşıyan bu milletin elbetteki tutuklu olması namümkündür.

Pek bir uzunluğu olmasa da bu başlığın önemi çoktur. Bahsettiğim bu önem; Mustafa Kemal Paşa, Metaxas ve Louis Franchet d’Espèrey gibi önemli komutanların öngördüğü mesele yani anadolu halkının savaşıacak olduğunu anlamak, bunu öngörmek ve savaş boyunca bunu kullanabilmektir. Sizden komite boyunca istediğimiz davranışlardan birinin örneği; halkınızı, çevrenizi, arazinizi tanımak ve ona göre savaşmak.

3.1 Samsun’a Çıkış: Demirden Bir Yığın, Gökyüzünden Gözler, Kıyırı Süzüyor, Sessiz...

"Dağ başını duman almış

Gümüş dere durmaz akar..."
Türkeli'ne kâfir dolmuş
Dadaş ağlar, uşak ağlar, er ağlar!
Efkâr efkâr üstüne basmış da Mustafa'yı,
Küsüvermiş ne varsa düşmanına, dostuna
Sürüvermiş takayı bir kâbus diyarından...

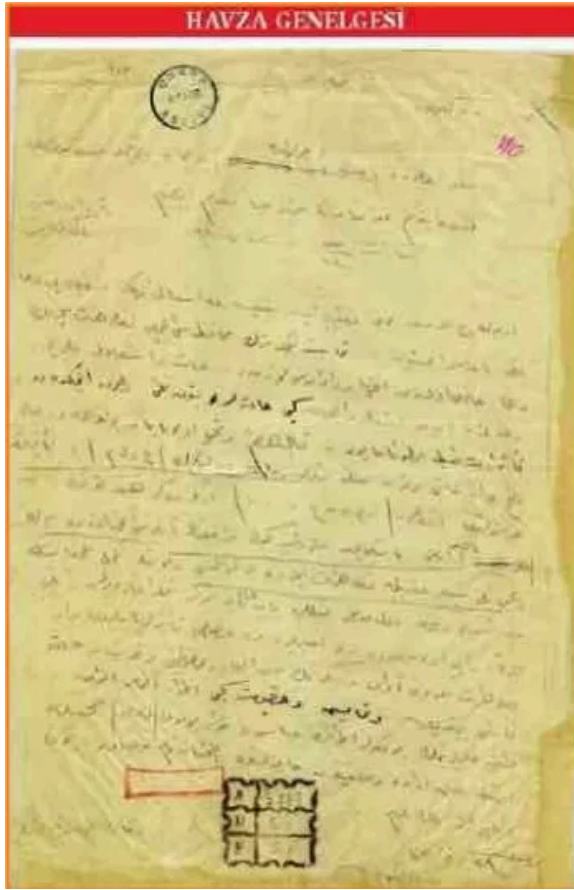
Tarih 19 Mayıs 1919'u gösterirken Bandırma Vapuru aracılığıyla Samsun kıyılarına çıkan Mustafa Kemal Paşa eski bir Osmanlı geleneği ile 9. Ordu müfettişi rütbesini kuşanmıştı. Artık İngilizlerin Karadeniz'deki önemli bir *headquarter* bölgesi olan Samsun'da İttihatçılardan ayrı fakat onlardan çok daha iddialı fikirleri ve idealleri olan bir paşa vardı. Bu durumu sezen General Milne, Paşa'nın mevcudiyetinden rahatsız olmuş ve pek çok konuda şikayet etmiştir. İlerlemenin Paşa tarafından yavaşlatılacağını, Müfettiş Paşa rütbeli bir komutanın idarei açık oluşturacağını ve otoriteyi bozacağını söyleyip bu duruma karşı koymaya çalışmıştır. Hatta ve hatta kendisinin Paşa'ya karşı suikast girişimi planları hazırladığı iddia edilse de bu durum oldukça meçhuldür. Nitekim General Milne'nin şüpheleri doğru çıkmıştır, Mustafa Kemal Paşa hiç zaman kaybetmeden halkı uyandırmak amacıyla Anadolu'nun içlerine doğru yola koyulmuştur. Milli Mücadelenin başlangıcı olarak kabul edilen 19 Mayıs işte bu şekilde gerçekleşmiştir.

İsmet Paşa'nın ağzından 19 Mayıs 1919 ve öncesi:

https://www.youtube.com/watch?v=8WGqjSDEYLO&ab_channel=TRTA%C5%9Fiv

3.2 Havza Genelgesi

Havza Genelgesi işgale karşı ilk dur deme çağrısı, meşru bir mücadeleye destektir. Eğer işgal kronolojisini incerseniz göreceksiniz ki Yunan ordusu durmak bilmeksizin bir ilerleme ve açgözlülük ile iç anadoluya doğru ilerlemektedir. Durumun vahimliğini anlayan Paşa, kendisine ve direniş örgütlerine zaman kazandırmak için halktan mitingler düzenleyip dünyaya(sağır dünyaya) seslerini duyurmaya çalışmalarını söylemiştir. Elbette dış dünyaya bu durumun yanlış yansıtılmaması için azınlık halklara zarar verilmemesini sıkıca tembih etmiştir Türk halkına.

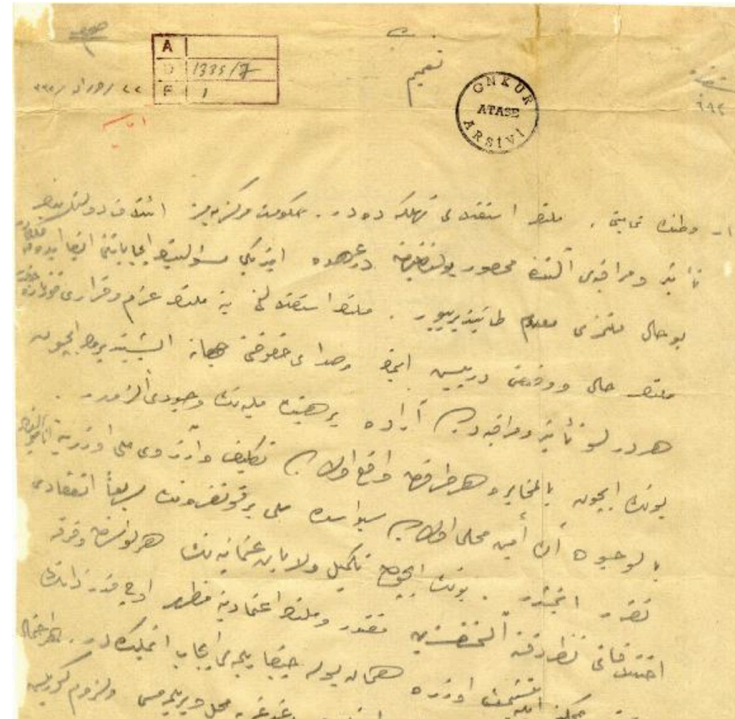

HAVZA GENELGESİ
(Günümüz Türkçesi)
Kişiyeye özeldir. Havza
15 inci Kolordu Komutanlığına
Bölgemde ve civarında bulunan vilâyetlerle bağımsız mutasarrıflıklara gönderdiğim telgrafın suretini aynen takdim ediyorum.
İstihbarat Numara: 14
28 Mayıs 1919
9'uncu Ordu Müfettişi
Mustafa Kemal
İzmir'in ve maalesef bunu takip eden Manisa'nın işgali gelecekteki tehlikeyi daha açık göstermektedir. Ülke bütünlüğümüzün korunması için milli gösterilerin daha canlı olarak yapılması ve sürdürülmesi lazımdır. Hayatımıza ve milli bağımsızlığımıza zarar veren işgal ve ilhak gibi olaylar bütün milletin içini kan ağlatmaktadır. Üzüntüler durdurulmuyor. Sindirilmesi ve tahammülü mümkün olmayan bu durumun derhâl yok edilip giderilmesi bütün medeni milletlerle büyük devletlerin adalet ve nüfuzlarını sabırsızlıkla beklemek konusunda önümüzdeki hafta içinde Pazartesi başlayıp Çarşamba günü müracaatın arkası alınmak üzere büyük ve heyecanlı mitingler yaparak milli gösteride bulunulması ve bunun bütün bağlı olan yerlere yayılmasına ve bütün İtilaf Devletleri temsilcileri ile Osmanlı Hükûmetine etkili telgraflar verilmesi ve yabancı olan yerlerde yabancılara da özel etkiler yapılmakla beraber milli gösterilerde adap ve sükûnetin fevkalade korunması ve Hristiyan halka karşı bir sataşma, gösteri ve düşmanca tavırlar alınmaması lazımdır. Sizin bu fikirler etrafında hassas ve etkili bulunmanız yönüyle işin iyi idare edileceği ve başarılı olunacağı hususunda inancım tamdır.
Sonucunun bildirilmesini arz ederim. 29.5.1919

3.3 Amasya Tamimi

Kurtarıcı, dokunulmaz ve üstün olarak görülen padişaha, İstanbul hükûmetine ve manda fikirlerine karşı çıkarak; ihtilalin, milli egemenliğin, özgürlüğün ve yeni bir devletin bildirisi olan Amasya Tamimi, Atatürk tarafından yaveri Cevat Abbas Bey'e yazdırılmıştır. Atatürk'ün rütbesinin yetkisini aşarak imzaladığı bu tamimin ana maddeleri şunlardır:

- 1- Vatanın bütünlüğü, milletin istiklali tehlikededir.
- 2- İstanbul hükûmeti, üzerine aldığı sorumluluğu yerine getirememektedir. Bu durum ise milletimizi yok olmuş gibi göstermektedir.
- 3- Milletin istiklalini, yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır.
- 4- Milletin haklı sesini ve haklarını dünyaya duyurmak için her türlü tesir ve baskıdan uzak bir milli heyetin varlığı mecburidir.

5- Anadolu'nun her bakımdan en güvenilir yeri olan Sivas'ta, milli bir kongrenin toplanması kararlaştırılmıştır.

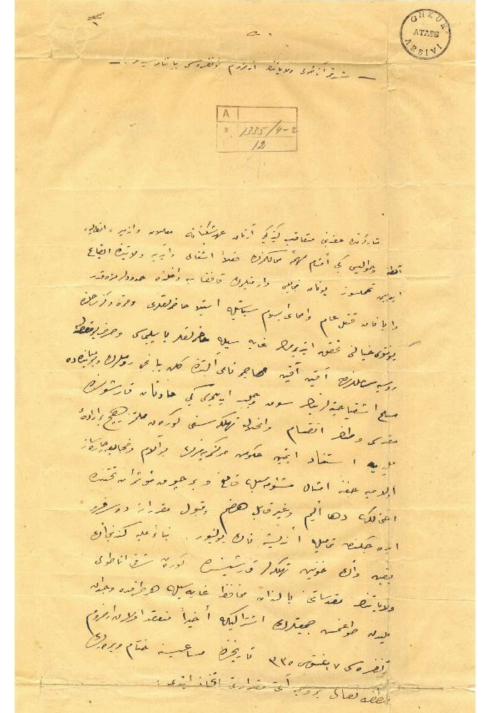
6- Bunun için bütün vilayetlerin her sancağından milletin güvenini kazanmış üç temsilcinin mümkün olduğu kadar çabuk yetişmek üzere hemen yola çıkarılması gerekmektedir.

7- Her ihtimale karşı, bu meselenin milli bir sır halinde tutulması ve temsilcilerin lüzum görülen yerlerde, seyahatlerini kendilerini tanıtmadan yapmaları gerekmektedir.

8- Doğu vilayetleri adına, 10 Temmuz'da, Erzurum'da bir kongre toplanacaktır. Bu tarihe kadar diğer vilayetlerin temsilcileri de Sivas'a gelebilirse, Erzurum Kongresi'nin üyeleri, Sivas Kongresi'ne katılmak üzere hareket edeceklerdir.

3.4 Erzurum Kongresi

Vilâyât-ı Şarkıye Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti'nin 17 Haziran 1919 tarihli ve Erzurum merkezli kongredir. Kongreye işgal altındaki şark vilayetlerinden bazı kaynaklara göre 62, bazı kaynaklara göre 56 delege katılım göstermiştir. Raif Efendi'nin geçici başkanlığını Mustafa Kemal Paşa devralmış ve kongreyi yönetmiştir. Amasya Tamimi'nde bahsedilen maddeler için doğu vilayetlerinin desteği alınmış, geçici bir hükümetten bahsedilmiştir. İngiliz, Fransız ve azınlık baskılarına yılmayıp mandanın ve himayenin tamamen reddedilmesine karar verilmiştir. Her ne kadar bu kongre bölgesel olsa da batı cephesindeki direniş kuvvetlerine, Kuvâ-yi Milliye'ye büyük moral ve destek olmuştur.

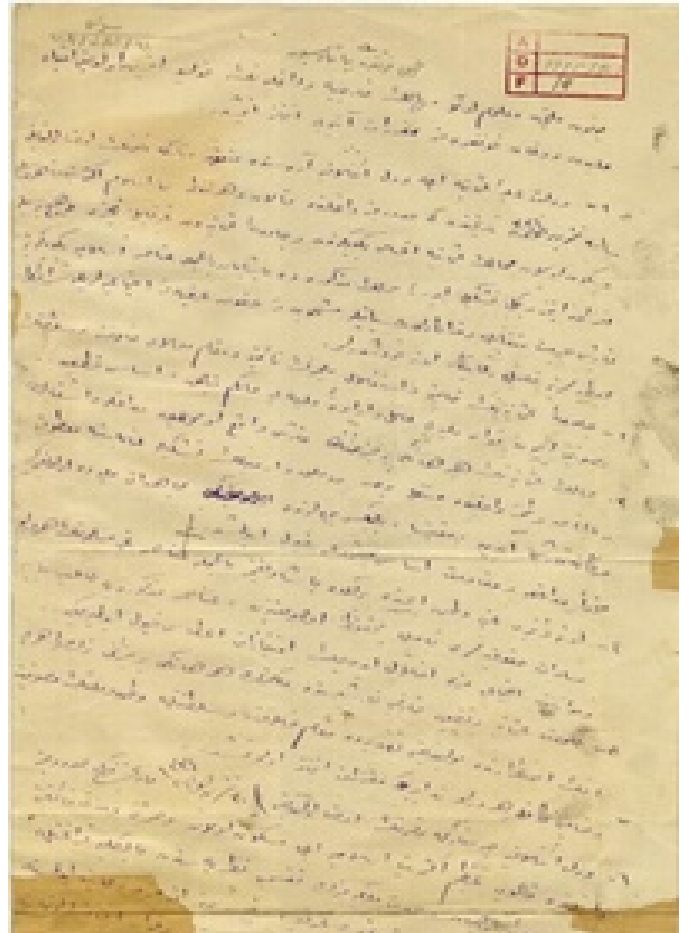
3.5 Sivas Kongresi

Sivas Kongresi; Milli Mücadele öncesi bütün vatani bir araya getirmek amacını yerine getirmeyi, Erzurum kongresinin bölgesel kararlarını tüm vatana yaymayı, Milli Mücadele'yi meşrulaştırmayı ve hazırlıklara başlanmasını sağlamayı amaçlamıştır. Yeni hükümetin temelleri atılmış, Heyet-i Temsiliye ülke çapına yayılmış ve İrade-i Milliye gazetesinin kurulması kararlaştırılmıştır. Kongrede farklı kaynaklara göre 38 ila 41 görevli delege

olduğunu ve bunlardan 31 ila 38 tanesinin kongrede bulunduğunu biliyoruz. Kongre sonrası yayımlanan ana maddeler şunlardır:

Osmanlı Devleti ile itilaf Devletleri arasında yapılan Ateşkes Anlaşması'nın imzalandığı 30 Ekim 1918 tarihindeki sınırlarımız içinde kalan ve her noktasında çok büyük bir İslâm çoğunluğunun bulunduğu Osmanlı ülkesinin parçaları birbirinden ve Osmanlı topluluğundan parçalanamaz ve hiçbir sebeple ayrılmaz bir bütündür. Bu ülkede yaşayan bütün Müslüman halklar, birbirine karşılıklı hürmet ve fedakârlık duygularıyla dolu, birbirlerinin ırkî ve sosyal haklarına saygılı, yaşadıkları muhitin şartlarına tam olarak riayetkâr öz kardeşler.

1. Osmanlı toplumunun bütünlüğü, millî istiklalimizin sağlanması, Hilâfet ve Saltanat yüce makamının dokunulmazlığı için Kuvâ-yi milliye'yi etkili ve millî iradeyi hâkim kılmak esastır.
2. Osmanlı topraklarının herhangi bir parçasına karşı yapılacak müdahale ve işgale ve özellikle vatanımız içinde müstakil birer Rumluk ve Ermenilik kurulmasına yönelik hareketlere karşı, Aydın, Manisa ve Balıkesir Cephelerindeki millî cihatlarda olduğu gibi, elbirliğiyle savunma ve direnme esası meşru kabul edilmiştir.
3. Öteden beri aynı vatan içinde birlikte yaşadığımız, bütün gayr-i müslim azınlıkların her türlü hakları bütünüyle mahfuz bulunduğu, bu azınlıklara siyasi egemenlik ve toplumsal dengemizi bozacak imtiyazlar verilmesi kabul edilmeyecektir.
4. Osmanlı Hükûmeti bir dış baskı karşısında memleketimizin herhangi bir parçasını terk ve ihmal etmek zorunda kalırsa, Hilafet ve Saltanat makamı ile vatan ve milletin dokunulmazlığını ve bütünlüğünü sağlayacak her türlü tedbir ve kararlar alınmıştır.
5. İtilaf Devletlerince Ateşkes Antlaşması'nın imzalandığı 30 Ekim 1918 tarihindeki sınırlarımız içinde kalıp İslâm çoğunluğunun oturmakta olduğu, kültür ve medeniyet üstünlüğünün Müslümanlarda bulunduğu ve bir bütün teşkil eden vatan topraklarının taksimi görüşünden büsbütün vazgeçip, bu topraklar üzerindeki tarihi, ırki, dini ve coğrafi haklarımıza riayet edilmesine ve buna aykırı teşebbüslere son verilmesine ve böylece hakka ve adalete dayalı bir karar alınmasını bekleriz.
6. Milletimiz insani, muasır (çağdaş) gayeleri yüceltir, teknik, sınaî ve ekonomik durumu ve ihtiyacımızı takdir eder. Böylece devlet ve milletimizin iç ve dış bağımsızlığı ve vatanımızın bütünlüğü saklı kalmak şartıyla, altıncı maddede yazılı sınırlar

içinde, milliyet esaslarına saygılı olan ve memleketimize karşı istila emeli gütmeyen herhangi bir devletin teknik, sınaî, ekonomik yardımını memnuniyetle karşılarız. Bu adaletli ve insani şartların gerçekleşmesi, bir barışın acilen kararlaştırılması, insanlığın selameti ve dünyanın esenliği adına, en has millî emelimizdir.

7. Milletlerin kendi geleceğini bizzat kendilerinin tayin ettiği bu tarihi dönemde İstanbul Hükûmeti'nin de millî iradeye bağlı olması zaruridir. Çünkü millî iradeye dayanmayan herhangi bir hükûmetin keyfî kararlarına milletçe baş eğilmediği gibi, böyle kararların dışta da muteber olmadığı ve olamayacağı, şimdiye kadar geçen olaylarla ve sonuçlarla ortaya çıkmıştır. Böylece, milletin içinde bulunduğu sıkıntı ve endişeden kurtulmak çarelerine bizzat başvurmasına gerek kalmadan, İstanbul Hükûmeti'nin millî meclisi hemen ve hiç zaman yitirmeden toplaması ve böylece milletin, memleketin geleceği üzerinde alacağı bütün kararları millî meclisin denetimine sunması mecburidir.

8. Vatan ve milletimizin maruz kaldığı zulüm ve elemeler ile ve hepsi aynı amaç ve maksatla millî vicdandan doğan vatansever ve millî cemiyetlerin birleşmesinden oluşan genel topluluk, bu kez "Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti" adını almıştır. Bu cemiyet her türlü partililik akımlarından ve şahsî ihtiraslardan uzaktır ve arınmıştır. Bütün Müslüman vatandaşlarımız bu Cemiyet'in tabii üyeleridir.

9. Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin 4 Eylül 1919 tarihinde Sivas'ta toplanan Genel Kongresi tarafından, mukaddes maksadı takip ve genel teşkilatı idare etmek için bir Heyet-i Temsiliye seçilmiş ve köylerden il merkezlerine kadar bütün millî teşkilatlar takviye edilmiş ve birleştirilmiştir.

Sivas Kongresi sonrasında bir nevi yeni hükûmetin ön gösterimi olan temsil heyetinin yeni üyeleri seçilmiştir. Erzurum Kongresi'nde 9 kişi olarak belirlenen Heyet-i Temsiliye, Sivas Kongresi sonrası 16 kişiye çıkartılmıştır. Sivas Kongresi sonrası Heyet-i Temsiliye üyeleri:

1. Mustafa Kemal Paşa
2. Hüseyin Rauf Orbay
3. Raif Dinç
4. İzzet Efendi
5. Servet Bey
6. Sadullak Efendi
7. Fevzi Baysoy
8. Bekir Sami Bey
9. Hacı Musa Efendi
10. Refet Bey
11. Kara Vasıf Bey
12. Mazhar Müfid Bey
13. Hüsrev Sami Bey
14. Ömer Mümtaz Bey
15. Hakkı Behiç Bey
16. Ratıp Zade Mustafa Bey

Heyet-i Temsiliye

Üçüncü Madde: “Vatanın ve istiklal’in muhafaza ve teminine İstanbul’daki hükûmet muktedir olmadığı takdirde maksadın temini için geçici bir hükûmet teşekkül edecektir. Bu hükûmet millî kongrece seçilecektir. Kongre toplanmış değil ise bu seçimi Heyet-i Temsiliye yapacaktır.”

Heyet-i Temsiliye, yeni bir hükûmete geçiş aşamasının habercisidir. Aynı zamanda hükûmetin rejiminin de habercisidir. Takriben Erzurum kongresinden TBMM’nin kuruluşuna kadar devam eden görev süresince bu heyet yaklaşık 3,5 ay Sivas ilini ve yaklaşık 4 ay kadar Ankara ilini merkez aldı. Heyetin üye sayısı ve üyelerini 4.1.2’de belirtmiştik. 16 üyeye sahip olan bu heyet, toplantılarını çoğunlukla 5-6, en çok 10 kişi civarında gerçekleştirebilmiştir. Milli Mücadele’nin başlatılması için gerekli öncül organizasyonun sağlanması, halkın kurtuluş umutlarını tazelemeyi ve İstanbul hükûmetiyle bağların kurulması görevini üstlenen Heyet-i Temsiliye’nin kuvvetle muhtemel en büyük icraatı *Amasya Protokolü* olarak kabul edilebilir. Komiteyle aşırı ilgisi olmaması nedeniyle fazla detaya girip okuyanları sıkamak istemiyoruz, eğer daha detaylı bilgi arıyorsanız Cemil Hakan Korkmaz’ın *Heyet-i Temsiliye*:

Erzurum'dan Ankara'ya İktidar Yolu kitabını önerebiliriz.

3.7 Amasya Protokolü

Amasya Protokolü yeni hükümetin güçlenmesinin ve Devlet-i Aliyye'nin yavaş yavaş yok olmasına bir işaretti. Sivas Kongresi sonrası yurdun her yerinden destek toplayıp güçlenen yeni hükümet İstanbul hükümetiyle ilk kez masaya oturmuş ve tanınmıştı. Hain, *yüzellilik*, Boğazlıyan Kaymakamı masum Kemal Bey'in katili, tonla kullanılabilir cephaneyi İngiliz hükümetine devreden yada boğaza döken, Kuvâ-yi İnzibâtiye'yi kurdurup Milli Mücadele'yi hedef alan, son sadrazamın Tevfik Paşa'nın ağzından "alafrangalık Frenkleri bile geçmiş" denilen, hizmetçilerini sadece Rumlardan ayarlayan, Milli Mücadele'nin kazanılmasının ardından sürgün edilip daha sonrasında Fransa'ya kaçıp orada leşe dönen (biraz uzattık kusurumuza bakmayın) sözde paşa Damad Ferid'in istifası sonrası başa gelen yeni Ali Rıza Paşa hükümetinin Temsil Heyetine biraz farklı yaklaşması ve iletişim kurmaya çalışması sonucu oluşan Amasya Mütarekeleri ve Protokolü birçok yeni olaya yol açmıştır.

Amasya'da iki tarafın müzakere ettiği en önemli ve can alıcı konu, seçimlerin bir an önce yapılması, yeni Meclis'in toplanması ve -Sina Akşin'in sözleriyle- Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarına iktidar mücadelesinin orta yerine girme olanağı sağlayacak olan; Meclis'in İstanbul dışında toplanması esasının Salih Hulusi Paşa'ya kabul ettirilmesidir. Fakat bu kabul henüz kişiseldir, Salih Hulusi Paşa İstanbul'a döndüğünde kabine arkadaşlarını ikna için çalışacak, edemezse istifa edecektir.

Görüşmelere katılan eski Bahriye Nazırı Hüseyin Rauf (Orbay)'ın aktardığına göre, yeni seçilecek milletvekillerin Bursa'da toplanmasına oybirliği ile karar verilmiştir. Yeni meclisin Anadolu'da bir yerde toplanması konusunda başka ülkelerden örnekler bulunmuş, 1870

Savaşı'nda Fransa Meclisi'nin Lyon'da, Dünya Savaşı sonunda Almanya Meclisi'nin Weimar'da toplandığı görüşme tutanağına eklenmiştir. Fakat, Bahriye Nazırı Salih Hulusi (Kezrak) Paşa, İstanbul'a dönüşünde Meclis'in İstanbul dışında bir yerde toplanması konusunda başarı sağlayamamış; istifa sözünü yerine getirmemiştir. Bilindiği gibi, diplomasi ve siyaset alanında protokol sözü literatürde, "görüşmeler sonunda üzerinde anlaşmaya varılan konuları kapsayan ama henüz üzerinde tüzel kesinlik kazanmamış belge" olarak tanımlanmaktadır. Sözcük, aynı ülke içinde iki gücün yetkili temsilcileri arasında görüşmeler sonucu düzenlenip karşılıklı birtakım yükümlülükleri gösteren "sözleşme tutanağı" anlamına da gelmektedir. Üç gün süren görüşmelerde taraflar arasında ikişer nüsha hazırlanan beş ayrı protokol ("gizli" olan 4. Protokol dışında) karşılıklı olarak imzalanmıştır.

1. Protokol, Salih Hulusi Paşa'nın İstanbul Hükûmeti adına teklif ettiği ve kabulünde sakınca bulunmayan birtakım maddelerdir. 2. Protokol uzun süren tartışmalı bir görüşmenin tutanak şeklinde özetidir. Bu görüşmede, her iki tarafın, hilafet ve saltanat konusundaki karşılıklı güvenceleri ile ilgili açıklamalarını içine alan bir girişten sonra, Sivas Kongresi'nin 11 Eylül 1919 günlü bildirisindeki maddelere geçilmiştir. Söz konusu bildiride açıklanan Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin durumu, bundan sonraki çalışma biçimi ve alanı üzerinde görüşmeler yapılırken yeni meclisin İstanbul'da toplanmasının güvenlik açısından uygun olup olmadığı konuşulmuştur. Görüşmeler sonunda yazıya geçirilen bütün kararlar "Heyeti Temsiliye Adına Mustafa Kemal" imzasıyla kolordu komutanlarına bildirilmiş ve kendilerinden ilişkiye bulunulan Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri merkezlerini bilgilendirmeleri istenmiştir.

Mustafa Kemal Paşa'nın Amasya'dan Sivas'a döndükten sonra arkadaşlarını topladığında vurguladığı gibi, "Teşkilâtı Milliye'nin ve Heyet-i Temsiliye'nin kabine tarafından resmen tanınmış bir heyeti siyasi (...) müzakerat neticesinin protokol olduğu, hükûmet-i merkeziyenin murahhası olan Bahriye Nazırına kabul ve imza" ettirilmesi önemli bir kazanımdır.

Mustafa Kemal Paşa'nın Sivas'ta arkadaşlarına heyetler arası görüşmeleri aktarırken kullandığı bu cümleler not defterinde de aynı şekilde yer almaktadır.

Mazhar Müfit Kansu'nun yazdığına göre Temsil Heyeti Reisi toplantıyla ilgili izlenim ve değerlendirmelerine şöyle devam etmiştir:

"21 Ekim 1919 tarihli protokol, hemen hep Salih Paşa'nın teklifleriydi. Kabulünde beis görmediğimiz maddelerden ibarettir ki, aynen okutuyorum, dedi. (...)."

"Bundan sonra Mustafa Kemal Paşa, önündeki Amasya Mülakatı'na ait dosyayı karıştırarak:"

"Şimdi gelelim mahrem [gizli] telâkki edilerek imza edilmeyen 4. protokole, dedi."

"Niçin mahrem, sualine de Paşa, şu cevabı verdi:"

“Bu mahrem protokol imza edilmeyerek, yani Salih Hulusi Paşa güya bir taahhüt altına girmeyerek aramızda mahrem olarak kabul edilmiştir; bir bakıma göre de mademki mahremdir, imza da konulmazmış.”

Salih Hulusi Paşa’nın imzasını taşıyan 1. Protokolde; İstanbul Hükûmetinin önceden beri savunduğu, “zorla göç ettirme dolayısıyla suç işleyenlerin yasal olarak cezalandırılması, adalet ve siyaset açısından çok gereklidir,” görüşü yinelenmiştir. İstanbul Hükûmeti açısından bu yeni değildir. Asıl önemli olan, “gizli” ve bu nedenle “imzalanmayan” 4. Protokoldeki ilk üç maddedir.

Mustafa Kemal Paşa ve Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti liderliğinin Türk-Ermeni ihtilafındaki kararlı duruşlarını gösteren bu üç madde şu şekildedir:

“1 – Bazı komutanların ordudan atılması ve bir kısım subayların askerî mahkemeye verilmesi ile ilgili olarak çıkan padişah iradeleri ile diğer emirlerin düzeltilmesi.”

“2 – Malta’ya sürülmüş olanların ilgili bulundukları kendi mahkemelerimizde kovuşturma yapılmak üzere, İstanbul’a getirtilmeleri çarelerinin araştırılması.”

“3 – Ermeni zulmü ile ilgili görülenlerin de mahkemeye verilmesi (Millî Meclis’e bırakılacaktır).”

Türk-Ermeni ihtilafına bakış açısından Bahriye Nazırı Salih Hulusi Paşa ile Sivas’taki *de facto* yönetim (=Heyeti Temsiliye) adına Mustafa Kemal Paşa ve iki arkadaşının Amasya Mülâkatı’nda vardıkları uzlaşma önemlidir.

“Amasya Mülâkatı” ile ilgili haberler İstanbul basınında şu şekilde yer almıştır:

İstanbul gazeteleri 24 Ekim 1919 tarihli nüshalarında “Amasya müzakeratı tam bir anlaşma ile neticelendi” başlıkları altında buluşmayı haberleştirmişlerdir.

Nitekim anlayacağınız üzere İstanbul hükûmeti muhtemelen ilk kez yeni yönetimi tanımış ve anlaşmıştır. Bunun sonucunda Meclis, İstanbul merkezli olmak üzere tekrardan açılmıştır.

3.8 6. Dönem Meclis-i Mebusan: Yanlış Yerde Açılan Yine Yeni Yeniden Meclisi

Amasya Protokolü’nde belirtildiği üzere 1919’un Aralık ayında yapılan seçimler sonucunda son Osmanlı Meclis-i Mebusanı yeniden açıldı. Meclise sadece Anadolu’dan milli mücadele destekçisi milletvekilleri seçildi. İki ayrı ilden milletvekili seçilmesine karşın hakkında tutuklama kararı bulunan Mustafa Kemal İstanbul’a gidemedi. Böylece Rauf Orbay Meclis reisliğine getirildi. Bu meclis 28 Ocak 1920’de Misak-ı Milli’yi büyük bir coşkuyla kabul etti.

3.8.1 Misak-ı Milli

Asırlardır Türk'ün olan bu topraklar yurttaki son ocak sönene dek Türk'ün kalmaya devam edecekti elbet. Akıllardaki soru ise sınırların nasıl olacağı idi. Bu konuya açıklık Sivas Kongresi'nde getirildi. Karara göre Mondros Ateşkesi imzalandığı an Osmanlı toprağı olan her yer bir bütündür,vatanın bir parçasıdır ve ne suretle olsun bedeli kanla ödenmiş vatan toprağından taviz verilemez.Bu bildiri 28 Ocak 1920 tarihinde meclise sunuldu. Büyük bir alkış ve tezahürat ile kabul edilen bildiri aynı zamanda tam bağımsızlık sağlanana dek mücadele etmeyi uygun görmekteydi. Bu bildiriye tepki İtilaf güçlerinden tepki gecikmeyecek,16 Mart 1920 günü Başkent; İngiltere tarafından işgal edildi. İngiliz birlikleri,Meclisi basarak başta Rauf Orbay olmak üzere Milli Mücadele destekçisi vekiller tutuklandı.Buna ek olarak iletişim makamları İngilizler tarafından alıkonuldu ve resmi daireler arası iletişim sekteye uğradı. Anadolu ve İstanbul arasındaki bağlantı kopunca İstanbul mücadelenin dışında bırakılmak zorunda kalındı. 18 Mart 1920 Meclis toplanarak kendisini feshetti

Padişah kararı ile 2. Meşrutiyet 11 Nisan 1920 günü sona erdi. Yine aynı gün padişah Halife ve Padişah güçleri haricindeki bütün güçleri Halifeye karşı çıkan kafirler olarak ilan eden bir fetva yayınladı. Bu fetvaya göre Milli Mücadele din ve devlet dışıydı buna bağlı olarak da destekçilerinin katli vacipti. Padişah ve hükümleri Devlette tek söz sahibi olunca yeni bir meclis gerekliliğı Anadolu'da(Temsil Heyeti) gündeme geldi. Görüşmeler sonucu Ankara'da yeni bir hükümet kurulması ve yeni bir meclis açılması kararlaştırıldı.

“Sahipsiz vatanın batması haktır. Sen sahip çıkarsan bu vatan batmayacaktır.” -M. Akif Ersoy

Bu yeni hükümetin kurulmasını beklemeden önce ise Temsil Heyeti belli başlı önlemler almıştı.

Bunlar:

-Temsil Heyeti,İstanbul ile tüm iletişimi kesti.

-İstanbul'da İtilaf güçlerinin tutuklamalarına karşılık Anadolu'da İtilaf subayları tutuklandı.

-Eskişehir ve Afyon bölgesindeki İngiliz kuvvetleri silahlarını Türk güçlerine teslim etmesi istendi.

-İtilaf tarafının kullanacağı demiryolu ve köprüler kullanılamaz hale gelene dek tahrip edildi.

-Osmanlı Bankası,Ziraat Bankası ve Duyun-u Umumiye'nin Anadolu'daki mal varlığına el konuldu.

-Ankara'da açılması kararlaştırılan yeni meclis için seçim yapılmasının gerekliliğı tekrar vurgulandı ve İstanbul'dan kaçan vekillerin açılması planlanan meclise katılabilecekleri duyuruldu.

3.9 Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Açılması

Başkentinde yabancı askerlerin volta attığı,aydın ve milletvekillerini korumaktan eksik kalmış bir otoritenin fiilen varlığından bahsetmek zordu. Osmanlı artık varlığını sürdürmekte dışa bağımlı,eski bir devlettir.Cennet vatanın uğruna bir şey yapmak isteyenlerin gemisi 19 Mayıs 1919 günü bandırmadan çıkmıştı yola. Endişe dolu gözler Ankara'ya çevrilmiş ve umut dolu yürekler Ankara ile birlikte atıyordu. Erzurum'da belirtilen ardından Sivas'ta onaylanan kararda belirtildiği gibi Osmanlı Hükümeti milletin istiklalini koruyamamıştı. Milletin istiklal ve istikbalı adına Ankara'da yeni bir hükümetin kurulması için gereken bütün koşullar sağlanmıştı.

23 Nisan 1920 tarihinde meclis, en yaşlı üyesi olan Şerif Bey'in açılış konuşması ile açıldı. Adını bu konuşmadan “Büyük Millet Meclisi” olarak alan yeni meclis kısa süre sonra Türkiye Büyük Millet Meclisi olarak anılacaktı. Açılışının 2. gününde Mustafa Kemal Paşa yeni meclisin başkanı seçildi. Böylelikle milletin haklarını savunacak olan makam resmi olarak kurulmuş oldu.

Ülkedeki işgal problemi nedeniyle açılan bu meclisin olağanüstü yetkilere sahip olması çoktan kararlaştırılmıştı.Yasama,yürütme ve yargı olan üç temel organı da üzerinde taşıyan Meclis,yeni bir hükümet konumundaydı. Mecliste alınan kararların uygulanması içinse “İcra Vekilleri Heyeti” denilen 11 kişilik bir grup,oylama ile seçildi. Bu grubun başkanı aynı zamanda meclisin de başkanıydı. Askerinden din adamına,çiftçisinden aşiret reislerine halkın her kesiminden üyeye sahip bu meclisin öncelikli amacı vatanın müdaafasıydı.

TBMM, Anadolu'daki asayişli sağlamak üzere “Hıyanet-i Vataniye” kanunu çıkardı. Bu yasanın uygulanması adına üyeleri TBMM vekillerinden seçilen İstiklal Mahkemeleri(5.5 TBMM karşıtı ayaklanmalar kısmında detaylı anlatımı var) kuruldu.

7 Haziran 1920 tarihinde çıkarılan bir başka kanun ile Osmanlı ile 16 Mart 1920 tarihinden itibaren yapılan her türlü antlaşma yok sayılacaktı. Böylece bütün İtilaf güçleri önce olmak üzere bütün yabancı devletler Ankara ile politik ilişkiye kurmaya mecbur bırakıldı.

Bu meclis 20 Ocak 1921 yılında Teşkilat-ı Esasiye Kanununu çıkarana dek Osmanlı Kanun-i Esasi'si baz alınmıştır.

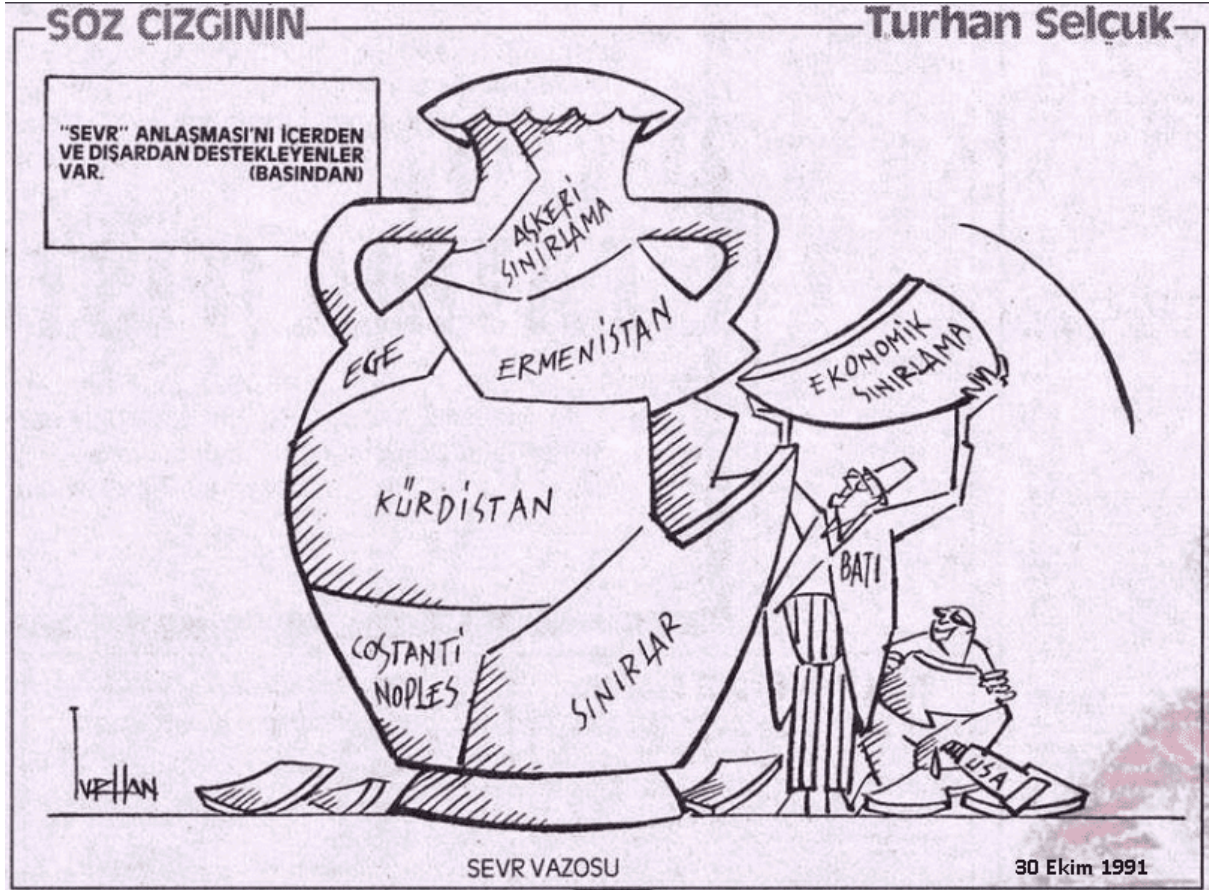
3.10 Tarih Sayfasında Bir Kara Leke: Sevr Antlaşması

10 Ağustos 1920’de imzalanan Sevr Antlaşması’nda bütün Ortadoğu masaya yatırılmış ve İtilaf Devletlerince paylaşılmıştır. İstanbul’un küçük bir kısmı ve Orta Anadolu’dan Kastamonu Kıyılarına kadar çok küçük bir alan Türklere bırakılmıştı. Boğazların yönetimi uluslararası karma bir komisyona bırakılmıştı. Bunun yanı sıra Doğu’da bir Ermenistan ve Kürdistan Devletinin kurulması kararlaştırılmıştı. Bu devletlerin sınırları ise 1. Dünya Savaşı’nın kaderini değiştirmesiyle bilinen Amerika tarafından çizilecek ve Ermenistan 20 yıl boyunca Amerikan mandası olacaktı. Arabistan Osmanlı Devleti’nden ayrılacak ve müttefiklerin isteklerine terk edilecekti. Müttefikler tarafından daha önce işgal edilen yerler, Fransa, İtalya ve İngiltere’de kalıyordu. Azınlıklar, Osmanlı Devleti’nde eşit haklara sahip olacak ve Meclis’de temsil edileceklerdi. Kapitülasyonlar yürürlükte kalıyordu. Devletin askerî ve maddî işleri kontrol altına alınıyordu. Sadece iç güvenliği sağlamak üzere 50.000 kişilik askeri güç dışında silahlı kuvveti olmayacaktı. Liman ve demir yolları uluslararası bir komisyona bırakılıyordu. Ayrıca Osmanlı Devleti savaş tazminatı ödeyecekti. Kendi aralarında paylaşamadıklarından İstanbul Osmanlı Devleti’nde kalacaktı. İzmir’in yönetimi Yunanlılara bırakılmıştır. Bunlara ek olarak da savaşa girmiş ve idarî kademelerde bulunmuş Türk vatandaşları savaş suçlusu olarak yargılanacaktı.

Bu Antlaşma İstanbul Hükümeti tarafından “yok olmaktan iyidir” psikolojisi ile korku içerisinde imzalanmıştır. Ankara Hükümetine şartları kabul ettirmek içinse, Yunan taaruzu ve iç isyanlar fırsat kabul edilmiş ve bu faaliyetler İtilaf güçlerince desteklenmiştir. Sevr’i kabul eden İstanbul Hükümeti yönetimi TBMM tarafından vatan haini ilan edilmiş, Padişah Vahdettin için “Taçlı hain” ifadesi kullanılmıştır.

Lozan'ın(7.2) imzalanmasıyla beraber hükümleri geçersiz sayılan antlaşmanın hükümleri o kadar ağırdır ki dönemde Güney Cephesi'nde savaşta olan Fransa'da parlamento dahi bu antlaşmaya tepki göstermiştir.

4. Milli Mücadele'nin Silahlı Aşaması

Mondros ve Sevr Antlaşmalarının varlığı. Anadolu'nun işgale uğraması silahlı mücadeleyi zorunlu kılmıştır. Mücadele adına Doğu, Güney ve Batı olmak üzere 3 ana cephe açılmıştır.

4.1 Doğu Cephesi: Kafkasya Dağlarında Çiçekler Açar

*Там или, или, два брата
С турецкого фронта,
С турецкого фронта домой.*

*Детишки возроснутъ,
У матери спросят:
"А где же отец наш родной?"
А мать отвернется,
Слезами зальется:
"Убит на турецкой войне."*

*İşte gidiyor, iki kardeş gidiyor.
Türk cephesinden dönüyorlar
Türk cephesinden evlerine*

*Çocuklar büyüyecek,
Annelerine soracaklar:
"Nerede bizim babamız?"
Anneleri başını çevirecek,
Gözyaşlarıyla cevap verecek:
"Babanız Türk harbinde öldü" diyecek.*

4.1.1 Milli Mücadele Öncesi

Üstte verdiğimiz bu pek güzel ağıt 93 Harbi'ne ithafen Kuban Kazakları tarafından yazılmış olsa da güzelliğinden dolayı Doğu Cephesi'nde yer vermek istedik. Öncelikle Milli Mücadele öncesi cepheden bahsetmek cephenin Mücadele sırasındaki önemini anlamak için şarttır. Kafkas Cephesi veya diğer ifadeyle Doğu Cephesi, Birinci Dünya Savaşı'nda Türk ordusunun ilk büyük askerî harekâtına sahne olmuştur. Köprüköy saldırıları ile durdurulan Rus ilerleyişi, Enver Paşa'nın yoğun kış şartları altında başlattığı ileri harekâtla sona erdirilmek istenmiş ancak bu teşebbüs sonu hüsrarla bitecek yenilgiler zincirinin ilk halkasını oluşturmuştur. Erzurum, Trabzon, Muş, Bitlis birer birer Rusların işgaline uğrayınca, bölgede yaşayan ve öteden beri Ruslarla işbirliği içinde bulunan Ermenilerin Türk ve Müslüman halka karşı baskı ve sindirme hareketlerinde bir artış olmuştur. Rusya'da baş gösteren 1917 Bolşevik İhtilali'nin ardından Doğu Cephesi'ndeki askerî harekât durma noktasına gelmiş ve 3 Mart 1918 tarihinde yapılan Brest-Litovsk Antlaşması ile Ruslar bölgeden çekilmiştir. 30 Ekim 1918 tarihinde imzalanan Mondros Mütarekesi ülkede derin bir karamsarlık ortamının oluşmasına zemin hazırlamıştır. Mütarekenin 11. maddesine göre Türk ordusu, Kafkasya ve İran'ı boşaltarak 1878 tarihinde yapılan Berlin Antlaşması'yla tespit edilen sınıra çekilecekti. Mütarekenin 24. maddesine göre ise, Doğu Anadolu vilayetlerinde bir karışıklık çıkması durumunda İtilaf Devletleri istedikleri yerleri işgal edebileceklerdi.

Mondros Mütarekesine uzanan süreçte cephelerdeki çözümlerden, orduların ihtiyaçlarının karşılanamayışından ve diğer sebeplerden dolayı bir kısım orduların lağvedilmesi gündeme gelmişti. Nitekim 21 Ekim 1918'de Şark Orduları Grubu Karargâhı ile 1. Kafkas Kolordusu lağvedilmiştir. Harbiye Nezareti 27 Ekim 1918'de de İslam Ordusu ve Kuzey Kafkas Komutanlığı'nı kaldırmıştır. Mütarekenin imzalandığı sırada karargâhı Bakü'de bulunan Kafkas İslâm Ordusuna bağlı 15. Tümen Petrowsk'ta, 36. Kafkas Tümeni de Bakü'de konuşlandırılmıştır. Ahmet İzzet Paşa'nın emri ile Kafkasya'daki kuvvetlerimiz hudut gerisine çekilirken, Osmanlı Devleti "*elviye-i selase*"nin (Kars, Ardahan, Batum), kendi hudutları dâhilinde kalmasını planlamıştı. Bu plana göre Türk ordusu, Brest-Litovsk antlaşmasıyla kazanılan yerler dışında ele geçirdiği bölgelerden çekilecekti. Hâlbuki İtilaf

Devletleri, Bolşeviklerle yapılan Brest-Litovsk antlaşmasını kabul etmiyorlar; Mondros Ateşkes Antlaşması hükümleri gereğince elviye-i selase'nin hemen boşaltılmasını istiyorlardı.

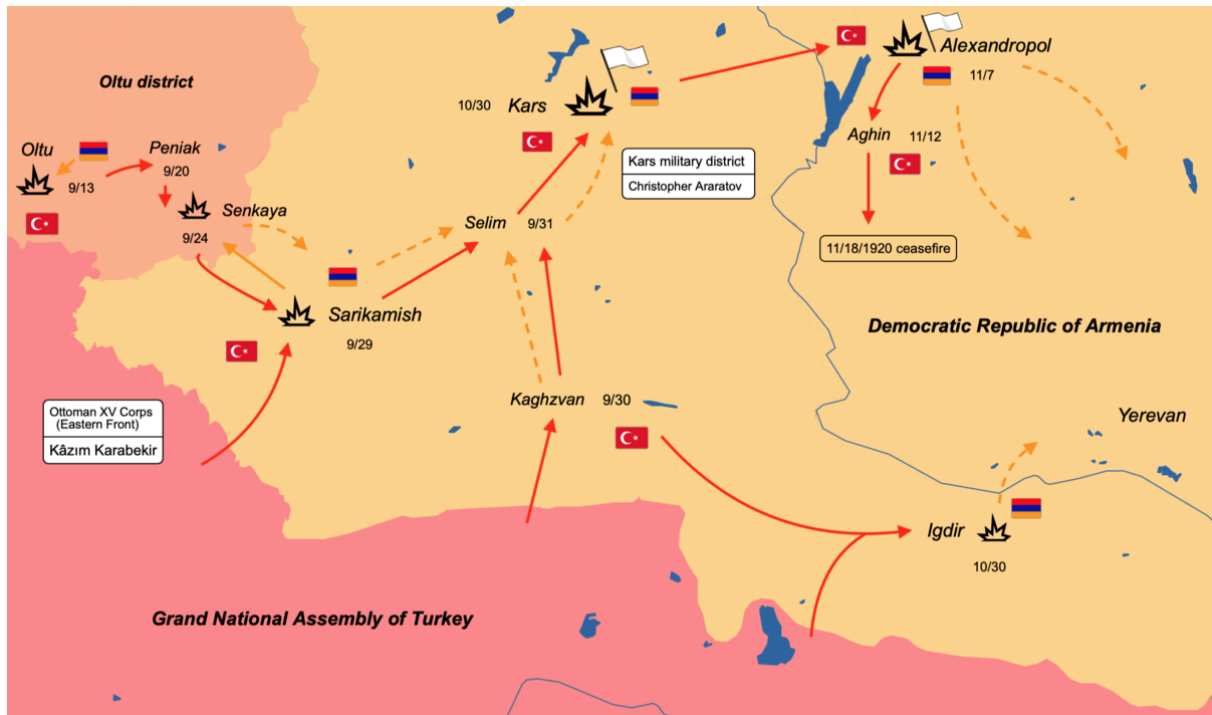
Mütarekeyi takip eden günlerde Kafkasya ve Doğu Anadolu bölgesinde bulunan IX. Ordu ve komutanı Yakup Şevki Paşa mütareke hükümlerini uygulamakta pek ağır davranıyor; bölgeyi müttefiklerin istediği kısa zaman içinde boşaltma talebi karşısında direniyordu. Nitekim Paşa'nın bu davranışı İngilizleri sinirlendirmiş, Osmanlı Devleti'ne baskı yapmalarına sebep olmuştur. İngilizler ihmalî görülen kötü niyetli zabıt ve memurların (!) şiddetle cezalandırılmalarını Harbiye Nezareti'nden isterken; Harbiye Nezareti ise, üst düzey komutanları asla suçlu olarak kabul etmediğini ifade ettiği gibi, gecikme sebeplerini iklim ve arazi şartları ile İtilaf Devletleri'nin yerine getirilmesi imkânsız birtakım isteklerine bağlıyordu. Bu arada İngiliz yetkililerle Osmanlı hükümeti arasında yazışmalar devam ederken İngilizler, 19-24 Aralık 1918 tarihlerinde Batum'u işgal ettiler. Bir oldu bittiye getirilerek sonuçlanan bu işgal hareketini kabul etmediği gibi, Elviye-i Selase'yi kendi toprağı sayan Osmanlı hükümeti, bundan dolayı bu bölgedeki askerî kuvvetleriyle memur ve jandarmasının görevleri başında kalmalarını bildirmişti.

Osmanlı hükümetinin bu diplomatik girişimleri sonunda İngilizler, Batum'dan askerini çekmiş, fakat bu defa şehrin idaresi çeşitli milletlerden kurulu bir heyetin eline bırakılmıştır. Bu hadise ile Elviye-i Selase'deki Osmanlı yönetimi ortadan kaldırıldıktan sonra, Osmanlı memur ve askerinin Batum'dan dönmelerine izin verilmiştir. Fakat bu memur ve askerlerin memleketlerine dönmeleri, ulaşım ve iklim koşullarından dolayı güçlüklerle yapılabilmştir. Mondros Ateşkes Antlaşması'nın imzalandığı sırada Kars'ta bulunan IX. Ordu, 11. Kafkas Tümeni ile Hoy'da, 9. Kafkas Tümeni ile Kamarlı (Erzincan'ın güneyi)'da, 12. Tümen ile Serdarâbât'ta (Erivan'ın batısı), 36. Tümen ile Gümrü'de, 3. Kafkas Tümeni ile Ahıska'da ve 10. Kafkas Tümeni ile Batum'da bulunuyordu. Ateşkes şartlarını ileri süren İngilizlerin, Osmanlı Hükümeti'ne yaptıkları baskılar sonucunda IX. Ordu, 1877-1878 Osmanlı-Rus sınırına çekilmek zorunda bırakıldı. Bu suretle Kars, Ardahan ve Batum boşaltılarak, IX. Ordu Erzurum'a alındı. Osmanlı Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti, Doğu'daki işlerin görüşülüp bir karara varılması için IX. Ordu komutanı Yakup Şevki Paşa'yı memur etti. Bunun üzerine Paşa, 7 Ocak 1919 tarihinde Kars'ta İngiliz generali Walker ile buluştu; bu buluşmada İngiliz generali isteklerine uyulduğu takdirde Kars ve Ardahan'da kalan 13.000 civarındaki Türk askerinin iâşesinin temin edilebileceğini bildirdi. Adı geçen generalin isteklerine göre, Kars şehri İngilizler tarafından işgal olunup Ermenilere bırakılacak, üç sancakta bulunan Türk kuvvetleri 25 Ocak 1919'da bulundukları bölgeleri tamamen boşaltmış olacaklardı.

4.1.2 Milli Mücadele Dönemi

Öte yandan, İngilizlerin Türk ordusunun iâşesini temin edecekleri hususunun ise tamamen bir safsatadan ibaret olduğu bir müddet sonra anlaşılacaktı. Nitekim Türk ordusu, mütarekenin imzalanmasını takip eden aylarda tekrar I. Dünya Harbi'nin o çetin şartlarında olduğu gibi, iâşe sıkıntısı ve iklimle mücadeleye devam etmek durumunda kalmıştı. Bu gelişmeler olurken Türk ordusunun günden güne daha da kötü duruma düşeceğini hesap eden İngilizlere karşı, IX. Ordu komutanı Yakup Şevki Paşa elindeki sınırlı imkânlarla mukavemet etmeye kararlı

olduğunu ifade etmekte idi. Yakup Şevki Paşa, 1919 yılı başında Osmanlı Genelkurmayından aldığı son emir üzerine mümkün olduğunca ağır bir geri çekilme ile IX. Ordu'yu Erzurum'a nakletti. Paşa, geri çekilme esnasında hem IX. Ordu'nun hem de geride bıraktığı millî teşekküllerin ihtiyaçlarını da dikkate alarak malzeme, silah ve teçhizatını buna göre tanzim etti. Yakup Şevki Paşa'nın bu geri çekilme harekâtı tam manasıyla bir taktik geri çekilme idi, yani düşmana karşı en iyi savunma yapabileceği mekâna kadar birliklerine hiçbir zayıat verdirmeden onları memleket içine çekme hareketi idi. VI. Ordu komutanı Ali İhsan Paşa ise, yaptıkları telgraf görüşmelerinden hareketle Yakup Şevki Paşa'nın mütareke şartlarına cephe almak istemediğini, pasif davrandığını ve *"ahvâle intizâr edelim"* şeklinde baştan savma cevaplar vererek düşmana karşı mukavemetten yana olmadığını ifade etmektedir. Halbuki, Yakup Şevki Paşa'nın, Ali İhsan Paşa'ya bu yolda cevaplar vermesi İngiliz istihbaratına bilgi sızdırılmaması endişesinden kaynaklanıyordu. Böylece VI. Ordu komutanı Ali İhsan Paşa'nın Yakup Şevki Paşa ile iş birliği yaparak Şark vilayetlerini işgalden kurtarılması fikri VI. Ordu gibi, IX. Ordu'nun da lağvedilmesi üzerine düşünceden uygulamaya geçirilemedi. IX. Ordu Şubat-Mart aylarında Şark Vilayetlerinin tahliyesi ile meşgul olduktan sonra, diğer Osmanlı orduları misali 3 Nisan 1919'da lağvedildi ve bu ordudan geriye sadece Erzurum'da 15. Kolordu kaldı. 15. Kolordu'nun 3. Kafkas tümeni Tortum'da, 12. tümeni Horasan'da, 9. Kafkas tümeni Erzurum'da ve 11. Kafkas tümeni de Van civarında konuşlandırıldı.

Kâzım Karabekir Paşa 15. Kolordu Komutanlığı'na tayin edildiği sırada Yakup Şevki Paşa İstanbul'a çağrıldı. Yakup Şevki Paşa'nın İstanbul'a çağrıldığı sıralarda yöre halkı Erzurum'da kalarak başlatacakları mücadelede başlarına geçmelerini talep etmiş; paşa ise dönmesi yolunda kesin emir aldığını ve üstelik rahatsızlığından dolayı gitmek durumunda kaldığını ifade ederek kendisini mazur görmelerini istemişti. Yakup Şevki Paşa'nın İstanbul'a

gidişi ile Ali İhsan Paşa'nın VI. ve IX. orduları birleştirerek işgallere karşı başlatmak istediği planları uygulamaya konulamadı.

Yakup Şevki Paşa, Millî Mücadele hareketine iyimser bakışından dolayı İstanbul'da uzun süre açıkta kaldı, bilahare İngilizlerin şüphesi üzerine 21 Nisan 1920 tarihinde tutuklanarak Malta Ada'sına sürüldü. Yakup Şevki Paşa, 1921'de İngilizlerle yapılan esirlerin mübadelesi antlaşmasından sonra Anadolu'ya gelerek Millî Mücadele hareketini yürütmekte bulunan öğrencilerinin arasına katıldı. IX. Ordu Komutanı Yakup Şevki Paşa, Kars bölgesindeki Türk ordusu birliklerinin mümkün olduğunca 1914 sınırına çekilmesini ordunun ihtiyaçlarını temin etmek gerekçesiyle geciktirmiştir. Türk ordusunun çekildiği yerlerde düzeni kurmak isteyen Ermeniler hemen harekete geçmişlerdir. Yakup Şevki Paşa'nın teşvikleriyle Kars'ta "*Millî İslâm Şûrâsı*" kurulmuş ve ardı ardına düzenlenen kongrelerle bölgenin Türk yurdu olduğu tezi işlenmiştir.

17 Ocak 1919 tarihinde toplanan Büyük Kars Kongresi'nden sonra, başında Cihangir-zade İbrahim'in bulunduğu Cenubî Garbî Kafkas Hükümeti kurulmuştur. Ancak bu hükümet uzun ömürlü olamamış, İngilizler Kars'ı işgal ederek bu oluşuma son vermişler, ilgilileri de tutuklatıp Malta'ya sürgüne göndermişlerdir. Komutanlığına Kâzım Karabekir Paşa'nın atandığı 15. Kolordu, 1919 yılı Nisan başından itibaren karargâh olarak Erzurum şehrine konuşlanmıştır. Kolorduya 3, 9, 11 ve 12. tümenlerle Erzurum Müstahkem Mevki Komutanlığı bağlanmıştır. Kolordu, ülkenin asayiş durumu ve jandarma birliklerindeki eksiklikler göz önünde tutularak yeniden düzenlenmiştir. Bu sırada kolordunun subay ve erlerinin moral ve eğitim durumları çok iyi ve insan mevcudu 16.000 bin civarında idi. Kolordu'nun en zayıf tarafı ise, lojistik destek unsurları bakımından yetersiz bir durumda bulunmasıydı. 15. Kolordu'nun cephesi karşısında Ermeni ve Gürcülerle Kafkasya'daki İngiliz Kuvvetleri bulunmakta ve onlarla temas devam etmekteydi. Bu durum Millî Mücadele'nin başlarına, yani 1920 yılının ilk günlerine kadar sürüp gitti. Türk Ordusu'nun buraları boşaltmasından sonra Ermenilerin o çevrede yaşayan Türklere karşı, büyük bir katliama girişmesi muhakkaktı. Bu katliamı bir parça önleyebilmek için, Ermeni tehdidi altındaki Türk ve Müslüman ahali yer yer Kuvâ-yı Milliye benzeri yerel şûrâ örgütlerini kurmuşlardı. Ancak Osmanlı Hükümeti ateşkes hükümlerine uymak zorunda olduğundan 15. Kolordu'nun, Ermeni saldırıları karşısında nasıl hareket edeceğine dair bir planı yoktu.

9.Ordu Müfettişi Mustafa Kemal Paşa, 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkınca gördüğü durum karşısında yerel bir savunma planı tasarlamıştı. Ermenilerin doğrudan saldırıya geçmesi ihtimali karşısında, 15. Kolordu Komutanlığı'na verilen direktifte, önce Rum saldırısı karşısında alınacak tedbirler açıklanıyordu. Ayrıca, "bu hareketle birlikte, Ermeni ve Gürcüler de saldırıya geçerse bunlara karşı, Kuvâ-yı Milliye usulünde savunma muharebeleri planlanacaktır" deniliyordu. III. Ordu müfettişliğinden azledildikten sonra, Kuvâ-yı Milliye'nin liderliğini üstelenen Mustafa Kemal Paşa, Temsil Heyetinin kuruluşuyla birlikte Anadolu'daki orduyu kendi kontrolü altında tutmaya çalışmıştı. 1919 yılı Kasım ayında Sivas'ta yapılan kumandanlar toplantısında güneydeki millî kuvvetlerin organizasyonu da düşünülerek birtakım düzenlemelere gidilmişti. Bu düzenlemeye göre doğuda Karabekir Paşa, batıda Ali Fuat (Cebesoy) Paşa bulunacaktı. Doğu ve batıda bu düzenlemeleri gerçekleştiren

Mustafa Kemal Paşa, böylece ordunun desteğini arkasına almış, askerî gücü kendi kontrolü altında tutmayı da başarmıştı.

Temsil Heyeti tarafından, 9 Aralık 1919 tarihinde bütün kolordu ve birlik komutanlarına gönderilen yazıda, yapılacak olan seferberlik planı açıklanmakta idi. Bu plana göre, Rumeli ve Anadolu’da bulunan bütün kolordu (toplam 20 kolordu) ve birlikler seferber duruma getirilecekti. Millî ordu veya millî müfrezeler Amasya Protokolü’nün ardından Harbiye Nazırı Mersinli Cemal Paşa’nın yardım ve gayretleri ile silahlandırılmaya, gerekli konularda desteklenmeye çalışılmıştı. Bu sırada Şark, Garp ve Cenup cepheleleri taksimatına gidilmişti. Muhtemel gelişmeler karşısında Mustafa Kemal Paşa, kolordulara 9 Ocak 1920 tarihinde gönderdiği şifre telgrafında seferberlik meselesini anlatmış; Anadolu Genel Komutanı olarak kendilerine bağlanmaları lüzumunu hatırlatmıştı. Böylece Anadolu’da teşkili düşünülmekte olan ordunun kime bağlı bulunacağı meselesi de Mustafa Kemal Paşa’nın bu hatırlatmaları ile ifade edilmiş oluyordu.

Doğu Cephesi için Mustafa Kemal Paşa’nın asıl endişesi İtilaf Devletleri’nin doğuda Bolşeviklerle irtibat kurmanıza engel olmak üzere Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan üzerinde bir blok oluşturarak ülkemizin dışa açılmasını tamamen engelleyerek yıkmak düşüncesinde olduklarıdır. Bunun için Doğuda, vakit kaybetmeden bir taarruzu başlatarak Bolşeviklerle bağlantının kurulmasını istiyordu. Böylece Bolşevikliğin İtilaf Devletleri zümresine karşı bir tehdit silahı olarak kullanılması düşünüüyordu. Bu amaç Mustafa Kemal’in 6 Şubat 1920’de 15. Kolordu Komutanlığı’na gönderdiği bir yazıyla, taarruz planı hakkındaki düşünce ve direktiflerini bildirmişti. Yazıda genel siyasi durum açıklandıktan sonra: “1- Doğu Cephesi’nde resmî veya gayr-ı resmi seferberlik yapılması, 2- Yeni Kafkas Hükümetleriyle, özellikle Azerbaycan ve Dağıstan gibi İslam hükümetleriyle acilen temasa geçilerek TBMM Hükümeti’ne karşı tutumlarının öğrenilmesi, 3- Ülke içinde teşkilatın kuvvetlendirilmesi, silah, cephane ve malzemenin teslim edilmemesi, hatta bu konuda gerekirse silah kullanılması” isteniyordu. 16 Mart 1920’de İstanbul’un işgalinin ardından Temsil Heyeti adına Mustafa Kemal Paşa imzasıyla, kolordu kumandanları ve valiliklere hitaben yazılan yazıda Ankara’da bir kurucu meclisin toplanmasına ve bu meclis üyelerinin seçiminde uygulanacak esaslara ilişkin görüşler belirtilmiştir. Bu sırada Temsil Heyeti’ne bir telgraf çeken Kâzım Karabekir Paşa da İstanbul’dan gelecek mebuslara ilave olarak, seçimlerle tespit edilecek mebusların katılımı sonucu millî meclisin Ankara’da toplanmasının uygun olacağını bildirmişti. Gerçi Karabekir Paşa’nın bu değerlendirmesinden bir gün evvel Temsil Heyeti de aynı doğrultuda bir karar almıştı. XV. Kolordu Komutanı Karabekir Paşa Temsil Heyeti’ne gönderdiği telgrafında ayrıca, anayasanın ve seçim kanununun açık hükümleri karşısında kurucu meclis toplanamayacağı, milli meclisin toplanmasının uygun olacağını belirtmekte idi. Ankara’da TBMM’si açıldıktan sonra, Kuvâ-yı Milliye’nin düzenli bir şekilde yönetilmesi, mali bakımdan da meclise bağlı tutulması fikri güçlenmişti. Nitekim Meclis, 16 Mayıs 1920’de bir karar çıkararak Kuvâ-yı Milliye’yi Millî Müdafaa Vekâleti’ne bağlıyor, iase ve ikmalinin hükümetçe karşılanması gereğini kabul ediyordu.

Kuvâ-yı Milliye’den düzenli orduya geçiş hareketi TBMM’nin açılmasından önce Güney Cephesi’nde başlatıldı; bilahare Batı Cephesi’nde devam etti. Şark Cephesi’nde bir düzenlemeye ihtiyaç olmadığı dikkati çekmekte idi. Bu gelişmelerden sonra Kâzım Karabekir

Paşa, Mayıs sonu ya da Haziran başı olmak üzere, Ermenilere taarruz edilmesini Büyük Millet Meclisi Hükümeti'ne önerdi. Konu hükümette görüşüldükten sonra Meclis'ten bu hususta müsaade alınmasına karar verildi. Meclis'in gizli oturumunda bu yetki hükümete verilince, hükümet 6 Haziran 1920'de Kolordu Komutanı'na askeri hazırlık yapması ancak hiçbir siyasi girişimde bulunmaması emrini verdi. Bu gelişmeler olurken Rus ordusunun, Menşevik Ermenistan ve Gürcistan'ı da sovyetleştirme niyetinde olduğu ortaya çıkınca; Kars, Ardahan ve Batum'un Rusların eline geçebileceği endişesi üzerine Türkiye Büyük Millet Meclisi, Ermenistan'a taarruz kararı aldı. Bu karar üzerine 9 Haziran 1920'de doğu vilayetlerinde seferberlik ilan edilerek 15. Kolordu Kumandanlığının adı "Doğu Cephesi Komutanlığı" olarak yeniden adlandırıldı. Bölgedeki bütün kuvvetler, Kâzım Karabekir Paşa'nın emrine verildi. Gerekli hazırlıkları tamamlayan Kâzım Karabekir Paşa, 23 Haziran'da Ermeniler üzerine yürümeyi kararlaştırmış; ancak TBMM hükümeti kendisine, Rusların Ermeniler lehine bir harekete girişebileceği endişesini göz önünde bulundurarak bir süre beklemesini istemiş, hemen hareket izni vermemişti. Ancak Ermeni saldırılarının artması üzerine TBMM, 20 Eylül 1920'de aldığı bir kararla Kazım Karabekir Paşa'ya Ermeniler üzerine taarruz edilmesine izin vermiştir. Kazım Karabekir Paşa, Erzurum ve civarını Birinci Dünya Savaşı yıllarından beri en iyi tanıyan kişilerden biridir. Paşa, Ermenilerin saldırılarına çok başarılı bir şekilde karşılık vermiştir. 24 Eylül 1920'de Türk topraklarına ve masum Türklere karşı başlayan Ermeni saldırısı üzerine Türk birlikleri, 28 Eylül'de karşı taarruza geçmişlerdir. Türk birlikleri karşısında fazla bir mukavemet gösteremeyen Ermeniler geri çekilmek zorunda kalmışlar ve 29 Eylül'de Sarıkamış, 30 Eylül'de Merdenek Türk birliklerinin denetimine geçmiştir. Doğu Cephesi'nde Türk birliklerinin bu süratli hareketi karşısında TBMM temkinli hareket edilmesi tavsiyesinde bulunmuştur. Bu sırada Türk ordusu, Kafkaslardan ve özellikle de Sovyetlerden gelebilecek muhtemel tepkileri kontrol etmek için 28 Ekim 1920'ye kadar bir ay kadar Sarıkamış-Lâloğlu hattında kalmayı uygun bulmuştur. Doğu Cephesi'ndeki harekâtın bir süreliğine durdurulmuş olması Ermenileri cesaretlendirmiş, cephe hattında kimi hareketlere yeltenmelerine yol açmıştır. 28 Ekim 1920'de yeniden harekete geçen Türk ordusu, 30 Ekim'de Kars'ı Ermeni işgalinden kurtarmıştır. Kars'ın alınmasıyla birlikte Türkiye'nin doğu sınırları güven altına alınmış ve bu bölgede Misakı Millî sınırlarına ulaşılmış oldu. Ermeni ordusu ise Türkiye'ye tehdit olamayacak şekilde imha edilmiştir.

4.1.3 Mücadelenin Sonlanması ve Diploması Safhası, Gümrü Antlaşması

Doğu Cephesi Komutanı Kazım Karabekir Paşa, bir yandan Ermenilerin barış isteklerini Ankara'ya iletmış, öbür yandan da hangi şartlarda barışın yapılabileceğini bildiren bir belgeyi Ermenistan hükümeti yetkililerine iletmıştır. Karabekir'in isteklerini kabul eden Ermeniler bölgede daha fazla tutunamayıp geri çekilmek zorunda kalmışlardır. Bu sırada Sovyetlere ve Amerika'ya müracaat ederek bulunduğu sıkıntılı durumdan kurtulmak isteyen Ermeniler, her iki devletten de umduklarını bulamamışlardır. İlerleyen Türk ordusu, 6 Kasım'da Gümrü önlerine gelmiştir. İlerlemeye devam eden Karabekir Paşa, 7 Kasım'da Gümrü şehrini "Sulh rehinesi" olarak ele geçirmiştir. Bunun üzerine Ermeniler, Kazım Karabekir Paşa'ya başvurarak ateşkes ve sulh teklifinde bulunmuşlardır. Doğu Cephesi Komutanlığı, durumdan TBMM'yi haberdar ettikten sonra ateşkes görüşmelerine başlanmıştır. 8 Kasım'da TBMM

hükümeti, Ermeni hükümetine verdiği bir notada siyasi ve askeri isteklerini bildirdi. Ancak, Ermeniler bu istekleri reddedince yeniden çatışma başladı. Taarruza geçen Ermeniler Türk ordusu karşısında kısa sürede çözülüp dağıldılar. 14 Kasım'da başlatılan Türk taarruzu karşısında kısa sürede çözülüp dağılan Ermeniler, 17 Kasım 1920 tarihinde ateşkes şartlarını kayıtsız şartsız kabul etmişlerdir. 18 Kasım'da başlamak üzere yedi günlük bir ateşkes antlaşması imzalanmıştır. Ancak bu sürede bir sonuca varılamadığından mütareke süresi uzatılmıştır. Bütün bu gelişmelerden sonra barış antlaşması 2 Aralık 1920 akşamı imzalanmış; 1878 yılında Berlin Antlaşması'yla kaybedilen Kars, Sarıkamış, Kağızman, Kulp ve Iğdır tekrar Türkiye'ye bağlanmıştır. Ermenilerden ele geçirilen çok miktardaki silah ve cephane de Batı Cephesi'ne gönderilmiştir. Gümrü Antlaşması uzun yıllardan sonra Türkiye'nin "galip" sıfatıyla imzalayabildiği ilk antlaşma olması hasebiyle önem taşımaktadır. Antlaşmaya Türk Hükümeti adına 15. Kolordu Komutanı Kâzım Karabekir Paşa, Erzurum Valisi Hamid Bey ve Erzurum Milletvekili Süleyman Necati Bey; Ermenistan adına da eski Başbakan Aleksander Hatisiyan başkanlığındaki bir heyet katılmıştır. Antlaşmanın kimi önemli maddeleri şöyledir:

–Türkiye ile Ermenistan arasındaki hudut (aşağı Kara suyun döküldüğü yerden başlayarak, Aras ırmağı Kekeç Kuzeyine dek Arpaçay'ı daha sonra Karahan Deresi -Tiğnis batısı- Büyük Kımlı doğusu-Kızıлтаş-Büyük Akbaba dağı) çizgisinden oluşur.

–Ermenistan'da askerlik kaldırılmış, yalnız jandarma görevi yapmak kaydıyla 1500 kişilik bir gönüllü kuvvet ile sekiz top ve 20 makineli tüfek bulundurmasına izin verilmişti.

–Türkiye'nin tamamen insanı sebeplerden dolayı Ermenistan'dan savaş tazminatı istemeyeceği belirtilmiştir.

–Ermeni Hükümeti Sevr Antlaşması'nı tümüyle yok sayarak, Avrupa'da Emperyalist hükümetler ve siyasetlerin elinde bir tahrik aleti olan temsilcilerini hemen geri çekmeye söz veriyordu.

–Ermenistan toprakları üzerinde yaşayan Müslüman halkın haklarını korumak ve onların dinsel ve kültürel özellikleri içinde gelişmelerini sağlamak için, sosyal biçimde örgütlenmelerini, müftülerin doğrudan doğruya Müslüman toplum tarafından seçilmesini ve yerel müftülerin seçecekleri başmüftünün memurluk görevinin Türkiye Büyük Millet Meclisi Şer'îye Vekâleti'nce onaylanmasını kabul ederek yükümlenir.

–İşbu antlaşmanın bir ay içinde onaylanarak, onaylanmış örnekleri Ankara Hükümeti'ne verilecektir deniliyordu. Antlaşma ile 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşıyla kaybedilmiş olan Artvin, Posof, Savşat, Çıldır, Kars, Iğdır, Tuzluca, Sarıkamış ve Oltu yeniden ana vatan topraklarına katıldı. Ayrıca üçüncü maddeden de anlaşılacağı üzere daha önceden de var olan fakat Mondros Mütarekesi ile Batılı Devletlerin de tam desteği alınarak ortaya konulan "Büyük Ermenistan" hayaline son verildi ve Ermenistan Türk toprakları içinde kalan yerlerin hiçbirinde Ermeni nüfusunun çoğunluğu oluşturmadığını onaylamış oldu.

Doğu Cephesi'nde Ermeni sınırı emniyete alındıktan sonra Gürcistan sınırında yeni düzenlemeler yapılması gerekiyordu. Artvin ve Ardahan dolayları ise 1917'den sonra kurulmuş olan Gürcistan'ın denetiminde idi. Kazım Karabekir Paşa, Gürcü hükümetine 19

Şubat 1921 tarihinde verdiği bir ulti­matomla Ardahan ve Artvin'in boşaltılmasını istemiştir. Bu sırada kuzeyden gelen Sovyet tehdidi altında bulunan Gürcüler Karabekir Paşa'nın ulti­matomuna kayıtsız şartsız uymak zorunda kaldılar. Bölgeden geri çekilen Gürcü birliklerinin yerine 23 Şubat 1921 tarihinde Türk birlikleri Ardahan ve Artvin'e girmiştir. Türk ordusu boşaltılan yerlerde kısa sürede asayişi sağlamış ve TBMM hükümetinin otoritesini tesis etmiştir. Bu sırada Türk ordusu 11 Mart 1921 tarihinde Batum'u da almış, ancak Moskova Antlaşması ile Batum Sovyetlere bırakıldığından 28 Mart 1921 tarihinde Türk birlikleri tarafından şehir tahliye edilmiştir. Sovyetlerin kısa sürede Kafkaslarda denetimi ele geçirmesi üzerine eski antlaşmaların yerini tutmak üzere yeni Sovyet idareleriyle 13 Ekim 1921 tarihinde Kars Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşma, bir yerde Gümrü ve Moskova antlaşmalarının teyidi şeklindeydi. Böylece Türkiye'nin doğu sınırları, TBMM hükümetinin çıkarlarına uygun bir biçimde tespit edilmiş oluyordu. Doğu Cephesi'nde güvenlik tam olarak sağlandıktan sonra bölgedeki bir kısım birlikler Batı Cephesi'ne kaydırılmış ve 1922 yılında yapılacak olan Büyük Taarruz harekâtına gereken destek sağlanmıştır.

4.1.4 Moskova Antlaşması

Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarının Anadolu'daki faaliyetlerine başladıkları günlerden itibaren üzerinde önemle durdukları konulardan biri, TBMM ile Sovyetler Birliği arasında karşılıklı menfaatlere dayalı ilişki kurarak, Batılı devletler karşısında bu devletin yardımını sağlayabilmektir. Ülke yönetimini Bolşeviklerin ele aldığı Sovyetler Birliği de, Anadolu'da batılı emperyalistlere karşı Mustafa Kemal Paşa önderliğinde başlatılan direniş faaliyetlerini yakından takip ediyordu. TBMM'nin açılmasından üç gün sonra, 26 Nisan 1920'de Mustafa Kemal Paşa Lenin'e yazdığı bir mektupta, Ankara ve Moskova arasında askeri ve siyasi ittifak, kurularak, Batı Emperyalizmine karşı birlikte mücadele etmelerini istemiş, Ankara Hükümeti'nin Misak-ı Milliye dayalı politikasını açıklamıştı. Mustafa Kemal Paşa'nın Lenin'e yazdığı bu mektuba cevap, 3 Haziran'da Sovyet Dışişleri Bakanı Çiçerin'den gelmişti. Bu mektupla Sovyet Hükümeti ve T.B.M.M. Hükümeti arasında diplomatik ilişkiler resmen kurulmuştu. Bununla birlikte Çiçerin'in cevabında herhangi bir ittifaktan söz edilmiyordu. Sovyetlerin Ankara ile ittifaktan kaçınmalarının sebepleri vardı. Şöyle ki, Sovyet Hükümeti bu sırada İngiltere ile bir ticaret anlaşması yapmak için çalışıyordu. Türkiye ile İngiltere'ye karşı yapılan bir ittifak bu ticaret anlaşmasına engel olabilirdi. İkincisi, Sovyetler komünist olmayan ülkelerle ittifakı kendilerine uygun görmüyorlardı. Üçüncüsü, bu sırada Sovyetler, Polonya savaşı, General Wrangel ve Gürcistan'daki Menşeviklerle uğraşmaktaydı. Türkiye ile ittifak, Rus askerlerinin de Yunanlılara karşı mücadelesini gerektirebilirdi oysa Sovyetler bunu yapabilecek durumda değildi. Öte yandan, milliyetçi ve dost bir Türkiye'nin, Sovyetler ile İtilâf Devletleri arasında tampon bölge görevi görmesi, Sovyet itibarının İslâm ülkelerinde yayılmasına yardımcı olması ve Sovyet işgalindeki ülkelerde yaşayan Türk asıllı halkın ulusal duygularını dizginlemesi olasılığı Sovyet önderlerinin gözünden de kaçmıyordu. Nitekim Sovyetler Birliği çıkarları gereği o günlerde anlaşma imzalamamıştı. Ama Türkiye'ye özel bir önem veriyordu. Bu nedenle Türk-Sovyet ilişkileri Milli Mücadele yılları boyunca zaman zaman çıkan sorunlara rağmen iyi yönde ilerlemişti. Bu süreç içerisinde Sovyetler, Ankara'ya Ekim 1920'de bir elçi göndermiş, Ali

Fuat (Cebesoy) Paşa da Mustafa Kemal Paşa tarafından Moskova Büyük Elçiliğine tayin edilmişti. Ayrıca görüşmeler için de Meclis'ten Yusuf Kemal (Tengirşenk) ve Doktor Rıza Nur seçilmişlerdi. Bu Heyet 19 Şubat 1921'de Moskova'ya vardı. Bu ortamda 26 Şubat 1921'de görüşmeler başladı ve TBMM adına Ekonomi Bakanı ve Kastamonu Milletvekili Yusuf Kemal Bey, Milli Eğitim Bakanı ve Sinop Milletvekili Doktor Rıza Nur Bey, TBMM Hükümeti Büyükelçisi ve bu mecliste Ankara Milletvekili Ali Fuat Paşa ile Sovyetler Birliği Hükümeti adına, Dışişleri Halk Komiseri ve Tüm Rusya Merkez Yönetim Kurulu üyesi Georgi Çiçerin ve Tüm Rusya Merkez Yürütme kurulu üyesinden Celâl Korkmazof arasında devam etti. Neticede gelişen diplomatik ilişkiler çerçevesinde 16 Mart 1921'de Moskova Antlaşması imzalandı. Türk-Sovyet Dostluk ve Kardeşlik Muahedesi olarak bilinen antlaşma maddeleri ana hatlarıyla şunlardır;

1-Taraflar, birbirlerine zorla kabul ettirilen herhangi bir barış antlaşmasını tanımayacaklardı. "Türkiye" terimi ile Misâk-ı Milli sınırları içinde kalan toprakların anlaşıldığı ve bu toprakların Kars ve Ardahan'ı da kapsadığı kabul edilecekti.

2- Batum, Gürcistan'ın yönetimine kalacak, halkına özerklik verilecek ve Türkiye'ye gümrük vergisi ödemedi Batum Limanından yararlanma hakkı tanınacaktı.

3- Nahçıvan'a Azerbaycan'ın koruyuculuğu altında yerel özerklik verilecekti.

4- İki taraf da, Doğu uluslarının özgürlük ve bağımsızlık haklarını ve diledikleri hükümet rejimiyle yönetilmek haklarını sağlayacaklardı.

5- Boğazlar rejimi, Karadeniz'e kıyısı olan devletler arasında yapılacak bir konferansta, İstanbul'un güvenliği ve Türkiye'nin kesin egemenliğine hiçbir zarar getirmeyecek şekilde saptanacaktı.

6- Her iki devlet aralarında yapılmış bütün eski anlaşmaları çıkarlarına ters düştüğü için hükümsüz ilan edeceklerdi.

7- O güne kadar iki ülke arasında imzalanan ve ortak çıkarlarına ters düşen anlaşmalar geçersiz sayılacak ve Sovyet Hükümeti kapitülasyonları tanımayacaktı.

8- Her iki taraf da kendi ülkeleri üzerinde, diğer tarafın hükümetini devirmek amacını güden örgüt ve grupların kurulmasına ve yerleşmesine müsaade etmeyecekti.

9- Taraflar, iki ülke arasındaki bağlantıların kesilmeden sürdürülmesi amacıyla, demiryolu, telgraf vb. gibi ulaşım ve iletişimi koruma ve geliştirmeyi ayrıca iki ülke arasında zorlukla karşılaşmaksızın kişi ve malların özgürce geçişini sağlamak için gerekli önlemleri alacaklardı.

10- Taraflardan birinin öteki taraf topraklarında oturan uyrukları, yerleşmiş oldukları ülke yasalarından doğan hak ve görevlere uygun biçimde işlem görmekle birlikte, ulusal savunmaya ilişkin yasalardan muaf tutulup onlara uymaları istenilmeyecekti.

11- Taraflardan birinin diğer tarafın, kendi topraklarına yerleşmiş olan uyruklarına en elverişli duruma erişme hakkının uygulanması kabul edildi.

12- 1918 yılından önce Rusya topraklarına bağlı iken üzerlerinde Türkiye'nin egemenlik hakkı olduğu Rusya Sovyetleri Sosyalist Federal Cumhuriyeti Hükümeti tarafından bu anlaşma ile onaylanan topraklar halkından her isteyen Türkiye'yi özgürce terk edebilecek ve yanına eşya, mal ve parasını alabilecekti.

13- Rusya, tüm savaş tutsaklarıyla sivil tutuklulardan Kafkasya ve Avrupa Rusya'sında bulunanları bu antlaşmanın imzası tarihinden başlayarak üç ay içinde; Asya Rusya'sında bulunanları altı ay içinde giderleri Rusya tarafından karşılanmak üzere Türkiye'nin kuzeydoğu sınırına kadar yollama ve geri vermeyi yükümlendi.

14- Taraflar en kısa süre içinde iki ülke arasındaki ilişki ve bağların sağlamlaştırılmasına yarayan ekonomik, mali ve diğer sorunları düzenleyici anlaşmaların yapılmasını kabul etti.

15- Türk-Rus Antlaşmasında Güney Kafkasya Cumhuriyetleri'ne ilişkin hükümlere Türkiye ile bu Cumhuriyet'ler arasında yapılacak antlaşmalarda uyulmasını zorunlu kılmak için, Rusya söz konusu Güney Kafkasya Cumhuriyetleri katında gerekli işlemlerde bulunmayı yükümlendi.

16- Antlaşma maddeleri onaylanma işlemine sunulacaktı. Onaylanma belgeleri ise en kısa zamanda Kars'ta karşılıklı sunulacaktı. Ayrıca Ruslar tarafından Türklere *"iki tümene yetecek kadar silâh ve cephane"* ile on milyon altın ruble verilmesi kararlaştırıldı.

Antlaşmanın birinci maddesinde Türkiye ifadesiyle Misak-ı Milli'nin içine aldığı arazinin kastedildiği açıkça belirtilmiş ve Türk-Rus sınırı çizilmişti. İkinci madde ile Batum Gürcistan'a terk edilmiş ise de bölgedeki Türk halkının dini ve kültürel hakları güvence altına alınmıştı.

Üçüncü madde ile Nahçıvan üzerinde Rusya'nın yanı sıra Türkiye'nin de himaye hakkının kabul edilmesi ve üçüncü bir devletin müdahalesine izin verilmemesi önemli bir hususu teşkil etmişti. Dördüncü madde ile Rusya'da kurulmakta olan yeni rejim ile Anadolu'daki Milli Mücadele Hareketi arasında bir paralellik kurulmaktaydı. Beşinci madde ile Boğazlar meselesinin Karadeniz'e sahili olan devletler arasında halledilmesi hususunda Sovyetlere taviz verilmiş olmakla birlikte Türkiye'nin mutlak egemenliğine herhangi bir sorun

çıkarmama şartı Türkiye'yi daha avantajlı hale getiriyordu. Yedinci madde ile Türklerin ekonomik bağımsızlığını zedeleyen kapitülasyonların kaldırıldığının Rusya tarafından kabul edilmesi en önemli noktalardan birisiydi. Sekizinci madde ile taraflar kendi ülkeleri içinde diğer tarafın hükümetini devirmek amacını taşıyan örgüt ve grupların kurulmasına ve faaliyet göstermesine müsaade etmeyeceklerini kabul etmişlerdi. Türkler için bu maddenin faydası, Türkiye dahilinde, Bolşevik nüfuzuna girmiş olan Kafkaslarda ve diğer yerlerde bir Bolşevik hareketini tahrik ve teşvik edecek herhangi bir teşkilatın kurulmasına fırsat verilmemesini sağlamasıydı. Rusya için de Rus esaretinde yaşayan Müslüman Türk topluluklarının Türkiye'nin nüfusuna girmelerini veya Moskova'ya karşı isyan etmelerini önlemek amacıyla Sovyet yönetimine gerekli fırsatı tanımış olmasıydı.

Moskova Antlaşması, Türk diplomasi tarihinde özel bir yeri teşkil etmiştir. Çünkü adı geçen antlaşma, işgal altındaki bir devlete kuvvetli bir müttefik kazandırmıştı. Bunun yanında antlaşmanın Sovyetler açısından da büyük önemi vardı, zîrâ o dönemde Sovyetler her an Batılı devletlerin saldırısına maruz kalabilecek bir devlettir. Sovyetler Birliği bu antlaşma ile en hassas noktaları olan Karadeniz ve Kafkasları güvence altına almış oluyordu. Bu antlaşmanın yapıldığı gün Sovyet Hükümeti İngiltere ile de, istediği ticaret anlaşmasını yapmıştı. Bu nedenle Türk-Sovyet Antlaşması'ndan sonra Sovyetlerin Milli Mücadele'ye yaptıkları yardım birdenbire artmıştı. Sovyetler, Milli Mücadele'ye hem askeri malzeme hem de para yardımında bulunmuşlardı. Bununla birlikte, dostluk antlaşmasının imzasına ve yapılan yardımlara rağmen, Türk-Sovyet münasebetleri sağlam bir güvenlik havasına girmemişti. Bunun da başlıca sebebi komünizm meselesi olmuştu. Mustafa Kemal Paşa, *“Bizim Ruslarla olan münasebet ve muhadenetimiz ancak iki müstakil devletin ittihad ve ittifak esaslarıyla alakalıdır.”* diyerek, Sovyet Hükümeti'yle ilişkilerle, komünizmin Anadolu'ya sokulması meselesini birbirinden ayırmıştır.

4.1.5 Kars Antlaşması

Kars Antlaşması, “Türkiye ile Ermenistan, Azerbaycan ve Gürcistan Arasında Dostluk Antlaşması”dır. 13 Ekim 1921'de Kars'ta imzalanmıştır. Antlaşmanın imzalandığı tarihte Ermenistan, Azerbaycan ve Gürcistan birer “Sosyalist Sovyet Cumhuriyeti” idiler fakat henüz Sovyetler Birliği kurulmadığı için bağımsız cumhuriyet statüsünde bulunuyorlardı ve kendi başlarına yabancı ülkelerle geçerli antlaşmalar imzalayabiliyorlardı. Kars Antlaşması, Türkiye'nin Kafkas sınırlarıyla doğrudan ilgilidir. Bu sınırlarla ilgili olarak daha önce bir dizi anlaşma yapılmış ve sınırlar zaman içinde değişiklik geçirmiş idi. Önce Osmanlı Devleti, 93 Harbi (1877-1878 Türk-Rus Savaşı) sonunda imzaladığı *Berlin Barış Antlaşması* ile “Elviye-i Selâse” yi (Kars, Ardahan ve Batum sancaklarını) Rusya'ya bırakmak zorunda kalmıştı. Bolşevik İhtilali üzerine Ruslar, Birinci Dünya Savaşı'ndan çekilince, Osmanlı Devleti ile Sovyet Rusya arasında 3 Mart 1918 tarihinde imzalanan *Brest-Litovsk Antlaşması* ile Kars, Ardahan ve Batum sancakları Osmanlı Devletine geri verildi. Buralarda halk oylaması yapıldı ve halkın çoğunluğunun oyu ile üç sancak Türkiye'ye katıldı. Ancak, Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'ndan mağlup çıkması üzerine 30 Ekim 1918'de imzalanan *Mondros Mütarekesi*, Türk birliklerinin savaş öncesi (1914) sınırlarına çekilmesini öngördü. Yani Kars, Ardahan ile Batum boşaltıldı ve Kars bölgesi kısmen Ermeni işgaline uğradı. 28 Ocak 1920

tarihi *Mîsâk-ı Millî*'de, Kars, Ardahan ve Batum'da tekrar plebisit yapılması öngörüldü: “*Halkı, özgürlüğe kavuşunca, oylarıyla anavatana katılmış olan Elviye-i Selâse (yani Kars, Ardahan ve Batum Livaları) için gerekirse yeniden halkın serbest oyuna başvurulmasını kabul ederiz.*” denildi. (bkz. *Mîsâk-ı Millî*). Ankara Hükûmetinin, o zamanki resmi adıyla Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmetinin imzaladığı ilk antlaşma *Gümrü Antlaşması* oldu. 2 Aralık 1920 tarihinde, Ermenistan Hükûmeti ile imzalanan bu antlaşma ile 1918 yılından beri Ermeni işgali altında olan Iğdır ve Tuzluca ilçeleriyle birlikte Kars bölgesi geri alındı. Nahçıvan, Şahtahtı, Şarut bölgesi de Türkiye'nin himayesine bırakıldı, “*Bu topraklara Ermenistan karışmayacak.*” denildi (bkz. *Gümrü Antlaşması*). Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti ile Sovyet Rusya Hükûmeti arasında 16 Mart 1921 tarihinde imzalanan *Moskova Antlaşması* ile Türkiye'nin bugünkü sınırları belirlendi; Kars ve Ardahan Türkiye'de kaldı, buna karşılık Türkiye Batum'dan vazgeçti. Antlaşmada, Nahçıvan'ın özerk bir bölge olarak ve “*üçüncü bir devlete hiçbir zaman bırakılmamak*” şartı ile Azerbaycan'a bırakılması öngörüldü (bkz. *Moskova Antlaşması*). Kars Antlaşması, Moskova Antlaşması'nın devamıdır. Bu iki antlaşma birbirini tamamlamış ve Türkiye'nin bugünkü Kafkas sınırlarını çizmiş, kesinleştirmiştir. Öyle ki, bu sınırlar artık, Lozan Barış Konferansı'nda tartışma konusu yapılmamış, yaptırılmamıştır. Tam adı *Türkiye-Sovyet Rusya Dostluk ve Kardeşlik Antlaşması* olan 16 Mart 1921 tarihli Moskova Antlaşması'nın Türk diplomasi tarihinde özel ve önemli bir yeri vardır. Çünkü bu antlaşma, her iki devletin Batı ile anlaşmazlık ve savaş içinde oldukları bir sırada imzalanmış, bir çeşit barış antlaşması niteliğindedir. Türkiye'nin bugünkü sınırlarını çizdiği gibi Sovyet Rusya ile dayanışmasının ve dostluğunun temelini atmıştır. *Moskova Antlaşması'nın* birinci maddesi ile Sovyetler, Türkiye'ye zorla kabul ettirilmek istenen Barış Antlaşması'nı (Sevr Antlaşması) reddetmiş ve yeni Türkiye'yi ilke olarak *Mîsâk-ı Millî* sınırlarıyla tanımışlardır. Türkiye'nin bugünkü sınırını kabul etmişlerdir. Kars ve Ardahan sancakları Türkiye'ye bırakılmıştır.

Kars Antlaşması, gerek Türkiye'nin sınırları gerekse koyduğu ilkeler bakımından Moskova Antlaşması'nın bir benzeridir. Rus Sovyet Hükûmetinden yedi ay kadar sonra Ermenistan, Azerbaycan ve Gürcistan Sovyet Hükûmetleri de Türkiye'nin Kafkas sınırlarını tanımış, Sevr Antlaşması'nı reddetmiş, *Mîsâk-ı Millî* sınırlarını kabul etmişlerdir; Türkiye'nin çok önem verdiği kapitülasyon rejiminin kaldırılmasına razı olmuşlardır.

Kars Antlaşması'nın önemli maddeleri şöyledir:

Madde 1. *Âkit Taraflar, içlerinden birine zorla kabul ettirilmek istenen herhangi bir barış antlaşması (Sevr Antlaşması) ya da uluslararası bir akdi tanımamak konusunda görüş birliği içindedirler. Bu Antlaşma gereğince, Ermenistan, Azerbaycan ve Gürcistan Sovyet Cumhuriyetleri Hükûmetleri Türkiye'ye ilişkin olup da bugün Büyük Millet Meclisince temsil edilen Türkiye Hükûmetinin tanımadığı hiçbir uluslararası akdi tanımamağı kabul ederler. İşbu Antlaşmada yazılı “Türkiye” terimi ile İstanbul'da toplanan Osmanlı Millet Meclisince kabul edilip açıklanan ve tüm devletlere ve basına bildirilen 28 Ocak 1920 günü Mîsâk-ı Millî'nin kapsadığı topraklar anlaşılır (Bu madde Moskova Antlaşması'nın 1. maddesini karşılar).*

Madde 3. Ermenistan, Azerbaycan ve Gürcistan Sovyet Cumhuriyetleri Hükûmetleri kapitülasyonlar yönteminin her ülkenin ulusal gelişmesinin özgürce sürmesi ve egemenlik haklarının bütünüyle kullanılmasıyla bağdaşmadığını kabul ederek, Türkiye’de bu yöntemle herhangi bir biçimde ilişkili her türlü yetkilerin ve hakların kullanılmasını geçersiz ve kaldırılmış sayar (Bu madde Moskova Antlaşması’nın 7. maddesini karşılar.).

Madde 4. Türkiye’nin kuzeydoğu sınırı... Karadeniz kıyısında bulunan Sarp Köyü’nden başlayarak... Ardahan ve Kars sancaklarının eski yönetim sınırlarının kuzeyini ve Arpa Çay ile Aras ırmaklarının talveğİNŞİ Nijni-Kara Su’yun döküldüğü yere dek izleyen çizgi ile belirlenmiştir (Kars ve Ardahan sancaklarını Türkiye’ye bırakan bu madde Moskova Antlaşması’nın 1. maddesinin 2. paragrafını karşılar.).

Madde 5. Türkiye Hükûmeti ile Ermenistan ve Azerbaycan Sovyetler Hükûmetleri, işbu Antlaşmanın III sayılı ekinde belirtilen sınırlar içinde olmak üzere, Nahçıvan bölgesinin Azerbaycan’ın koruyuculuğunda özerk bir ülke oluşturulması konusunda anlaşmışlardır (Bu madde Moskova Antlaşması’nın 3. maddesini karşılar.).

Madde 6. Türkiye, işbu Antlaşmanın 4. Maddesinde gösterilen sınırların kuzeyinde bulunan ve Batum Livasına ilişkin topraklar ile Batum kenti ve limanı üzerindeki egemenlik hakkını...Gürcistan’a bırakmağa razı olur (Bu madde Moskova Antlaşması’nın 2. maddesini karşılar.).

Madde 9 — Boğazların tüm ulusların ticaretine açılması ve geçiş serbestliğinin sağlanması için Türkiye ile Gürcistan, Karadeniz ve Boğazların bağlı olacağı rejimin kesin biçimde hazırlanması işinin, kıyı devletlerinin temsilcilerinden oluşmak üzere, daha sonra yapılacak bir konferansa bırakılmasını uygun bulurlar (Bu madde de Moskova Antlaşması’nın 5. maddesini karşılar.).

Kars Antlaşması, Moskova Antlaşması’nı pekiştirmiş ve Ankara Hükûmetinin uluslararasıdaki durumunu güçlendirmiştir. Sevr Antlaşması’nın geçersiz, Misâk-ı Millî’nin geçerli olduğu, kapitülasyonların kaldırılması gerektiği gibi esaslar, Rus Hükûmetine kabul ettirildikten sonra Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan Hükûmetlerine de kabul ettirilmiştir. Türkiye’nin kuzeydoğu sınırı bu ülkeler tarafından da kabul ve tescil edilmiştir. Bu sınır, Lozan Barış Konferansı’nda tartışmaya açılmamış, açtırılmamıştır. Tarihi günlerde, 1921 yılında çizilip kesinleştirilmiş olan bu sınır, bugün de korunmaktadır. Boğazlar konusunda yalnız Karadeniz’e kıyısı olan devletlerin söz sahibi olacağı yolundaki ilke ise hem Lozan’da hem Montreux’de geçersiz bırakılmıştır. Lozan ve Montreux’de hazırlanan Boğazlar Sözleşmelerini Karadeniz’e kıyısı olmayan bazı başka devletler de imzalamışlardır. Nahçıvan bölgesine gelince, bu bölgenin durumu, gerek Moskova Antlaşması gerek Kars Antlaşması ile sağlama bağlanmıştır. Türkiye, Nahçıvan bölgesini şartlı olarak Azerbaycan’a devretmiştir. Bu şart, Nahçıvan’ın Azerbaycan’da kalması ve hiçbir zaman üçüncü bir ülkeye devredilmemesi şartıdır.

Bu felaket ahveller arasında başarılı ve yamağan kadar keskin bir politika yürütmek, kimden destek alabileceğini görmek ve bunu iyi kullanmak, sovyet rejime karşı olan halkı

“Bizim Ruslarla olan münasebet ve muhadenemiz ancak iki müstakil devletin ittifak ve ittifak esaslarıyla alakalıdır.” diyerek yatıştırabilmek

4.2 Güney Cephesi

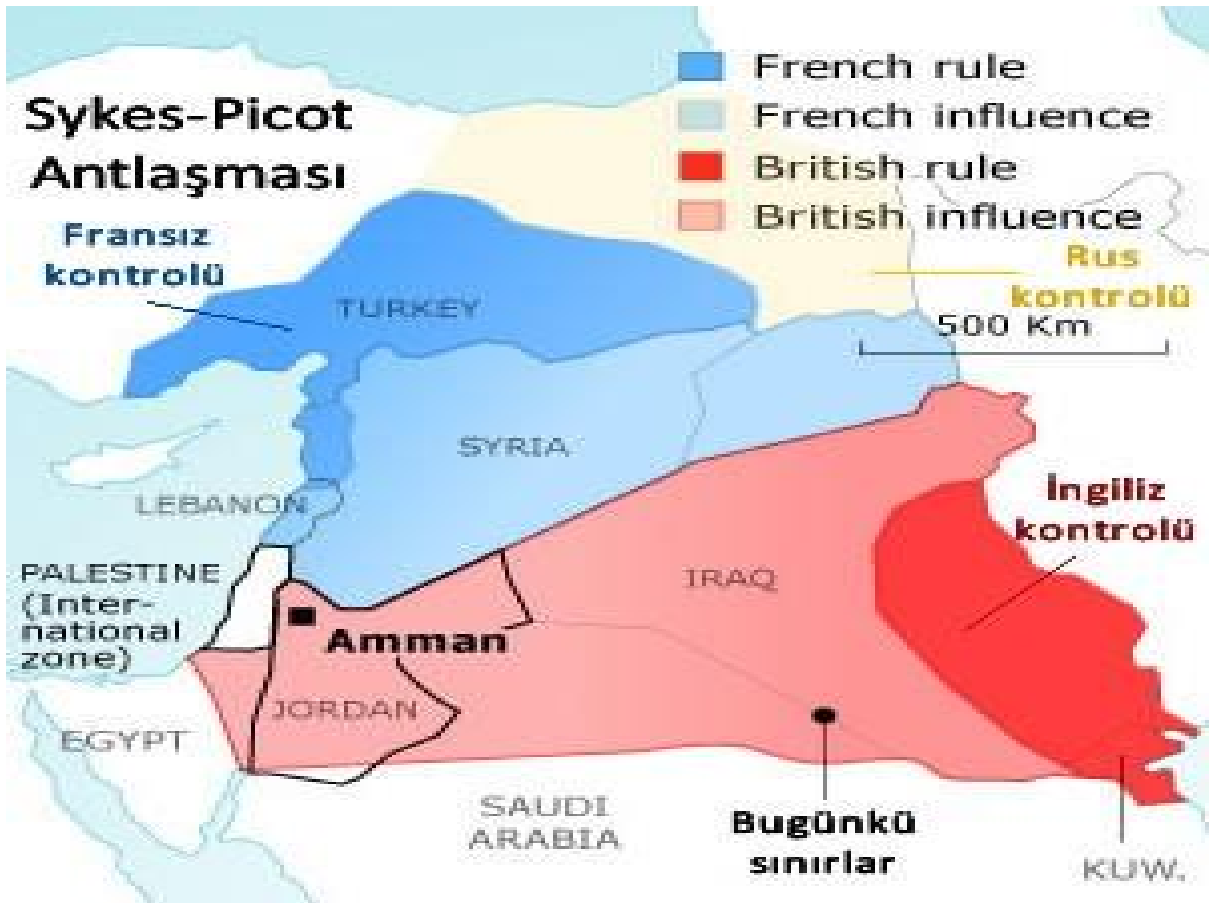
Güney Cephesi yoklukların cephesidir aslında. Burada resmi bir ordu değil belli komutanlar tarafından kontrol edilen,düzensiz,çoğu eğitimsiz ve senkronize olmamış Kuvay-i Milliye birlikleri mücadele etmiştir.

4.2.1 Fransız İşgali

Mondros Antlaşması sonrası Güneydoğu Anadolu bölgesi hem İngiliz hem Fransız işgaline maruz kaldı.Fransa ve İngiltere'nin henüz 1. Dünya Savaşı dahi bitmeden imzaladığı Sykes-Picot Antlaşması hükümlerince:

- Basra Körfezi'nden Musul'a kadar olan bölge İngiliz nüfuzu altına girecekti.
- Adana, Mersin, Antep, Maraş ve Musul vilayetleri ile Suriye ve Lübnan toprakları da Fransız nüfuzu altına girecekti.

Yapılan bu antlaşmaya rağmen İngiltere zengin petrol yatakları dolayısıyla Musul'u kendisine istiyordu. 1. Dünya savaşında da bu bölgede Osmanlı ordusuna karşı bizzat çarpışan İngiltere bu toprakları Fransızlara bırakmakta gönülsüzdü. Fransa'ya daha sonrasında koz olarak kullanma niyeti ile Kilis, Urfa, Maraş ve Antep illeri İngilizler tarafından geçici olarak işgal edildi. Fransa'nın bu duruma tepki göstermesi sonucu İngilizler bölgeden çekilmek için Filistin'de İngiliz nüfuzunun tanınmasını ve Musul'un kendilerine bırakılmasını şart koştu. Bunun üzerine ikili 15 Eylül 1919'da "Suriye İtilafnamesi" isimli bir sözleşme imzaladı. Bu sözleşmeye göre:

- İngiltere, Musul dâhil Irak'ın tamamına, Ürdün'e, Filistin'e ve Arabistan Yarımadası'na yerleşmiştir.

-Urfa, Antep, Maraş ile Adana vilayetini içine alan bölge ise Fransız nüfuz alanına bırakılmıştır.

Böylelikle İngiliz işgali yerini Fransız ve Ermeni işgaline bırakmıştır.

Mondrosun 7. maddesi sebep gösterilerek 22 Şubat 1919 tarihinde Maraş, İngiliz işgaline uğradı. Antep'in işgali sonrası sıranın Maraş ve Antep'e geleceği de anlaşılmıştı. Öte yandan İngilizlerin Maraş'a girdiğini haber alan Ermeniler sevinç gösterileri yapıyordu. Hatta işgal öncesi başka şehirlere göç eden Ermeniler, tekrar Maraş'a dönmeye başlamıştı.

29 Ekim 1919'da Fransızlar bölgeye geldi ve İngiliz kumandan ile görüştüler. Bir Fransız bölüğü, bir Ermeni tabur ve süvari müfrezesi şehri ikinci kez işgal etti. Ermeniler

Fransızları,İngilizlere yaptıklarından bile daha büyük kutlamalarla karşıladı.Ermeniler,bölgenin Fransa'ya kalmasını kendi bağımsızlıkları olarak nitelendirmişti. Fransızlar binaları onarıyor,idari ve askeri binaların etrafına siperler kazıp dikenli teller çevirerek emniyete alıyordu.Yetmezmiş gibi Maraş'ta yaşayan Ermeni gençler akın akın Fransız ordusuna katılıyordu.Tüm bu olumsuzluklar arasında yerli halk direnişine çoktan başlamıştı.

-Sütçü İmam, Uzunoluk Camisi'nde ücretsiz imamlık yapan ve yakın bir dükkânda da süt sattığı için bu ismi almıştır. Asıl adı ise Ali'dir. 31 Ekim 1919 tarihinde sarhoş birkaç Ermeni'nin sokakta evine giden bir Türk kadınına sataşması üzerine olaya tanık olan Sütçü İmam duruma müdahale ederek, Ermeni saldırganlardan birini öldürmüştür.

-Fransızlar bölgeye Yüzbaşı Andre'yi vali olarak atamışlardı.Yüzbaşı Andre'nin emriyle Maraş kalesindeki bayrağımızın indirildi.Bayrağın indirilmesi sonrasında Cuma namazına giden halk bayrağı kalede göremeyince “bayraksız namaz kılınmaz” nidaları ile büyük bir kalabalık halinde kaleye doğru harekete geçmiş ve Türk bayrağını yeniden kaleye dikmişlerdir.

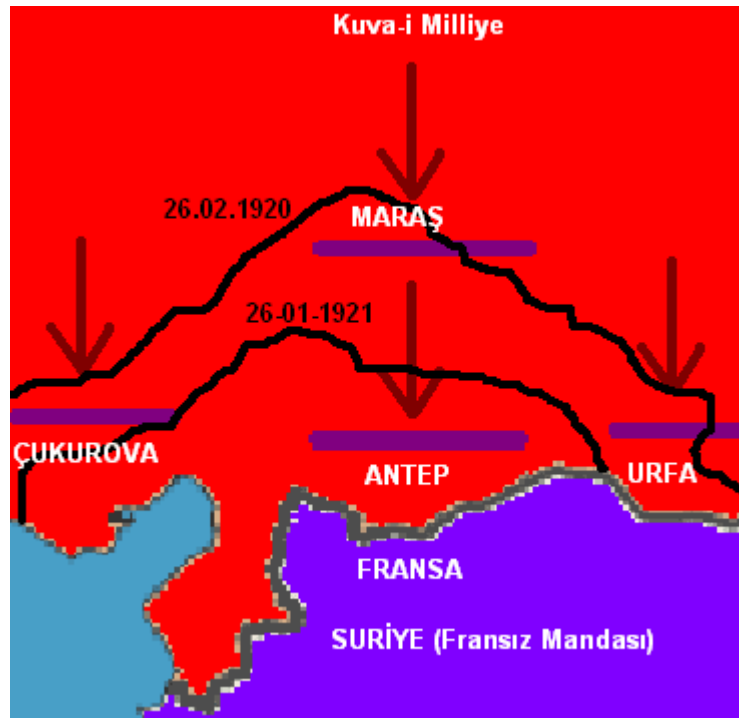
Bölgede yaşanan bayrak olayından sonra Urfa, Antep ve Maraş sancaklarındaki Fransız kuvvetlerinin kumandanı olan General Querette, 15 Aralık 1919'da şehre gelmiş ve şehrin ileri gelenlerini karargâhına davet ederek görüşmeler yapmıştır. Devam eden olaylar üzerine General Querette 21 Ocak 1920'de Maraş ileri gelenlerini toplantıya çağırıp, onları çıkan olaylardan sorumlu tutmuş ve bazılarını tutuklatmıştır. Şehrin ileri gelenlerinin tutuklanması üzerine halk galeyana gelmiş ve silah seslerinin duyulmasıyla da Maraş'ta Fransızlara karşı milli mücadele başlamıştır.

4.2.2 Ya İstiklal Ya Ölüm:Kuvay-i Milliye

Mondros Ateşkes Antlaşmasının ardından Osmanlı Hükümetinin bölgedeki ordusu Toros Dağlarının kuzeyine çekmesi ile birlikte İtilaf güçlerinin bölgeyi hızlı işgali dolayısıyla güney cephesinde düzenli bir Türk ordusunun varlığından söz edilemez. Düzenli bir ordunun varlığı yerine bölgede mücadeleyi gerilla savaş stratejilerini kullanan,dağınık ve bölgeyi iyi bilen,yerli Kuvay-i Milliye denen birlikler vermiştir. Bu birlikler yaş ve cinsiyet ayrımı yapmaksızın ortak bir amaç altında birleştiler: Vatanın müdafaası.

Bu birliklerin toplanması yönünde ise yapılan propaganda faaliyetlerinin rolü yüksektir. Mondros Ateşkesi'nin ardından bölgenin 7. maddeye dayandırılarak haksız işgali bölgedeki halkın tepkisini çekmiştir. Adana'da Kilikya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti başta olmak üzere irili,ufaklı pek çok yerli cemiyet kurulmuştu. Bu cemiyetler mitingler yaparak halkı direnişe çağırmış,bölgeye gelen işgalci güçleri protesto etmiş ve bölgenin durumunu düzenli olarak Ankara Hükümeti'ne bildirerek doğrudan emir almışlardır. Yine halkın doğru bilgilendirmesi adına kurulan Anadolu Ajansı halkın yanlış bilgi almaması için mücadele etmiş ve bölge halkı gazetelerde direnişin gerekliliğini okumuşlardı. Telgraflar aracılığı ile bu birlikler düzensiz olsa da eş zamanlı operasyonlar düzenleyebilmiş ve merkezden gelen komutlar hata payı olmadan bütün yerel birliklere iletilebilmiştir. Mustafa Kemal bu durumu “Millî Mücadele'yi telgraf telleriyle kazandık” şeklinde ifade etmiştir. Ayrıca bölgedeki halk,yörede bulunan Ermenilere kötü davranıldığına dair iddiaların asılsız olduğunu kanıtlamayı

başarmış,konu hakkında kitaplar yazılmıştır. Din adamları da üzerlerine düşeni yapmış ve halkın manevi yanını yüksek tutmuş,onları vatan müdafaasına çağırmıştır.

Kuvay-i Milliye adına ilk kurşun Hatay.Dörtöyol'da Ermenilerin de işgale ortak olmasıyla atılmıştır. Maraş'ın işgali öncesinde Maraş'ın işgal edileceğini anlayan bir kısım Maraş ve yöresi halkı geçiş güzergâhındaki Aksu köprüsünü yakmışlardı. Buna karşın İngilizler dar bir köprü kurarak bölgeden geçmişlerdi. İşgal sonrasında Maraşlı Doktor Mustafa ile birlikte birkaç arkadaşı Elbistan'a giderek Heyet-i Temsiliye Başkanı Mustafa Kemal ile telgrafla görüşmüşlerdi. Ayrıca Kuvayimilliyeye teşkilatını kurmak için gerekli temaslarda bulunmuşlardı. Elbistan bölgesi de Maraş sancağı Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ne bağlanmış ve gerekli silah ve cephane tedarikine girişilmişti.Maraş halkı bir tarafta kendi aralarında

teşkilatlanırken diğer taraftan da durumu Heyet-i Temsiliye Başkanı Mustafa Kemal'e bildirerek gerekli direktifler alınıyordu. Fakat beklenen haberler gecikiyor, bazen de hiç cevap gelmediği oluyordu. Çünkü Fransızlar, telgraf ve posta işlerine sansür koymuşlardı. Özellikle bayrak olayı Maraşlıları harekete geçirmiş ve Maraş yurtseverleri, Maraş'ın kurtarılması hazırlıklarını geliştirmek için ilk kez 8 kişilik bir heyet seçilmesine karar vermişlerdir. Heyet zamanla genişlemiş ve mevcudu 35'e yükselmişti. Bu faaliyetlerin Fransızlar tarafından anlaşılmaması için geniş teşkilat kurmak tehlikeli görüldüğünden, Maraşlılar semt semt harekete geçmişlerdi. Yapılan toplantılar sonunda şehir 10 semte bölünmüş ve her biri için birer şube heyeti teşkil edilmişti. Ayrıca şube heyeti başkanlarından oluşan 10 kişilik bir de merkez heyeti kurulmuştu. Bu teşkilat kazalara ve Antep'e bildirilerek buna göre teşkilatlanmanın yapılması tavsiye edilmiştir. Bu suretle Maraş'ta Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kurulmuş oldu. Teşkilatlanma tamamlanınca da Heyeti Merkeziye ve hükümete başvurarak vatanın kurtarılması için her türlü mücadeleye hazır olduklarını bildirmişlerdir. Bunlara ek olarak Mustafa Kemal Paşa tarafından Kılıç Ali Bey "Maraş ve Antep Havalisi Kuvâ-yı Milliye Kumandanlığı"na atanarak bölgeye gönderilmiştir. Halk 11 Şubat 1920 tarihine kadar Fransızlara karşı amansız bir mücadeleye girişmiştir. Bu mücadelede de kuşkusuz Kuvayımilliye'nin rolü büyüktür. Fransız ve Ermenilere karşı verilen 22 günlük çetin bir mücadeleden sonra 10 Şubat'ı 11 Şubat'a bağlayan gece Maraş'taki Fransız kuvvetleri şehri şiddetle bombardıman ettikten sonra Islahiye yönüne doğru geri çekilmişlerdi. Fransızların Maraş'tan çekilmesini takiben Hükümet binasına ve resmi dairelere Türk bayrağı çekildi. Maraşlılar bu çarpışmalarda 300 civarında şehit 500 de yaralı verdiler. Şehirde birçok mahalle yakılmıştı. Yaklaşık 1000 ev, 350 dükkân 5 camii, 10 kilise, 15 mektep yanmış ve harap olmuştur. Fransızların Maraş'tan çekilişi kolay olmamıştır. Fransızlardan yardım bekleyen Ermeniler de paniğe kapılmış, onların peşine düşmüştür. Fransız askerleri, kutuplardaki soğuğu andıran sert bir havada kendilerini Suriye sınırına atacak bir geçit bulmaya çalışmışlardır. Arkalarına binlerce Ermeni takılmıştır.

24 Mart 1919'da Urfa'da bulunan 1. Süvari Alayı Komutanı Binbaşı Hüseyin, Urfa'nın İngilizler tarafından işgalini şu sözlerle bildirmiştir: "İngilizler 24 Mart 1919 günü öğle vakti Urfa'yı işgal ettiler". İngilizler Urfa'ya gelerek mütareke şartlarına aykırı olarak şehri işgal etmişlerdi. Ekim 1919 sonuna kadar Urfa'da kalan İngilizler, Fransızlarla aralarında önceden yapılmış olan Sykes – Picot anlaşması gereğince Maraş, Antep sancakları gibi Urfa sancağını da boşalttılar ve bunların yerini Fransızlar aldı. Fransızlar, 30 Ekim 1919'da 300 kişilik bir kuvvetle Urfa'yı işgal etmişlerdi. Fransızlar, Urfa'yı işgal ettiklerinde Urfa merkezinde milli harekete uygun bir ortam hazırlanmış bulunuyordu. Öncesinde 12 kişiden oluşan Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kurulmuştu. Cemiyet Fransız işgali ile birlikte aşiretleri de kapsayacak şekilde daha geniş çaplı bir örgütlenmeye başlamış ve Urfa jandarma Tabur Komutanlığına atanan Yüzbaşı Ali Saip, Urfa Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin başına getirilmiştir. Ali Saip bölgeye gelir gelmez aşiret reislerine mektup göndermiş ve hepsinden olumlu dönüşler almıştır. 8-9 Şubat gecesi Urfa'ya giren Türk milli kuvvetleri, Fransız kuvvetlerini kuşatma altına almış ve şehirde çatışmalar başlamıştır. Mustafa Kemal Paşa'nın Urfa için öngördüğü gerilla savaşı başarıyla uygulanmış ve yararlı sonuçlar doğurmuştur. Ali Saip Bey ile halkın kararlı tutumu üzerine Carablus'tan bekledikleri yardımı alamayan Fransızlar, 8 Nisan 1920

tarihinde mütareke yapmak ve bazı şartlarla şehri terk etmek istediklerini bildirmişlerdir. Buna göre, Ermenilerin can güvenliği sağlanacak, Urfa’da ölen Fransızların mezarlarına saygı duyulacak, esirler geri verilecek ve Urfa ileri gelenlerinden bir grup gidecekleri yere kadar Fransızlara eşlik edeceklerdi. Bunun üzerine Fransız kuvvetleri 11 Nisan 1920 sabahı Urfa’yı terk etmeye başlamışlardır. Böylece 5 ay 10 gün sürmüş olan Fransız işgali sona ermişti.

Antep 17 Aralık 1918’de İngilizler tarafından işgal edildi. İşgal kuvvetleri 5. İngiliz tümeninden 3.Süvari tugayı, bir istihkâm müfrezesi, bir batarya ve otomobilli ağır makineli tüfek kıtalarından ibaretti. İngilizler, bu işgali Mütareke’nin 7. maddesine dayanarak yaptıklarını söylüyorlardı. İşgalin diğer bir sebebi de sözde kışın süvari hayvanlarının iâşesini sağlamaktı. Gerçekte gerek İngilizlerin ve gerekse diğer İtilaf devletlerinin güvenini sarsacak bir durum yoktu. Bu sebeple işgal hareketleri Anteplileri son derece üzmüş ve yurtlarını savunmak için onları her türlü çareye başvurmaya zorlamıştı. Birinci Dünya Savaşı sırasında Ermeni ayaklanmasında Ermenileri göç ettirdikleri ileri sürülerek birçok Türk vatandaşını tutukladılar. Ayrıca şehirde silah toplama hareketine girişilmişti. İngilizlerin işgali dolayısıyla Antepliler tarafından bir miting yapıldı. Bu mitingde, Antep Belediye Başkanı Lütfi Bey, halkın bu işgali kabul etmediğinin, Barış Konferansı’na bildirilmesini istiyordu. Sancak ahalisinin yüzde doksanı Türk olan ve Suriye ile hiç ilgisi bulunmayan bu öz Türk topraklarının haksız işgal edildiği ve hiçbir asayişsizliğe meydan verilmediğini bu sebeple işgalin kesin olarak reddedildiğini bütün dünyaya ilan ediyorlardı. Antep şehri de 5 Kasım 1919 günü Maraş ve Urfa gibi Fransızlar tarafından devralındı. Hiç hakları yokken Türk topraklarının bir düşmandan diğer bir düşmana devredilmesi, Türk haysiyetine ve gururuna indirilmiş bir darbe olarak kabul ediliyordu. Bu olay Antep halkını harekete geçirmişti. Önce büyük bir miting yapıldı ve Antep’teki Fransız komutanına bir protesto mektubu gönderildi. Buna rağmen, Fransızlar Antep’te diğer yerlerde olduğu gibi, yolsuzluk yapmaya, en küçük bahanelerle Türkleri ezmeye ve Ermenileri açıkça korumaya başladılar. Daha geldikleri gün Akyol Polis Karakolu üzerindeki Türk bayrağını indirdiler. Buna engel olan ve ancak kendisi öldürüldükten sonra onun indirilebileceğini söyleyen polisimiz memuriyetten atıldı. Fransız komutanı bu kez resmi daireler üzerine Türk bayrağı çekilmesini yasaklamıştı. Sokak ortasında askerler tarafından taciz edilen bir kadını kurtaran ufacık bir çocuğun süngü ile vahşice katledilmesi ise halkta patlama etkisi yaratmış, dükkanlar yabancı kuvvetlere kepenk kapatmıştır. Antep halkı önce Ankara ile haberleşerek “Cemiyet-i İslamiye” adı verilen bir teşkilat kurdu. Bu cemiyet bizzat Mustafa Kemal’in komutu ile Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adını aldı. 1 Nisan 1920’de Fransızlara karşı Antep halkı ayaklanarak Fransız kuşatmasına karşı kahramanca mücadele etmiştir. Bu kuşatmadan bir sonuç alamayan Fransızlar ilave kuvvetler alarak 21 Kasım 1920’de ikinci kuşatmayı başlatmıştır. Çok üstün düşman kuvvetlerine karşı Antep halkının direnişi Anadolu’da dikkatle takip ediliyordu. Fransızlara meydan okuyan bu direniş üzerine Büyük Millet Meclisi 6 Şubat 1921’de aldığı bir kararla Antep’in ismini Gaziantep olarak değiştirmiştir. 6- 7 Şubat 1921 gecesi, Fransız kuşatması altındaki, Antep gazileri, bir çıkış taarruzu yapma kararı almışlardı. Harekâtın ilk aşaması başarılı olmuş ancak Fransız kuvvetleri toparlanarak açılan yolu kapatmışlardı. Bu durum üzerine Gaziantep halkı, 2. Kolordudan iâşe yardımı ile silah ve cephane istemiştir. Ancak buna imkân olmadığı şehri savunan halkın çıkış harekâtı yapabileceği bildirilmiştir. Şehrin dışarı ile bağlantısını kesen ve halkı aç susuz bırakan Fransızlar 8 Şubat 1921’de Gaziantep’i

ele geçirmişlerdir. Uzun süre Fransız ve Ermenilere karşı direnen Gaziantep halkı teslim olmak zorunda kalmıştır. Bunun üzerine Fransızlar şehrin önemli yerlerini ele geçirmişlerdir. 20 Ekim 1921 tarihinde Fransızlarla yapılan Ankara Antlaşması üzerine Gaziantep, 25 Aralık 1921 tarihinde düşman işgalinden kurtulmuştur.

16-21 Aralık 1918’de Fransızlar ve Ermeni gönüllüleri, Yarbay Remieu kumandasında Adana’ya girmişlerdir. Bölgede Fransız işgaline karşı koyacak askeri birlik olmadığından istedikleri gibi hareket ediyorlardı. Bu topraklara haksız olarak yerleşen yabancı kuvvetlere silahla karşı koymak için çalışmalarına başlanmıştı. Bu amaçla milli hareketlerin uyanmasında büyük katkısı olan Tekelioğlu Sinan Bey, Mustafa Kemal Paşa’ya bir rapor göndermiş ve çalışmalarından ötürü Mustafa Kemal Paşa kendisini Adana bölgesinde Kuvayı Milliye’nin teşkiline memur etmiştir. Fransız kuvvetleri 11 Aralık 1918’de Dört Yol’u, 17 Aralık 1918’de Mersin’i, 19 Aralık 1918’de Tarsus’u ve 21 Aralık 1918 tarihinde de Adana’yı işgal ettiler. İşgalin başlaması ile birlikte Adana ve havalisindeki halkın bir kısmı bölgenin kuzeyine doğru Anadolu’ya göçe başlamıştır. İşgali takiben Fransız yetkilileri, isteklerini yerine getirmeyen mahalli ve mülki idare amirlerini görevden almış yerine Fransız ve Ermeni idarecileri atamıştır. Fransızların Adana ve civarını sömürgeleştirmek için başlattıkları işgal üzerine bölge halkı olayı protesto etmiştir. Fransız idareci ve askeri yetkililerin Ermeni komitecilerine alet olması, Ermenilere cesaret vermiş ve olayların tırmanmasına sebep olmuştur. Fransız işgalinden sonra bölgeye yoğun bir Ermeni göçü başlamış ve Ermeni idaresi kurulması yönünde faaliyetlere başlamışlardır.

Çukurova’da ilk olarak Karaisalı’da teşkilat kurulmuş ve çete savaşı ile Fransızlara karşı mücadele başlatılmıştır. Kilikyalılar Cemiyeti de Fransızlara karşı mücadeleye destek vermiştir. Bu mücadeleyi yönlendirmek ve yönetmek üzere bölgeye askeri yetkililer gönderilmiştir. Bunun sonucu başarılı mücadeleler verilmiştir. Bu çatışmalar sonucu Fransızlar önce 20 günlük geçici bir ateşkes talebinde bulunmuşlardır. 28 Mayıs 1920’de 20 günlük ateşkes anlaşmasının imzalanması ile milli kuvvetleri düzenlemek, Fransız yetkililerine milli davayı anlatmak, Büyük Millet Meclisi’nin, Türkiye’nin geleceği üzerinde söz söyleyecek tek ve gerçek makam olduğunu göstermek fırsatı da elde edilmiş oldu. Bu olay askeri yönden olduğu kadar, siyasi yönden de oldukça önemlidir. Çünkü İtilaf devletlerinden biri olan Fransa, İstanbul Hükümeti’ni bir tarafa bırakıp, henüz resmen tanımadığı Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti ile görüşme yapmış ve ateşkes anlaşması imzalamıştır.

Fakat Fransa maddeleri ihlal ederek şehri bombalamak için tehdit etti. Yine bu sırada Ermeniler Ankara’ya mektup yollayarak Kilikya’nın boşaltılmasını talep ettiler üstüne de burada bağımsızlıklarını ilan ettiler. Antlaşma geçerliliğini yitirince de Ermeniler civar Türk köylerine saldırıp bu köyleri yağmalamaya başladı.

10 Temmuz 1920’de Adana’da “Kaçkaç” olayı yaşandı. Fransızlar Türkleri şehirden göçe zorlamak amacıyla, Türk mahallelerini hedef alan ateş sonucu, bütün Adanalılar silah sesleri arasında evlerini ve işlerini bırakarak, göçe başladılar. Ermeniler Adana’da Ermeni Devleti kurmak düşüncesiyle, Türkleri şehirden göçe zorlamak hususunda Fransız komutan

Bremond'u teşvik ediyorlardı. Kaçkaç olayı Adanalıları gerçekten sarsmıştı. Bu olay Fransızlar için de kötü bir puandı. Türkler kaçmışlardı, ancak bunun intikamını almak için hazırlanıyorlardı. Onlar sadece canlarını kurtarmak için kaçmamışlardı. Toroslarda milli orduya dâhil olarak Adana'nın kurtuluşu için savaşmak amacıyla kaçmışlardı. Fransızlar bu durumun Türk milli kuvvetlerini güçlendireceği endişesiyle halkı göçe zorlamaktan vazgeçmiştir. Fransızlarla Yüreğir ovasında çarpışmalar meydana gelmiştir. Adana şehrinin tahıl ambarı olan Yüreğir ovasının aynı zamanda Karataş iskelesine etkisi dolayısıyla işgal kuvvetleri, milli kuvvetlerin bu bölgeye geçmesini önlemeye çalışıyordu. Milli kuvvetler 26 Haziran 1920'de Karataş'ı ele geçirmişlerse de çarpışmalardan sonra Seyhan ırmağının batısına geri çekilmek zorunda kalmışlardır. Bu arada Türk kuvvetleri 20-21 Haziran 1920 tarihinde Kozan'ı geri almışlardır. Ermenilerin elinde bulunan Saimbeyli 15-16 Ekim 1920'de çetin bir mücadeleden sonra teslim alınmıştır. Mustafa Kemal Paşa ve Fevzi Çakmak Paşa 5 Ağustos 1920 tarihinde cepheleri ziyaret etmek amacıyla Pozantı'ya gelmiştir. Pozantı, Adana il merkezi haline getirilmiş, böylece Güney cephesindeki Kuvayı Milliye'nin merkezi de burası olmuştur. 8 Ekim 1920'de Pozantı Kongresi yapılmış ve başarının sağlanması için birtakım kararlar alınmıştır. Anadolu'da tutunamayacağını anlayan Fransa ise Türkiye ile barışın kendi lehine olacağını düşünerek anlaşma yolunu seçmiştir.

Bu cephede Kuvayı Milliye'nin uyguladığı savaş türü gerilla harbi olarak da bilinen gayrinizami harp uygulamasıdır. Bölgede görevlendirilen komutanlara bizzat Mustafa Kemal tarafından önerilen bu savaş taktiği cepheyi başarıya ulaştırmada en önemli etkenlerden biridir. Savaşan taraflarda çok ciddi güç asimetrisinin bulunduğu durumlarda kullanılan bir yöntemdir. Meydan muharebesi ya da noktasal savunma savaşlarında teknolojik, sayısal ve lojistik açıdan dezavantajlı olduğundan başarı elde etme şansı düşük olan taraf, galibiyet için psikolojik üstünlük ve çevreyi tanımasından yararlanır. Özellikle Güney Cephesindeki durumda yerli halktan oluşan ve doğdukları bölgeyi iyi bilen Kuvayı Milliye birlikleri dağınık, küçük gruplar halinde ve aynı anda farklı yerlerde faaliyet göstermiştir. Büyük ordu karşısında dağınık faaliyet gösterip tek seferde yok edilmenin önüne geçmişler, geceleri hareket edip çevreyi bilmeyi avantaja çevirmişler ve halktan aldıkları desteği lojistik avantaja çevirmeyi başarmışlardır.

Bu ufak ama etkili gruplar kalabalık Fransız ve Ermeni ordularına zarar vermeyi amaçlamıştır. Kuvayı Milliye'nin dağınık güçleri bu orduları tamamıyla yok etmekten aciz olsa da onlara zarar verip yıpratmakta çok başarılı idi. Küçük gruplar tarafından zarar gören ordu psikolojik açıdan zarar görür ve savaşta motivasyonunu yavaşça kaybeder. Psikolojik üstünlüğü kaybeden güçlü ordunun savaş potansiyeli askerlerin morali ile dibe çöker. Bu yaklaşım; sızma, sıyırılma, baskın ve sabotaj gibi düzenli harp dışı harekât türleri yoluyla düşmanı hedef alır. Fransız ikmal ve mühimmat depolarının harap edilmesi, karayolu ve köprülerin tahribatı, gece nöbeti tutan Fransız askerlerinin nereden geldiklerini dahi anlamadığı kurşunlar; askerlerin moralini altüst etmiştir. Merminin atıldığı yeri dahi anlayamadan hayatını kaybetmekten çekinen Fransız ordusu halkın da desteğini hiç kazanamayınca daha fazla zarar görmekte bir sebep bulamamıştır.

4.2.3 Halkın Haklı Direnişinin Meyvesi Ankara Antlaşması ve Güney Cephesinin Kapanması

Geçen savaş süresince Fransızlar çok yıpranmış ve elde etmek istediği toprakları tam olarak elde edememişti. Adana,Urfa,Maraş ve Antep'te de istenmedikleri netleşince Fransız kamuoyu bu olaya sessiz kalmayı bıraktı ve yönetim eleştirilmeye başlandı.Artık Türkiye'nin güneyindeki savaş asker ve para israfı olarak değerlendiriliyordu Fransız kamuoyu tarafından. Ayrıca buradaki isyan hareketlerinin Afrika sömürgelerine ilham vermesinden çekinen Fransa bu cepheden tam anlamıyla bıkmıştı. Aynı zamanlarda Yunanların Sakarya'da(5.3.6) ağır bir şekilde yenilmesi ve Şartları kabul edilemez olan Sevr Antlaşması'nın(5.5.4) Ankara Hükümeti tarafından yok sayılması Fransa için en mantıklı olanın Türklerle uzlaşmak olduğuna Fransa'yı ikna etmişti.Fransız Başbakanı Briand, Fransız meclisinde yaptığı konuşmasında, Türklerin Sevr Antlaşması'nın aşırılıkları sebebi ile birden bomba gibi kendilerini milliyetçiliğe attığını belirtiyor ve şöyle diyordu: "Fransa'da buna, Fransız işlerinde olursa, vatanperverlik denir. Başka yerde ise kaynağı aynı olsa da, çoğunlukla fanatizm denir. Gerçekte ise vatanperver olduklarını savunan bu fanatik Türklerin bir kısmı aşırı, fakat diğerlerinin saygıdeğer istekleri vardır ve bu sonuncular, vatanlarının milli bağımsızlığı gibi çok doğru bir histen doğduğu için gerçekten saygı ile karşılanmalıdır". Fransa bu yaklaşımı doğrultusunda, tecrübeli politikacısı Franklin Bouillion'u Türk yetkilileri ile görüşme yapmak üzere, 9 Haziran 1921'de Ankara'ya gönderdi. 13 Haziran'da gerçekleşen ilk resmi görüşme sonrasında Mustafa Kemal Paşa'nın ısrarı ile Misak-ı Milli çerçevesinde bir anlaşma zemini oluşturulmuş ve görüşmeler sonunda 20 Ekim 1921 tarihinde Ankara Antlaşması imzalanmıştır.

Böylece Ankara Hükümeti politik açıdan İtilaf Devletlerince ilk kez tanınmış olarak hem cephe hem masada kazanmış oldu.

4.3 Türk Kurtuluş Savaşında Batı Cephesi

Mondros Mütarekesi ile Türk topraklarında İtilaf Devletleri tarafından gerçekleştirilen işgallerin en uzun ve kapsamlısı Batı Anadolu'da yaşanan Yunan işgalidir. Başta Antalya olmak üzere, Güneybatı Anadolu'daki İtalyan işgali ise herhangi bir mücadele olmadan sona ermiştir. Millî Mücadele'deki kesin sonuca Batı Cephesi'nde yapılan muharebelerle ulaşılmıştır.

15 Mayıs 1919'da Yunanların İzmir'e çıkmasıyla başlayan işgallere karşı Anadolu'da millî bir uyanış başlamıştır. Bir taraftan Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri kurulurken aynı zamanda da gönüllü millî kuvvetler yani Kuvâ-yı Milliye oluşturulması için hazırlıklara başlanmıştır. Hemen her tarafta Kuvâ-yı Milliye birlikleri kurulmuş ve Batı Anadolu'da Yunan ordusu karşısında cephele açılmaya başlamıştır.

İzmir'e çıkan Yunan kuvvetleri bir taraftan Anadolu içlerine doğru işgallerine devam ederken öte yandan 29 Mayıs'ta Ayvalık'ı işgal ederek Batı Anadolu'nun kuzeyinden ikinci bir kol ile

işgali genişletmişlerdir. Buradaki işgal hareketi, 172'nci Alay Komutanı Yarbay Ali etinkaya'nın komutasındaki kuvvetlerin direnişi ile karşılaşmıştır. Bu direniş, Millî M¼cadele D¼nemi'nde bir d¼zenli ordu birliğinin ilk silahlı mukavemeti olarak kabul edilmiştir.

Aydın-Nazilli, Ayvalık, Bergama-Soma, Akhisar, Salihli ve ¼demiř cepheleri açılmıştır. Anadolu'da işgallerini genişleten Yunanlar, b¼lgeyi bir yangın yerine çevirmişlerdir.

4.3.1 Kuvâ-yı Milliye'nin Düzenli Hale Getirilmesi

Kuvâ-yı Milliye bu dönemde gerçekten Yunan kuvvetlerine ağır darbeler indirmiştir. Bu başarılar işgal bölgesindeki halkın moralini düzeltmiş ve kendisine olan güvenini artırmıştır. Hatta İzmir'in işgalinden 1920 yılının ortalarına kadar geçen süre içinde düşman kuvvetleri karşısındaki en büyük engel Kuvâ-yı Milliye olmuştur. Ancak, düzenli ve teçhizat ile silah ve cephane açısından iyi durumda olan Yunan kuvvetlerine karşı Kuvâ-yı Milliye ile mücadele etmek şüphesiz çok zor olmuştur. Nitekim 1920 yılı ortalarına gelindiğinde Yunan işgali Bursa-Uşak-Denizli hattına kadar genişlemiştir. Bu durum karşısında Kuvâ-yı Milliye hareketinden düzenli orduya geçmek zorunlu hâle gelmiştir.

Kuvâ-yı Milliye'den düzenli orduya geçişi hızlandıran olayların başında Gediz Taarruzu gelmektedir. Türk kuvvetleri yapısının bir sonucu olarak, düzenli ve güçlü Yunan ordusuna karşı 24 Ekim 1920 günü yapılan Gediz Muharebesi'nde mağlup olmuştur. Bu yenilgi, TBMM'de endişelere ve tartışmalara sebep olmuştur. Mustafa Kemal Paşa da Gediz Taarruzu sonrasında "Efendiler, dalgacı, disiplinsiz, emir ve komutasız bazı hareketlerden sonra, bildiğiniz üzere, Gediz'de yenildik." diyerek, düzenli orduya geçmenin gerekliliği üzerinde durmuştur.

Yapılan hazırlıklar sonucunda Ekim 1920 tarihinden itibaren Kuvâ-yı Milliye'nin tasfiyesine başlanmıştır. 9 Kasım'da Batı Cephesi, Batı ve Güney Cephesi olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Albay İsmet İnönü Batı Cephesi Komutanlığına, Albay Refet Bele de Güney Cephesi Komutanlığına atanmışlardır. Mustafa Kemal Paşa her iki cephe komutanına "Süratle düzenli ordu ve süvari birlikleri meydana getirmek" konusunda kesin direktifini vermiştir. Daha sonraki günlerde düzenli ordu organize olup genişlerken Kuvâ-yı Milliye birlikleri de peyderpey düzenli orduya katılmaya başlamıştır. Bu geçiş dönemi içinde bazı sorunlar yaşanmıştır. Bu döneme kadar serbest hareket etmeye alışmış, otoriteden uzak bazı Kuvâ-yı Milliye grupları, düzenli orduya dâhil olmak istememişlerdir. Bazı Kuvâ-yı Milliye grupları ikna olmayıp isyan edince üzerlerine ordu birlikleri gönderilmiştir. Sonuçta Kuvâ-yı Milliye tasfiye edilerek düzenli ordunun kurulması tamamlanmıştır.

4.3.2 Fedakâr Halkımız ve Tekâlif-i Milliye

Mustafa Kemal Paşa'nın Tekâlif-i Milliye Emirleri ile başlatmış olduğu topyekün seferberlik; O'nun "artık savaşları ordular değil milletler yapar" stratejisinin Türk ve Dünya tarihindeki ilk başarılı uygulamasıdır.

Mustafa Kemal, yasanın kendine tanıdığı yetkiye dayanarak, 7-8 Ağustos 1921 tarihlerinde iki gün içinde, on buyruktan oluşan "Tekâlif-i Milliye Emirleri"ni yayımladı. Türk halkına birçok yükümlülük getirdiği için bu emirlere "Tekâlif-i Milliye Emirleri" (Ulusal Yükümlülükler Emirleri) denmiştir.

Mustafa Kemal Paşa, Tekâlif-i Milliye Emirleri'ni yayımlamadan önce yaptığı konuşmasında bu emirlerin amacını şöyle özetlemiştir:

“Memleket ve milletin maddi ve manevi bütün kuvvetlerini sonucun elde edilmesine yöneltmek için hiçbir tedbir ve girişimde müsamaha edilmeyerek, ne yer ve zaman ve ne de vatan mevhumu karşısında ayrıntıdan ibaret olan diğer düşünceler ile bağlı olmayarak düşman ordusunun yok edilmesinden ibaret olan bu tek amaca ulaşmak için zorunlu olan her şey yapılacaktır”.

Tekâlif-i Milliye Emirleri ve uygulamaları, Türk ulusunun özgürlük ve bağımsızlığına verdiği değer ile orantılı, ağır yükümlülükleri içermektedir. Bu emirler, “Bağımsızlık Savaşı”nın hangi güç koşullar altında başarıya ulaştığını açık-seçik bir biçimde yansıtabilme özelliklerine de sahiptirler.

Mustafa Kemal’in yasa gücünde emirler verme yetkisini ilk kullandığı alan Tekâlif-i Milliye’dir. Aşağıda belirtilen emirlerle Türk ulusu topyekûn bir savaşa girdi. Anadolu halkı, maddi ve manevi bütün varlığı ile ordusunun yanında yer aldı.

On ayrı yükümlülüğü kapsayan Tekâlif-i Milliye Emirleri ve uygulamaları şunlardır:

1. Her ilçede bir tane Tekâlif-i Milliye Komisyonu kurulacak.
2. Halk, elindeki silah ve cephaneyi 3 gün içinde orduya teslim edecek.
3. Her aile bir askeri giydirecek.
4. Yiyecek ve giyecek maddelerinin %40'ına el konacak ve bunların karşılığı daha sonra geri ödenecek.
5. Ticaret adamlarının elindeki her türlü giyim eşyasının %40'ına el konacak ve bunların karşılığı daha sonra geri ödenecek.
6. Her türlü makineli aracın %40'ına el konacak.
7. Halkın elindeki binek hayvanlarının ve taşıt araçlarının %20'sine el konacak.
8. Sahipsiz bütün mallara el konacak.
9. Tüm demirci, dökümcü, nalbant, terzi ve marangoz gibi iş sahipleri ordunun emrinde çalışacak.
10. Halkın elindeki araçlar bir defa olmak üzere 100 km'lik mesafeye ücretsiz askeri ulaşım sağlayacak.

Bu emirlerin üzerine Mustafa Kemal Paşa şu bildirgeleri yayımlamıştır:

1. Her ilçede kaymakamın başkanlığında malmüdürü ve ilçenin en büyük askeri amiri ile idare meclisi, belediye ve ticaret odalarının seçtikleri üyelere oluşan Tekâlif-i Milliye Komisyonları (Milli Yüklümlülükler Komisyonları) kurulacaktır. Bu komisyonlara o yörenin Müdafaa-i Hukuk Dernekleri merkez kurulundan iki üye ile köylerde imamlar ve muhtarlar tabii üye olarak katılacaklardır.

2. Tekâlif-i Milliye Komisyonları derhal toplantılara başlayacak ve hiçbir komisyon üyesine hizmetleri karşılığı ücret ödenmeyecektir. Ayrıca her komisyon iki ay süre ile askeri hizmetleri ertelenmek üzere altı memur çalıştıracaktır.

3. Tekâlif-i Milliye Komisyonları, savaş ekonomisine giren ve Tekâlif-i Milliye Emirlerinde belirtilen malları toplayarak kendisine bildirilen cepheye gönderecek, ayrıca bu emirlerin hizmet yükümlülüğüne ilişkin hükümlerini uygulayacaktır. Komisyon üyelerinden görevinde ihmal gösterenler, vatana ihanet suçu işlemiş sayılacak ve ona göre cezalandırılacaktır.

Tekâlif-i Milliye Emirleri'nin uygulamalarında İstiklâl Mahkemeleri de etkili oldu. Birinci Dönem İstiklâl Mahkemeleri'nin görevleri Şubat 1921'de sona ermişti. Ancak Kütahya-Eskişehir Savaşları'nın yenilgiyle sonuçlanması, asker kaçakları ve adî suçların yeniden çoğalması, Tekâlif-i Milliye Emirleri uygulamalarının kolaylaştırılması gibi nedenlerle, 13 Ağustos 1921 tarihi itibarıyla Konya, Kastamonu, Samsun ve Yozgat'ta İstiklâl Mahkemeleri kuruldu. Ankara İstiklâl Mahkemesi kapatılmadığı için bu mahkeme de görevini sürdürdü. İstiklâl Mahkemeleri'nde, Tekâlif-i Milliye Emirleri'ne uymadıkları gerekçesiyle yargılananların sayısı azdır, bu kişilere genelde hafif cezalar verilmiş ve idam cezası uygulanmamıştır.

Tekâlif-i Milliye Komisyonları tarafından parası sonradan ödenmek üzere alınan mal ve malzemenin toplam tutarı: 6.003.663 TL olarak hesaplanmıştır. Devlet, bu miktarın 4.340.508 TL (%72,3'ünü)'sini 1923 yılında olmak üzere, 1929 yılı sonuna kadar tamamını ödemiştir.

Türk ulusu, Başkomutan Mustafa Kemal Paşa'nın verdiği bütün emirleri yerine getirmiş ve ordusu için maddi ve manevi her fedakârlığı yapmıştır. Ankara'da, Bolu'da, Kastamonu'da, Diyarbakır'da, Anadolu'nun pek çok şehir ve kasabasında düzenlenen mitinglere geniş halk kitleleri katılmıştır. Bazı istisnalar dışında Türk basını da halkın duygularına ve yurtsever eylemlerine tercümanlık yapmıştır. Tekâlif-i Milliye Emirleri'nin uygulamalarında, mitingler ve basının olumlu katkıları olmuştur.

Hiç kuşkusuz Türk halkı, yalnızca "Tekâlif-i Milliye Emirlerini" yerine getirerek Kurtuluş Savaşı'nın finansmanını sağlamamış; TBMM hükümetlerinin gelir arttırıcı vergilerini ödeyerek, Büyük Taarruza hazırlık döneminde çıkarılan Askeri Ulaştırma Yükümlülüğü Kanunu'nun hükümlerini uygulayarak malı ve canı ile bağımsızlığının bedelini ödemiştir.

Tekâlif-i Milliye Emirleri'nin uygulamaları sonucunda, Batılı emperyalist devletlerin maddi ve manevi desteğine sahip Yunan ordusu, tam 22 gün ve gece devam eden Sakarya Meydan Savaşı'nda yenilmiştir. Sakarya Zaferi'nde uygulanan bu emirlerin, "Büyük Zafer"i'nin kazanılmasındaki payı ve önemi de göz ardı edilemez.

4.3.3 I. İnönü Muharebesi

15 Mayıs 1919'da İzmir'i işgal eden Yunanlar, ileri harekâta devamla Milne Hattı olarak ifade edilen Ayvalık- Soma-Akhisar-Aydın hattına ulaştılar. 22 Haziran 1920'de iki koldan tekrar ileri harekâta geçen Yunan kuvvetleri, Kuzey Grubu ile 30 Haziran 1920'de Balıkesir'i, 8 Temmuz 1920'de Bursa'yı işgal ettiler. Salihli- Afyon istikametinde ilerleyen Güney Grubu ise, 29 Ağustos 1920'da Uşak bölgesini ele geçirdi.

Bu gelişmelerin sonrasında, Yunanistan'daki seçimlerin ardından kurulan hükûmet, İtilaf Devletleri'nin güvenini kazanmak açısından Anadolu'da askeri bir başarı elde etmenin gerekli olduğunu düşünmektedir. Öte yandan Kral Konstantin, Meclisin açılışında yaptığı konuşmada, savaşa devam edileceğini açıkça belirtmişti. Bu siyasi ortam, yeni Yunan Hükûmetinin Anadolu'da bir ileri harekâta girişmesini siyasi anlamda zorlamaktaydı. Batı Anadolu'daki Türk kuvvetlerinin 1920 yılı sonlarında Çerkez Ethem Ayaklanması ile uğraşıyor olması, bu siyasi zorlama için uygun bir askeri ortam sağlamaktaydı. Gerçekten de Türk kuvvetlerinin esas unsurları Çerkez Ethem kuvvetleri ile mücadele ederken cephe hattında büyük ölçüde örtme kuvvetleri bulunmaktaydı. Çerkez Ethem kuvvetleri 4.650 isyancı kadardı.

İngiliz birliklerinin işgali altındaki İstanbul'daki Yunan Askeri Heyeti, Batı Anadolu'da askeri anlamda belirgin bir hareketlilik olduğunu, Yunan Genelkurmayı'na rapor etmekteydi. Bu nedenle Yunan kuvvetlerinin bir an önce harekete geçmesi gerekli görülmekteydi.

Yunan kuvvetlerinin Bursa civarında toplanmış olan 3. İzmir Kolordusu, 6 Ocak 1921 sabahı saat 07:00'de Eskişehir genel yönünde iki ana kol halinde taarruza başlamışlardır. Kolordu'nun İzmir Tümeni, kuzey taarruz grubu olarak Yenişehir yönünde iki hat üzerinden

taarruz etmektedir. Kolordu'nun güney taarruz grubu olan takviyeli Adalar Tümeni ise İnegöl yönünde iki hat halinde harekâta başlamıştır. Kolordu'nun büyük bölümünü oluşturan bu taarruz grubudur.

Yenişehir bölgesinde İzmir Tümeni'nin bir piyade taburu ve bir süvari alayından (üç bölük) oluşan ileri müfrezesi, Menteşe'deki Türk süvari bölüğüne taarruz etmiştir. Süvari bölüğü kısa bir çatışmadan sonra geri çekilmiştir. Yunan birlikleri saat 09:30'da Menteşe'yi işgal ettiler. Yunan süvari alayı ileri harekâta devam ederek saat 12:30 dolaylarında Yenişehir'i işgal etmiştir. İzmir Tümeni'nin ileri harekâtı, saat 18:00 dolaylarında Ebeköy'de durmuştur. Bölgedeki Yunan ilerleyişini karşılamakla görevli 143. Alay, Köprühisar – Günece hattında kalmıştır.

Yunan taarruzunun en kuzey kesimindeki bir taburluk bir kuvvet, Gökbayrak Taburu'nun Mustafalı'daki bir buçuk mangalık gözcü postasına taarruz edip geri atmışlardır. Mustafalı'nın hemen doğusundaki müfreze, bu ileri hareketi durdurmuştur.

İnegöl bölgesinde Yunan Adalar Tümeni'nin sağ kolundaki üç piyade ve bir süvari alayı, İnegöl önlerindeki bir piyade ve bir süvari bölüğünden oluşan Türk kuvvetlerine taarruz etmiştir. Türk kuvvetlerinin geri çekilmesi üzerine öğleye doğru İnegöl'ü işgal etmişlerdir. Bu kuvvetler ileri harekâta devam ederek gün sonunda Hasanpaşa köprüsüne ulaşmış ve ileri harekâta son vermişlerdir. Adalar Tümeni'nin sol kolu ise Boğazköy üzerinden Süpürtü'ye ulaşmış ve orada konuşa geçmiştir.

Gün sonuna doğru Yunan kuvvetlerinin ileri hareketi sonlanmıştır. Türk 24. Tümeni'nin gün içindeki etkinliği, Yunan kuvvetlerinin miktar ve hareket planları hakkında bilgi edinmek, geniş bir alana yayılmış olan unsurlarını gerekli şekilde kaydırmak yönünde olmuştur. Bazı köy ve kasabaların girişinde Türk müfrezeleri ile Yunan kuvvetleri arasında çatışmalar olmuştur. Yunan topçusunun ateşe başlamasıyla bu müfrezeler geri çekilmişlerdir. Esasen 24. Tümen'in görevi, Yunan ileri hareketinin hızını olabildiğince yavaşlatmak, araziye kademe kademe savunarak, asıl savunma hattı olan İnönü Mevzii'ni kıt'a kaydırmalarıyla güçlendirilmesi için zaman kazanmaktır. Bu arada hareket alanının kuzey kesiminde, Dırazalı'nın doğusundaki Gökbayrak Taburu, sürekli olarak süvari keşif kolları çıkararak Yunan birliklerinin durumunu izlemiş, bu birliklerin geri hatlarına bir baskın verme olanaklarını araştırmıştır.

Akşam saatlerinde Tümen'in 143. Alay'ı ile bir tabur eksiğiyle 32. Alay'ı, Köprühisar - Camönü - Günece hattında, Yenişehir yönünden ilerleyen Yunan kuvvetlerine karşı savunma düzeni alması emredilmiştir. 143 Alay komutanı Binbaşı Refet Bey, biraz daha doğudaki İncirli sırtlarında mevzi almıştır. İnegöl kesiminde ise 126. Alay ve 32. Alay'ın 1. Taburu Sülüklüöl - Nazıfpaşa hattında savunmaya geçmiştir.

Uşak bölgesinde ise Yunan kuvvetleri üç köyün işgali ardından ileri hareketlerini durdurmuşlardır.

Eskişehir bölgesinde 7 Ocak 1921 sabahı 07:00'da Yunan İzmir Tümeni ileri harekâta geçmiştir. Tümene bağlı bir Yunan taburu ile süvari müfrezesi Terzliler yönünde ilerlemiştir. Bir süvari bölüğü bu ileri hareketi durdurmuştur. Bir piyade alayı ile bir süvari alayı da, saat 07:30 dolaylarında Köprühisar köprüsünü geçerek İncirli savunmasının bir kesimine taarruz etmiştir. Bu taarruz 143. Alay'ın 3. ve 32. Alay'ın 2. taburları tarafından saat 09:00 dolaylarında geri atılmıştır. Alay topçusu, köprüyü havaya uçurmuştur. Bu bölgedeki Yunan birlikleri gün boyu herhangi bir ileri harekâta girişmemişlerdir.

İzmir Tümeni'nin sol kolunu oluşturan birlikler İznik Gölü'nün güneyi boyunca ilerleyerek Dırazali - Derbent sırtlarını işgal ederek bu hatta durmuşlardır. Gökbayrak Taburu ise bölgeye ulaşan unsurlarıyla Kızılhisar – Camönü hattı ile Yunan birliklerine cephe tutulmuştur. Taburun diğer unsurları Aydoğdu - Eyerce sırtlarına yerleşmiştir. Bu sırtlar, İncirli bölgesindeki Yunan birliklerini sol kanadını tehdit eder durumdadır.

İnegöl hattından ilerleyen Adalar Tümeni'nin sağ taarruz kolu Hasanpaşa - Eskikaracakaya yönünden ilerlemiştir. Tümen'in asıl kuvvetleri ise Nazıfpaşa mevzilerine karşı üç koldan taarruza geçmiştir. Sülüklügöl'deki iki bölük, bu taarruz karşısında geri çekilmiştir. Nazıfpaşa mevziindeki 126. Alay komutanı, Sülüklügöl - Büyükelmalı yönünde gelişen Yunan taarruzu ile kuşatılma tehlikesine karşı, Pazaryeri yönünde çekilmek için 24. Tümen Komutanlığı'ndan onay istemiş, bu onay verilmiştir. Gerçekte Alay Komutanı muharebeyi, Gümüşdere gibi uzak bir yerden yönetmekteydi, muharebenin gidişatı yönünden sağlıklı bilgi edinememekteydi. Tümen Komutanlığı'na yetersiz bilgi iletilmiş, Tümen Komutanlığı da bu bilgilere dayanarak kararı onaylamıştı. Bununla birlikte Tümen Komutanlığı'nın emrinde "...Düşmanın ... cepheden esaslı bir taarruzu yoksa, ihtiyat kuvvetinin ... kuşatan düşmana karşı gönderilmesi uygun olur. Bununla beraber duruma göre karar vermekte serbestsiniz." denilmektedir. Tümen Komutanlığı durumu Batı Cephesi Komutanlığı'na bildirmiştir. Batı Cephesi Komutanlığı ise, 24. Tümen'in, düşmanı elden geldiğince oyalamakla görevli olduğunu, sağ kanadın uzatılarak mevzinin korunmasını emretmiştir. Ancak Tümen Komutanlığı, Cephe Komutanlığı'nın bu emrini iletmek için Alay Karargâhına ulaşamamıştır. Çekilmenin net emirlerle düzenlenmemiş olması sonucu taburlar karışık bir şekilde geri çekilmeye başlamışlardır. Alay Komutanı'nın elinde sadece bir tabur kalmış, diğer unsurlarla bağlantısı ortadan kalkmıştır.

Nazıfpaşa mevziindeki birliklerin çekilmesi ardından ilerleyen Yunan kuvvetleri, Büyükelmalı – Gümüşdere – Eskikaracakaya hattına kadar ilerlemişlerdir.

Yunan ileri harekâtının ikinci günü olan 7 Ocak 1921 günü, Uşak ve Kütahya bölgelerinde Yunan birliklerinin herhangi bir faaliyeti olmamıştır. Çerkez Ethem kuvvetlerinden 300 kişilik bir süvari birliği, 61. Tümen'e taarruz etmiş, topçusuyla da Gediz'e ateş açmıştır.

Gün sonunda Batı Cephesi Komutanlığı, 24. Tümen Komutanı'nın önerisini yerinde bularak İncirli hattındaki birliklerin geri alınması emrini vermiştir. 24. Tümen Komutanı, Yunan kuvvetlerinin bulundukları hattan kuzey-doğu yönünde taarruz ederek bu birlikleri kuşatabileceklerini düşünmüş ve geri alınmalarını önermişti. Emre göre, bu birlikler geride

bir tabur ve dağ topunu örtme müfrezesi olarak bırakıp Gökpınar - Kepirler hattına çekileceklerdir. Ancak 143. Alay Komutanı, bölgeye ulaştığında savunmaya uygun bulmamış, birliklerini daha güneye çekerek Çakırpınar'ın kuzeyindeki sırtlarda konuşlandırmıştır.

İncirli Mevzii'ndeki 143. Alay, 3. Bölük'ü mevzide bırakılarak 7 – 8 Ocak gecesi Gülpınar – Kepirler Hattına çekilmiştir. Alay Komutanının bölgeye geldiğinde savunmaya uygun bulmayarak Çakırpınar'ın kuzeyinde mevzi almıştır. 32. Alay'ın iki taburu da Bilecik yönünde hareket etmiştir. Bu taburlar Yenişehir müfrezesinin güney kanadını örtmekle görevlendirildiler.

Pazaryeri Mevzii'nde bir gün önce hatalı sevk ve idare edilen 126. Alay hâlen toparlanabilmiş değildir. Alay komutanlığına atanan, 24. Tümen piyade komutanı Yarbay Şevki Bey, 126. Alay'dan toplanabilen 90 tüfek ve iki taburadan oluşan bir kuvvet ile Pazaryeri önlerinde savunma yapmakla görevlidir. "Pazaryeri Müfrezesi" olarak adlandırılan bu birlik, Pazaryeri doğusunda toplanabilmiş değildir. Sadece Hücum Taburu, şosenin iki yanında mevziye girebilmiştir. 32. Alay'dan bir tabur ile 126 Alay'dan 90 tüfek, Pazaryeri'nde, Eskişehir'den gelen Depo Taburu ise Pazaryeri'nin doğusundaki sırtlardadır.

Yunan Adalar Tümeni 8 Ocak sabahı saat 10:00 dolaylarında üç koldan yürüyüşe geçmiştir. Kolların hedefi Pazaryeri'dir. Ön hattaki Hücum Taburu, saat 10:30'dan sonra Adalar Tümeni'nin taarruzuna dayanamayarak geriye doğru dağılmıştır. Yarbay Şevki Bey, saat 11:30'da tüm müfrezenin Pazaryeri'nde toplanarak mevzi alması için gerekli emirleri vermiştir.

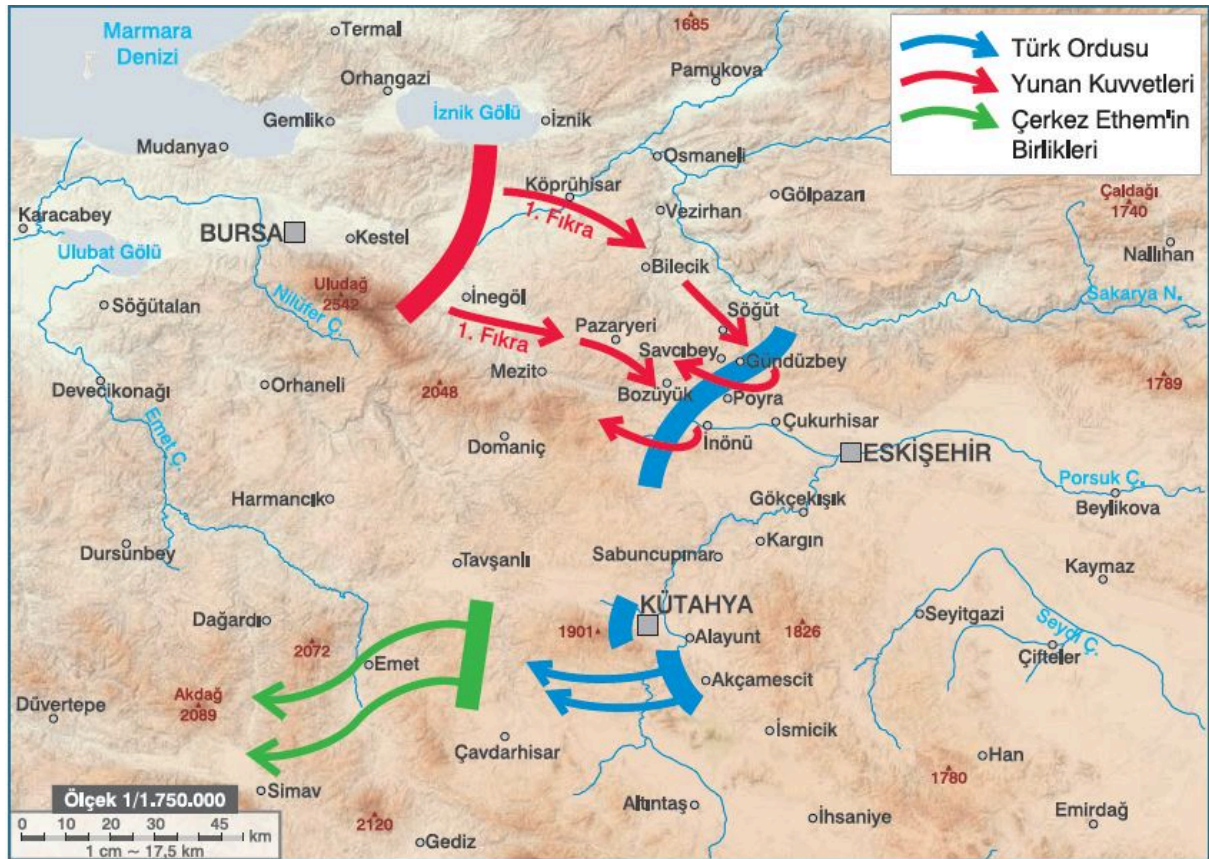
Pazaryeri Müfrezesi'nin tehlikeli durumu üzerine 24. Tümen Komutanı saat 13:00'de 143. Alay'a, Bilecik'e çekilme emri vermiştir. Batı Cephesi Komutanlığı ise aynı saatte Bilecik'teki üç tabur ve dağ topunun Ahmetler'e kaydırılarak bu hattın örtülmesini Yarbay Şevki Bey'in müfrezesinin ise Fıranlar'da mevzi almasını emretmiştir.

Adalar Tümeni kuvvetleri saat 14:15'te Pazaryeri'nin doğusuna ilerlemeye başlamışlardır. Ahmetler – Fıranlar hattındaki Yarbay Şevki Bey müfrezesi kısa sürede geri çekilmiştir. Bir gün önceki komuta boşluğunun neden olduğu düzensiz çekilme, bir tümenlik kuvvet karşısında bozguna dönüşmüştür. Bir geri çekilme planı yapılmadığı için çeşitli yönlerde çekilmiş olan birliklerin komutanları arasında iletişim kopmuştur. 24. Tümen'in güney kanadını oluşturan bu birliklerin ileri hatta bir savunma düzenine geçmeleri bu yüzden olanaklı görülmemektedir. Öte yandan Ankara'dan gönderilen 4. Tümen'in ilk bölümü İnönü Mevzileri'ne ulaşmış bulunmakta idi. 11. Tümen de mevziye ulaşmak üzere idi. Bu tümenin bölgeye alınması, Yunan taarruzu başlamadan önceki Türk savunma planında öngörülmüştü. Taarruz başladığında Tümen, harekete geçmişti. Bu durumda İnönü Mevzii ilerisinde savunma yapmanın gereği kalmamıştır. Yunan taarruzu öncesindeki Türk savunma planına göre, kesin savunma İnönü Mevzii'nde yapılacaktı. Gerekli kıt'a kaydırmaları sağlanmış bulunmaktadır. 9 Ocak sabahı İnönü Mevzii'nde dört piyade alayının savunmada yerini alması, saat 16:00 itibarıyla kesinlik kazanmıştır.

Bu gelişmeler üzerine Batı Cephesi Komutanlığı saat 15:00'de 24. Tümen'e, tüm kuvvetleriyle 8 Ocak akşamına kadar Bozüyük doğusuna çekilme emri vermiştir. Tümen, Yeniçepni ve Yürükçepni hattına çekilerek İnönü Mevzii'nin, demiryolu kuzeyindeki bölümünü savunacaktır. Genelkurmay Başkanlığı'nın Batı Cephesi Komutanlığı emrine girmek üzere Ankara'dan gönderdiği 4. Tümen ise Mevzii'nin güney bölgesinde savunmaya geçecektir.

Kuzeyde Gökbayrak Taburu saat 12:00'de Derbent'in doğu sırtlarındaki Yunan mevzilerine taarruz etmiştir. Başlangıçta bu sırtları işgal eden tabur, takviyeli Yunan taarruzlarına saat 16:00 sonrasında karşı durmuştur. 24. Tümen'in geri çekilme emri kendisine ulaşan Tabur Komutanı Cemal Bey, Çerkeşli'ye çekilmiştir.

Cephenin güney kesiminde ise öğleden sonra Adalar Tümeni'ne bağlı bazı birlikler ileri harekâta devam etmiş, zayıf Kuva-i Milliye müfrezelerini atarak Muratdere'yi işgal edip burada durmuşlardır.

8-9 Ocak gecesi 24. Tümen birliklerinden bir piyade taburu ile bir süvari bölüğü Yeniköy batısında örtü kuvveti olarak bırakılmış, Tümen'in diğer unsurları Söğüt yönünde çekilmektedir. İnegöl Müfrezesi birlikleri ise İnönü Mevzii'ne çekilmiştir.

Batı Cephesi Komutanlığı'na Gökbayrak Taburu'na verilen emirde ise, Osmaneli'nin batı kesiminde, güneye cephe alarak mevzilenilmesi ve Yunan birlikleriyle temasın kesilmemesi istenmiştir.

24. Tümen'in çekilen birlikleri saat 06:30 ile 09:30 arasında Söğüt'e ulaşmış, birliklerin yorgun ve bazı erlerin yalınayak olması dolayısıyla mola vermişlerdir.

Yunan İzmir Tümeni'nin öncü unsurları saat 07:30'da ileri harekete geçmiştir. Yeniköy'de artçı kuvvet olarak bırakılmış olan piyade taburu ve süvari bölüğü, saat 12:55'te, ilerleyen Yunan süvarisiyle çatışmaya başlamıştır. Kısa süre sonra Yunan piyadesi de çatışmaya katılmıştır. Çatışmalar, saat 16:00 dolaylarına kadar sürmüş, müfreze, artan baskı sonucu Söğüt yönünde çekilmiştir.

Saat 11:10'da Adalar Tümeni'nin sağ kolu Muratdere - Kovalıca yönünde, Tümen'in asıl kuvvetleri ise Karaköy üzerinden Bozüyük yönünde ilerlemeye başlamıştır. saat 14:00'de İnönü Mevzii ileri kesiminde, İntikam Tepesi ve Zevare Tepesi yönünde Yunan kuvvetleriyle 4. Tümen'in 58. Alayı arasında piyade ateşi başlamıştır. Alay'ın 3. Tabur'u, Karaağaç'ın batısındaki tepeden çekilmiştir. Bu arada cephe hattındaki yeni düzenlemeyle, 4. Tümen'in 58. Alay'ı Akpınar - Kovalıca hattını, 11. Tümen ise Kovalıca - Kandilli hattını savunacaktır.

11. Tümen'in 70. Alay'ından 3. Tabur, Kovalıca'nın batı yanındaki sırtlarda, 1. Tabur ise kuzey batısındaki Taşlıtepe'de mevziye girerek, Karaağaç kuzeyindeki Yunan müfrezesiyle muharebeye başlamıştır.

Karaağaç'ın batısındaki tepeye üç taburluk Türk taarruzu her ne kadar tepeye 500 metre kadar yaklaşmışsa da daha fazla ilerleyememiştir. Saat 16:00 dolaylarında Yunan ileri hareketi durmuş, Yunan birlikleri Alibeydüzü - Bozüyük - Saraycık hattına çekilmiştir. Yunan birliklerinin çekildiği İntikam Tepesi, Türk kuvvetlerince yeniden işgal edilmiştir.

Batı Cephesi Komutanlığı, saat 16:30'da, İnönü Mevzii'nde 4. ve 11. Tümen'lerin, 11. Tümen Komutanı tarafından sevk ve idare edilmesini emretmiştir. Aynı saatte 4. Tümen Komutanı, birliklerinde cephe kalmadığını 11. Tümen Komutanlığı'na rapor etmiştir.

9 Ocak günü çatışmaları, Türk savunma hatlarının güney yarısında gerçekleşmiştir. İzleyen günlerde bu bölgeden geniş kapsamlı bir Yunan taarruzu, Cephe Komutanlığı'na öngörülmektedir. Ankara Hükûmeti'nin düzenli ordu birliklerinde hâlen ciddi donatım sorunları bulunmaktadır. Özellikle giysi konusunda pek çok eksiklik vardır. Örneğin, erattan bir bölümüne postal ya da hiç olmazsa çarık sağlanamamıştır, yalınayak savaşmakta ve yürümektedirler. Piyade silahlarında tektiplilik yoktur, bu yüzden değişik çap ve nitelikte cephe gerekmektedir. Erat, gelen cephe yığını içinden kendi silahına uygun olanı seçip bulmak zorundadır, bu durum da zaman kaybına ve savunmada yetersizliğe yol açmaktadır.

Kütahya kesiminde ise Çerkez Ethem kuvvetlerinden 300 kişilik bir müfreze, 14. Süvari Alayı'na taarruz etmiş ve alayı geri atmıştır. Çerkez Ethem kuvvetlerinin bölgedeki diğer taarruzu ise yöneldiği piyade bölüğü tarafından geri atılmıştır.

Yunan taarruzunun başlamasından, 10 Ocak tarihine kadar olan çatışmalar, Birinci İnönü Muharebesi'nin ön çatışmalarıdır, ilerleyen Yunan kuvvetleriyle Türk örtü kuvveti olan 24. Tümen arasındaki çatışmalardır. 10 Ocak ve izleyen günkü çatışmalar ise, asıl İnönü Mevzii'ndeki Türk kuvvetleriyle gerçekleşmiştir. Birinci İnönü Muharebesi, esas olarak bu iki günkü muharebelerdir.

10 Ocak 1921 sabahı İnönü Mevzii'ndeki Türk kuvvetleri,

- 24. Tümen. 32. ve 143. Alaylar, 2. Alay'ın 1. Tabur'u
- 4. Tümen. 58. Alay
- 11. Tümen. 70., 126. ve 127. Alaylar

Tüm bu birlikler, 6.000 asker, 300 süvari, 50 Makineli tüfek ve 28 toptur. 4. ve 11. tümenler, 11. Tümen komutasında cephenin güney kesimini, Akpınar - Karaağaç - Kandilli bölümünü, 24. Tümen ise kuzey kesimini savunacaktır. Bölgeye gelmekte olan birlikleri ise, 174. Piyade Alayı, bir piyade taburu ve Kütahya'dan sabah saat 05:30'da yola çıkmış olan 2. Süvari Grubu'dur. Toplam olarak 4.000 kişi, 850 tüfek, 8 makineli tüfek ve 700 kılıçtır. Bu kuvvetlerden 2. Süvari Grubu, iki süvari alayından oluşmaktadır. Her Alay, üçer süvari ve birer makineli tüfek bölüğüdür. Toplamda 1.800 savaşçıdır. Yine bu kuvvetlerden 174. Piyade Alayı'nın 1. Taburu, 10 Ocak muharebelerine katılabilmektedir.

Yunan Kuvvetleri , iki piyade tümeni, bir suvari tugayı ve kolordu bağlı birlikleri olmak üzere 18.000-20.000 asker, 200 süvari, 150 ağır Makineli tüfek ve 50 toptur.

Yunan Taarruzunun kuzey kanadını oluşturan İzmir Tümeni, saat 05:30'da ileri harekâta başlayarak Bilecik – Söğüt üzerinden ilerleyecek ve Adalar Tümeni emrine girerek İnönü Mevzii'nin kuzey kanadına taarruz edecektir.

Yunan kuvvetlerinin 9 Ocak'taki taarruzları, yoklama taarruzları niteliğindeydi. Türk kuvvetleri hakkında gerekli bilgiyi edinen Yunan Üst Komutanlığı, 10 Ocak sabahı saat 06:30'da, her günden daha erken bir saatte taarruza geçmiştir. Takviyeli Adalar Tümeni'nin İnönü Mevzii'nin güney kanadında 11 Tümen cephesine taarruzuyla şiddetli bir çatışma başlamıştır. Bölgedeki yoğun sabah sisi, taarruz eden taraf açısından olumlu bir koşul yaratmaktaydı. Bu sis, öğleye kadar, zaman zaman kalkmış, zaman zaman yeniden arazi üzerine çökmüştür. Sis yüzünden Türk topçu bataryaları piyadeyi yeterince destekleyememişlerdir.

Sis, Yunan taarruzunu İntikamtepe'deki Türk müfrezesi için baskın haline getirmiştir. Böylece ilk taarruzda Yunan kuvvetleri bu tepeyi işgal etmişlerdir. İki taburluk Türk karşı taarruzu bir sonuç getirmemiştir. Kovalıca'nın batı sırtlarındaki tabur mevzilerine yönelen

Yunan taarruzu ise, karşı taarruzla geri atılmıştır. Saat 10:00 dolaylarında sisin kalkması üzerine Yunan topçusu, İntikam Tepesi'nin her iki yanında uzanan Türk mevzilerini top ateşi altına almış ve bir tabur kadar Yunan kuvveti Bardanyol Tepesi üzerine taarruza geçmiştir.

Bardanyol Tepesi'ndeki 70. Alay, 1. Tabur'u ile 58. Alay 2. Taburu, buradaki mevziler Türk tarafınca tutulabilmiştir.

Öğleye kadar İnönü Mevzii'nin güney kesiminde çatışmalar yoğun bir şekilde sürmüştür. Batı Cephesi Komutanı Yarbay İnönü, cephenin güney kesiminin sabit hale geldiğine, Yunan taarruzun artık cephenin kuzey yarısına yöneleceğine karar vermiştir. Ona göre asıl tehlike cephenin kuzey yarısındadır. 24. Tümen, bu uzun cepheyi tümüyle örtememiş ve demiryolunun hemen kuzeyinde 2 kilometre genişlikte bir bölge açık kalmıştı. Batı Cephesi Komutanı, Yunan kuvvetlerinin sağ kanadı kuşatmak yönünde hareket halinde olduğunu saptayarak saat 11:45'te tümenlere gereken emirleri vermiştir. Ancak elde yeterince ihtiyat birliği bulunmamaktadır. 174. Alay'ın 1. Taburu, 24. Tümen'in 100 kadar mevcudu kalan Hücum Taburu ve Karargâh Muhafız Süvari Bölüğü, ağızdan verilen emirlerle bölgeye gönderilmiştir. Ayrıca 11. Tümen'e bir emir gönderilerek Yunan kuvvetlerinin Poyra yönünde ilerlediği, Tümen ihtiyatlarının derhal İnönü İstasyonu kuzeyine gönderilmesini emretmiştir.

11. Tümen Komutanı, Tümen Hücum Taburunu, yolda rastladığı Depo Taburunu ve sahra bataryasından bir takım alarak İnönü İstasyonu'nun kuzey batı kesimine hareket etmiştir. Ayrıca Kandilli'de bulunan iki tabura, burada bir bölük bırakarak İnönü yönünde ilerleme emri gönderilmiştir. Komutayı, 4. Tümen komutanı yarbay Nazım Bey üstlenmiştir.

Öğleden hemen sonra Yunan kuvvetleri İnönü Mevzii'nin kuzey kesiminde iki koldan ilerlemeye devam etmişlerdir. Bir kol, daha kuzeyde Teke Tepe sırtlarını işgal ederken diğer kol, Poyra üzerinden İnönü İstasyonu yönünde ilerlemektedir. Saat 13:00 dolaylarında bu kuvvetlerin bir kısmı, Oluklu'nun 1,5 – 2 kilometre batısında 143. Alay'ın 3. Taburu hatlarına taarruz etmiştir. Tabur, Poyra ve Rızapaşa tepelerindeki bataryalardan topçu desteği görmektedir. İsabetli topçu ateşi, Yunan taarruzunu durdurmuştur. İnönü İstasyonu yönünde ilerleyen Yunan kuvvetleri karşısında bölgeye gönderilen kuvvetler zayıf kalmıştır. 11. Tümen Komutanı'nın bizzat komuta ettiği birlikler de henüz mevzilere ulaşamamışlardır.

Bu durumda saat 13:10'da Cephe Komutanlığı'ndan 11. Tümen Komutanlığı'na gelen emirde, Yunan kuvvetlerinin İnönü İstasyonu'nu işgal etmek üzere olduğu, 24. Tümen'le temas kurularak Eskişehir yönünün örtülmesini emretmiştir. 11. Tümen ayrıca 4. Tümen'le de temas kurarak İnönü – Oklubalı hattını tutacaktır. Üç tümene de gönderilen bu genel çekilme emri, 24. Tümen'in diğer unsurlarının mevzilerinde tutunmamaları ve 10 kilometre kadar doğuya ve güneye çekilmişleri üzerine zorunlu olarak alınmıştır. Bunun üzerine Batı Cephesi Komutanı, saat 13:10'da 4. ve 11. tümenlerin de geri çekilmesi emrini vermiştir. Ayrıca Batı Cephesi Komutanı İsmet Bey, 24. Tümen tarafından boşaltılan bölgeye konuşlanan Yunan topçusunun, 4. ve 11. Tümen mevzilerini ateş altına almak üzere olduğunu görmüştür.

Her iki tümen cephesinde Yunan taarruzu devam ettiği için, çekilme emri uygulanamamıştır. Geri çekilme emrinin uygulanmasına saat 16:00'da başlanmıştır. Yunan kuvvetleri çekilen Türk birliklerini izlememişlerdir. Saat 18:00'de tümenler, İnönü doğusundaki sırtlar gerisinde toplanmıştır. 174. Alay'ın 1. Taburu ise İnönü kuzeyindeki sırtta saat 22:00'ye kadar savunmaya devam etmiştir. Saat 13:10'da gönderilen çekilme emri, 24. Tümen'e ancak saat 17:35'te ulaşmıştır. Bu saate kadar tümen birlikleri Rızapaşa sırtları – Oluklu'nun 1 kilometre doğusu – Poyra doğu sırtları hattında savunmada bulunmaktaydı.

Batı Cephesi Komutanlığı 10 Ocak akşamı saat 22:30'da verdiği emirde, ordunun Beşkardeş dağı - Zemzemiye - Oklubalı sırtları batısında savunma düzeni alacağını bildirmiştir. Buna göre 24. Tümen cephenin kuzey kesimin, 11. Tümen ise güney kesimini savunacaktır. 4. Tümen, ihtiyatta tutulacaktır. Gece, birliklerin bu yeni emirlere göre mevzi alması ve düzenlenmesiyle geçmiş, herhangi bir çatışma olmamıştır.

11 Ocak sabahı tüm bölgede hava açık ve güneşli olmuştur. Ancak ilerleyen saatlere karşın Yunan kuvvetlerinin bir ileri harekâtı olmamıştı. 174. Alay Komutanı, Yunan birliklerinin Oluklu sırtlarına doğru çekildiği yönünde köylülerden bilgi almış, bunu saat 04:30'da 24. Tümen Komutanlığı'na rapor etmişti. Ancak rapor saat 08:35'te komutanlığa ulaşmıştır. Zaten bu alay, emirleri yanlış anlamış ve geri mevzilere çekilmemişti. Dolayısıyla Yunan keşif unsurları en azından bu bölgede Türk kuvvetlerini eski mevzilerinde görmüşlerdi.

Farklı birliklerden gönderilen raporlar da Yunan kuvvetlerinin çekilmekte olduğu yönündedir. Öğle saatlerinde 174. Alay mevzilerinden batarya dürbünüyle 24. Tümen Komutanı'nın gözlemleri de bu durumu açıkça göstermektedir. Alay'ın süvari keşif kolu Akpınar'a kadar ilerlemiş ve Yunan kuvvetine rastlamamıştır.

Öğleden sonraki saatlerde, Batı Cephesi Komutanlığı, Yunan birliklerinin çekilmekte olduğundan artık emindir.

Türk tarafı, her ne kadar sürekli geri çekilmiş olsa da, Yunan kuvvetlerinin Eskişehir yönünde ilerlemesini durdurmuş olduklarını ileri sürerek savaşı, kesin bir zafer olarak tanımlamaktadırlar. Yunan tarafı ise, harekâtın zaten sınırlı hedefli olduğu ve planlanan hedeflere ulaşıldığı gerekçesiyle bunu reddetmektedirler. Bu tartışmalar günümüzde de sürmektedir.

Savaşı, Türk tarafının zaferi olarak değerlendiren çevrelerde ileri sürülenlerin görüşler temelinde, Türk tarafının belirli bir miktar malzeme kaybetmesine, bölgedeki demiryollarının imha edilmiş olmasına karşın, toprak kaybetmediği olgusuna dayanmaktadır. Yunan kuvvetlerinin geri çekilmesinin ise, plan ne olursa olsun, gerek Türk, gerek dünya ve gerekse de Yunan kamuoyunda, Yunan kuvvetlerinin zaferi olarak algılanmadığı ileri sürülmektedir. Çünkü, savaş sonrasında, kazanan tarafın, karşı tarafa iradesini kabul ettirdiği bir antlaşma yoktu.

Savaştan hemen sonra Türk tarafında durum bu şekilde değerlendirilmiş, Ankara'da geniş çaplı kutlamalar yapılmıştır. Gerek Türk kamuoyu, gerekse de Türk Silahlı Kuvvetleri, muharebeleri kesin bir zafer olarak değerlendirmiştir.

- TBMM'nin kurmuş olduğu düzenli ordunun Batı Cephesi'ndeki ilk başarısıdır.
- TBMM Hükûmeti'nin moralinin ve otoritesinin artmasını sağlamıştır. Böylece devlet mekanizması işlemeye başlamış, vergilerin düzenli olarak alınması ve askere alma işlemleri düzen içine girmiştir.
- İsmet Paşa, albaylıktan tuğgeneralliğe yükselmiştir.
- Bu zafer, yeni Türk devletinin iç durumunu kuvvetlendirmiş ve dıştaki itibarını arttırmıştır. Bunun sonucunda; Sovyet Rusya ile Moskova Antlaşması imzalanmıştır.
- İtilaf Devletleri yeni durumu görüşmek üzere Londra Konferansı'nı düzenlemişler ve TBMM'yi konferansa davet etmişlerdir.
- İstiklâl Marşı kabul edilmiştir. (12 Mart 1921)
- İtilaf devletlerin Yunanistan'a güveni azalmıştır.
- Afganistan ile dostluk antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşma TBMM'nin Müslüman bir ülke ile yaptığı ilk antlaşmadır.
- Birinci İnönü Muharebesinden sonra Teşkilat-ı Esasiye (İlk Anayasa) ilan edilmiştir.

Birinci İnönü Muharebesi'nin önemini Mustafa Kemal Atatürk bu sözlerle ifade etmiştir:

“Yeni Türkiye Devleti’nin küçük, fakat millî ülkülü genç ordusu, en dar bir hesapla üç kat üstün düşmanı İnönü Meydan Muharebesi’nde mağlup etti. Strateji sanatının en nazik icabatını isabetle uyguladı. İç hatların kullanılmasında harp tarihine parlak bir misal yazdı...”

4.3.4 “Siz orada yalnız düşmanı değil, milletin makûs talihini de yendiniz...”: II. İnönü Muharebesi

Birinci ve İkinci İnönü Muharebeleri arasındaki geçen süreçte askerî, siyasî, diplomatik birçok gelişme yaşanmıştır. İtilaf Devletleri Birinci İnönü Muharebesi’nden sonra Sevr Antlaşması’nın üzerinde çeşitli değişiklikler yaparak Londra da bir konferans düzenlemiştir. TBMM Hükümeti’nin de davet edildiği bu konferansta Sevr masaya yatırılmış ve Türk ve Yunan tarafları arasında yaşanan sorunlar gündeme gelmiştir. Ayrıca bu dönemde TBMM ile Sovyet Rusya arasındaki diplomatik ilişkiler ilerlemiş iki hükümet arasında Dostluk ve Kardeşlik Antlaşması imzalanmıştır. Sovyet Rusya bu antlaşma ile TBMM Hükümeti’ne maddi desteğin yanında silah ve malzeme desteği vermeyi de kabul etmiştir. İki muharebe arasında cephelerde Türk ve Yunan kuvvetleri arasında çeşitli çatışmalar yaşanmış ve Yunan ordusu, yeni bir taarruz için mevcutlarını genişletmiş ve lojistik desteğini artırmıştır.

İkinci İnönü Muharebesi'nin en önemli siyasi sebebi Sevr'i ya da daha ağır maddeler içeren bir antlaşmayı TBMM Hükümeti'ne kabul ettirmek ve Birinci İnönü Muharebesi'nden sonra kuvvetlenen Türk ordusuna daha fazla fırsat vermeden ortadan kaldırmak, ayrıca Birinci İnönü Muharebesi'nde alınan yenilgiyi kazanılacak bir zaferle gündemden düşürüp kamuoyunu etkilemektir.

Muharebe öncesinde Türk ve Yunan kuvvetlerinin silah ve teçhizat bakımından eşit olmadığı açıkça görülmektedir. Şöyle ki; Yunan kuvvetlerinde; 41550 tüfek, 720 ağır makineli tüfek, 3134 hafif makineli tüfek, 3100 kılıç ve 220 top bulunmaktadır. Türk kuvvetlerinde ise 34175 tüfek, 235 ağır makineli tüfek, 55 hafif makineli tüfek, 3500 kılıç ve 104 top bulunmaktadır.

Yunan Generali Papulas, bu muharebede İnönü mevzilerini iki yandan kuşatarak Türk birliklerini Eskişehir ovasında sıkıştırıp imha etmeyi planlamış ve birliklerini takviye ederek 23 Mart 1921 günü taarruza geçmiştir. Papulas muharebeyi yakından takip etmek maksadıyla Bursa'ya gelmiş ve ordusunu iki grup halinde Eskişehir ve Afyon istikametine taarruza geçirmiştir. Yunan ileri harekâtı Birinci İnönü Muharebesi'nde olduğu gibi planlanmış, Bursa bölgesinden ilerleyen kuvvetler Eskişehir'e ulaşmak amacıyla üç koldan İnönü mevziilerine yaklaşmıştır. Yunanistan bu taarruzdan kesin sonuç almak istediğinden Uşak bölgesinden harekete geçen kuvvetler Afyon'u hedef almıştır. Uşak grubu Dumlupınar mevziilerine kadar geldikten sonra Birinci İnönü Muharebesi'nde olduğu gibi durmamış ilerlemeye devam etmiştir. 24 Mart'ta Dumlupınar mevziilerini işgal eden kuvvetler ertesi gün tekrar taarruza geçerek 27 Mart akşamına kadar Afyon bölgesini işgal etmiştir. Eskişehir-Afyon hattını ele geçirmek amacıyla harekâta başlayan Yunanlılar böylece ilk hedeflerini gerçekleştirmiştir.

Bu arada, Mustafa Kemal Paşa, İkinci İnönü Muharebesi'nin başlamasını şu şekilde anlatmaktadır;

“Efendiler, Yunan taarruzu konferans ve sulh hikâyesini bize zaruri olarak terk ettiriyor... Yunan Ordusunun Bursa ve doğusunda önemli bir grubu, Uşak ve doğusunda diğer bir grubu vardı. Bizim de kuvvetlerimiz, Eskişehir'in kuzeybatısında, Dumlupınar'da ve doğusunda olmak üzere iki grup halindeydi... Yunan Ordusunun Bursa ve Uşak grupları, 23 Mart 1921 günü ileri harekâta geçtiler. İsmet Paşa komutasında bulunan Batı Cephesi birlikleri, arz ettiğim gibi, Eskişehir'in kuzeybatısında yığınak yapmıştı. Karar, savaşı İnönü mevzilerinde kabul etmektir. Ona göre tedbir alınıyor ve hazırlıklar yapılıyordu.”

Yunan kuvvetlerinin Bursa grubu 23 Mart'tan itibaren Türk birlikleriyle muharebe ederek 26 Mart tarihinde İnönü mevzii önlerine gelmiştir. İsmet Paşa İkinci İnönü Muharebesi'ni anılarında şu şekilde aktarmaktadır;

“Yunan taarruzu 23 Mart'ta başladı. İnönü mevzilerinde hazırlıklarımız iyi. Kesin muharebeyi burada vereceğiz. Toplayabildiğimiz kuvvetleri dağıtmak ve her yerde zayıf kalmak istemedik. Uşak'tan Afyon'a taarruz eden Yunan kolu. 24 Mart'ta Dumlupınar mevzilerini işgal ettikten sonra, birkaç gün içinde Afyon'a girdi... Eskişehir istikametinde iki koldan ilerleyen Yunan kuvvetleri, cephenin ileri hattındaki birliklerimizle muharebe ederek, 26 Mart'ta İnönü mevzilerine çattılar. İkinci İnönü muharebesi tam bir askerî harekettir. Yunanlılar bu muharebede, bizim iki İnönü muharebesi arasında toplayıp tanzim edebildiğimiz kuvvetten iki üç misli fazla bir kuvvetle harekâta giriştiler. İkinci İnönü Muharebesi çok kanlı olarak dört gün sürmüştür. Birinci İnönü Muharebesine nispetle, bu sefer daha teşkilatlı bir halde bulunuyoruz. İnönü mevzilerinin sağ cenahında Metris- tepe taraflarına İzzettin Bey kumanda ediyor. Sol cenahta Arif Bey tümeni var. Düşman, 27 Mart'ta İnönü mevzilerine yanaştı. 28 Mart'ta şiddetli bir taarruz başladı. 28, 29 ve 30 Mart günleri dehşetli muharebeler oldu...

28 Mart'ta sabahın erken saatlerinde muharebe bütün cephede şiddetlendi. Düşman sağ cenahımıza daha kuvvetli taarruz ediyordu. Bugünkü muharebelerde mevzilerimizin kilit noktası sayılan Metristepe düştü. O gece baskın taarruzları ile Metristepe'yi geri almaya çalıştık. Fakat bu teşebbüs muvaffak olamadı.

Mustafa Kemal Paşa Ankara'dan akşama doğru cephenin vaziyetini ve ne düşündüğümü sormuştu. Kendisine sabahtan beri cereyan eden muharebeleri anlattıktan sonra, düşman taarruzunun ertesi gün inkişaf edeceği kanaatinde olduğumu söyledim...

Gece Mustafa Kemal Paşadan bir telgraf aldım. Büyük Millet Meclisi muhafız taburunu cephe emrine girmek üzere yola çıkardıklarını bildiriyordu. Ertesi gün için aşağıdaki cephe emrini verdim:

29 Mart günü Büyük Millet Meclisi Muhafız Taburu ile Cemil Cahit Beyin emrindeki alay öğle üzeri ve öğleden sonra cepheye yetiştiler. Bugünkü muharebelerde sol cenahın vaziyeti nezaket kesbetmişti. Ertesi gün sağ cenahta düşmanın ciddi bir faaliyeti olmadı, fakat sol cenah gittikçe tehlikeye giriyordu. Buraya cephenin diğer yerlerinden büyük ölçüde kuvvet toplamaya çalıştım. Bu suretle hem tehlikeyi önlemiş hem de cephenin bu noktasından düşmana mukabil taarruza geçmek için imkân hazırlamış oluyordum. Ben de Metristepe tarafından sol cenaha geçtim. Düşündüğüm mukabil taarruzu yaptım. Düşmanın sağ kanadına yüklandım. Burun buruna muharebe ediliyor, düşman direniyor. Nihayet, İzzettin Bey de sağımızdan mukabil taarruza geçti, düşman cephesini çökertti. Sol cenah karşısındaki düşman da çekilmeye başladı. Muharebeyi kazandık.”

Mustafa Kemal Paşa İkinci İnönü Muharebesi’nin zaferle sonuçlanma haberini aldıktan sonra cephe komutanı İsmet Paşa’ya çektiği telgrafta kendisini şu sözlerle tebrik etmiştir;

“Bütün dünya tarihinde, sizin İnönü Meydan Muharebeleri’nde üzerinize yüklendiğiniz görev kadar ağır bir görev yüklenmiş komutanlar pek azdır. Milletimizin İstiklal ve varlığı, dâhice idareniz altında görevlerini şerefle yapan komuta ve silâh arkadaşlarınızın kalbine ve vatanseverliğine büyük bir güvenle dayanıyordu. Siz orada yalnız düşmanı değil, milletin makûs talihini de yendiniz. İstilâ altındaki talihsiz topraklarımızla birlikte bütün vatan, bugün en ücra köşelerine kadar zaferinizi kutluyor. Düşmanın istilâ hırsı, azminizin ve vatanseverliğinizin yalçın kayalarına başını çarparak paramparça oldu. Adınızı tarihin şeref abidelerine yazan ve bütün millete size karşı sonsuz bir minnet ve şükran duygusu uyandıran büyük gazâ ve zaferinizi tebrik ederken, üstünde durduğunuz tepenin size binlerce düşman ölüleriyle dolu bir şeref meydanı seyrettirdiği kadar, milletimiz ve kendiniz için yükseliş parıltılarıyla dolu bir geleceğin ufku da baktığını ve hâkim olduğunu söylemek isterim.”

İkinci İnönü Muharebesi stratejik savunma esasları göze alınarak yapılmıştır. Savunma içinde alınan tertiplerde, derinliğe önem verilmiş ve mevziye giren düşmana hemen karşı taarruzlar uygulanarak mevziiden atılması sağlanmıştır. Bu şekilde mevziyi elde tutulmaya çalışılmıştır. Bu Muharebe, Sevr Antlaşması’nı silah zoru ile TBMM Hükümeti’ne kabul ettirmek amacını güden Yunanistan’ın mağlubiyeti ile sonuçlanmıştır. Yunan ordusu ikinci defa İnönü mevziilerinde bozguna uğramıştır. İkinci İnönü Zaferinden sonra; TBMM Hükümeti varlığını bütün Avrupa devletlerine göstermiş, hem içeride hem dışarıda TBMM Hükümeti’nin nüfuz ve itibarı artmıştır. Millî ordunun bütün imkânsızlıklara rağmen kazandığı bu zafer kendine güveni, sevk ve idareye olan bağlılığı artmıştır. Fransızlar Zonguldak’tan, İtalyanlar ise Güney Anadolu’dan çekilmeye başlamış, Anadolu’daki işgal hareketinin sonuçsuz kalacağını görmeye ve anlamaya başlamışlardır.

4.3.5 Yunan’a Karşı Son Yenilgi: Kütahya-Eskişehir Savaşı

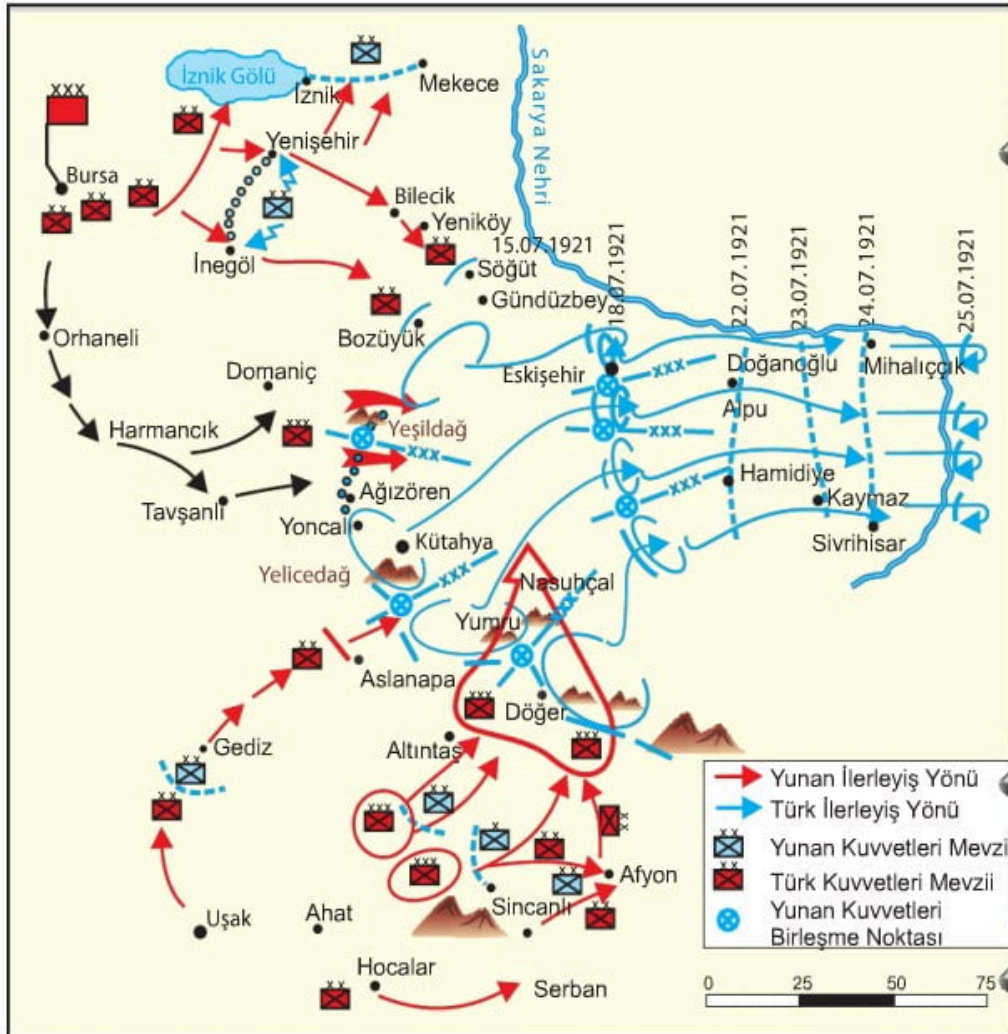

Türk ordusunun I. ve II. İnönü Muharebelerinde elde ettiği başarılar, Türkiye Büyük Millet Meclisinde ve Anadolu’da büyük bir sevinçle karşılandı. Türk ordusunun kendisinden sayıca ve silahça çok üstün olan Yunan ordusunu dize getirmesi, aynı zamanda ulusun TBMM hükûmetine olan güvenini arttırdı. İngiltere Başbakanı Lloyd George, yapılan kısmi değişikliklerle Sevr Antlaşması’nı kabul ettiremeyeceğini anlayınca taktik değiştirdi ve Yunanlılara her türlü yardımı sağlayarak Türklerin kesin olarak yenilmelerini sağlamaya çalıştı. Yunan kuvvetleri İtilaf Devletleri’nin özellikle de İngilizlerin güvenini kazanmak ve Ankara’yı ele geçirerek direnişe son vermek üzere harekete geçti.

Yunanlılar II. İnönü Muharebesi’nden sonra durumun ciddiyetini anlamışlardı. Yunan Küçük Asya Ordusu Komutanı General Papulas, Türk ordusunun süratle düzene sokulduğunu ve güçlendiğini fark etmiş, ordunun daha çok güçlenmesine fırsat vermeden harekete geçmek gerektiğini Atina’ya bildirmişti. Yunan Hükûmeti ve Genelkurmayı, General Papulas’ın bu raporunu ve Türk ordusunun Aslıhanlar-Dumlupınar Muharebelerindeki durumunu da dikkate alarak henüz taarruz yeteneğine erişmediği kanısına varmıştı. Böylece Yunan Kralı Constantin, İngilizlerin de teşvikiyle kuvvetlerini bir kat daha artırarak Kütahya-Eskişehir mevzilerine yerleşmiş olan Türk kuvvetlerine karşı yeni bir taarruz kararı verdi. II. İnönü yenilgisinden sonraki üç ay içinde orduyu silah, donanım ve asker bakımından güçlendirmek için Yunanistan’da genel seferberlik ilan edildi, 18-45 yaş arasındaki tüm erkekler silahlı çağrıldı. Ayrıca Osmanlı vatandaşı olan Rumlardan da birçok kişiyi askere aldılar.

Yunan ordusunun bu hazırlıklarına karşılık Türk Genelkurmayı, Batı Cephesi'ndeki kuvvetlerini yeniden düzenlemeye çalışmış; Aslıhanlar ve Dumlupınar Muharebelerinden istenilen sonuç alınamayınca Batı Cephesi'nde Refet Paşa komutasındaki Güney Cephesi Komutanlığı kaldırılarak, bütün kuvvetler İsmet Paşa'nın komutasına verilmişti. Batı Cephesi, kısmen yeni kurulan ve kısmen de diğer cephelerden getirilen birliklerle takviye edilerek tümen sayısı 20'ye (16 piyade ve 4 süvari tümeni ile 2 süvari tugayı) çıkarılmaya çalışılmıştı. Ancak, TBMM hükûmeti çeşitli siyasî ve ekonomik sebeplerle genel seferberlik ilanına olanak bulamadığından, birliklerin kadro ihtiyaçları tamamlanamamış, bu yüzden Yunanlılara karşı sayıca üstünlük elde edilemediği gibi bir denge de sağlanamamıştı.

Yunan ordusunun amacı, Bursa ve Uşak Gruplarını kuşatıcı bir manevra ile taarruza geçirerek kesin sonuç almaktı. Plan başarıya ulaşabildiği takdirde, Uşak Grubu, Afyon ve Kütahya üzerinden geniş bir kuşatma hareketiyle Eskişehir gerisine düşecek ve Ankara yolu açılacak, Yunan ordusunun bu geniş kuşatma hareketi, Türk ordusunun ya toptan yok edilmesi, ya da teslim olmasıyla sonuçlanacaktı. Yunan ordusu, 8 Temmuz'dan itibaren Bursa-İnönü Eskişehir; Bursa-Tavşanlı-Kütahya-Uşak-Dumlupınar-Seyitgazi doğrultularında ileri harekâta geçerek, 10 Temmuz 1921'de Türk mevzilerine karşı genel taarruza başladı. 10 Temmuz 1921'de, Bursa'dan Kütahya ve Eskişehir'e, Uşak'tan Afyon'a doğru güçlü bir saldırı hattı oluştu.

Eskişehir - Kütahya Savaşlarının Yapıldığı Yer ve Tarafların Harekâtı

14–18 Temmuz günlerinde Kütahya-Nasuhçal mevzilerinde çok şiddetli çarpışmalar olmuş, Yunan ordusu Kütahya'yı ele geçirmiştir. Kütahya'nın Yunan ordusunun işgaline uğramasıyla Türk ordusunun oluşturduğu savunma hattı bozulmuştur. Hem yeni bir savunma hattı oluşturmak hem de personel ve lojistik bakımdan üstün durumda olan Yunan kuvvetleri karşısında bu mevzilerde kesin bir sonuç elde edilemeyeceğinin anlaşılması üzerine geri çekilmenin uygun olacağı düşünülmüştür. Böylece Kütahya'nın batısındaki ve güneybatısındaki Türk birlikleri cephenin önemli noktalarında Yunan ordusu ile ilişkiyi sürdürecektir keşif kolları bırakarak geri çekilmeye başlamışlardır. Türk ordusunun geri çekildiğini gören halk büyük bir üzüntü yaşamıştır.

Yunanlıların çekilen Türk birliklerini takip edeceği düşünülüyordu. Batı Cephesi Komutanlığı büyük bir moral bozukluğu içindeydi. Yunan ordusunun taarruzları sonucu Türk ordusunun yeni bir karara gerek duyduğu sırada, Mustafa Kemal Paşa 18 Temmuz'da Batı Cephesi Karargâhı'na geldi. Durumu inceledikten sonra, Cephe Komutanı'na "Batı Cephesi birliklerinin Eskişehir'in kuzey ve güneyinde toplandıktan sonra, bunların güçlendirilmesi ve düzenlenmesi için düşman ordusuyla araya mümkün olduğu kadar büyük bir mesafe bırakılması, bunu sağlamak için de Sakarya'nın doğusuna kadar çekilmenin uygun" olacağını bildirdi. Böylece İnönü Muharebelerinden beri uygulanan stratejik savunmaya devam edilecek, Kütahya Yunan ordusu tarafından ele geçirilmiş olsa da yeni bir savunma bölgesi oluşturmak üzere zaman kazanılacaktı.

Batı Cephesi birlikleri, 18 Temmuz 1921 akşamı Eskişehir'in doğusu-Seyitgazi hattına çekildi. Ancak düşman kesin sonuca ulaşmak için ileri harekâtını sürdürerek 20/21 Temmuz akşamı Eskişehir ve güney kesiminde Türk kuvvetleriyle temasa geçti. Yunan kuvvetlerinin aldığı mevzi durumu, Türk taarruzu için uygun bir durum olarak değerlendirildi ve Türk kuvvetleri 21 Temmuz'da Yunan güçlerine karşı Eskişehir istikametinde taarruza geçti. Taarruzun ilk saatlerinde Türk kuvvetleri başarılı olsa da Yunan birlikleri Türk taarruzunu durdurdu. Türk kuvvetleri, mevzileri tutmakla birlikte, Yunanlıların cephenin yan ve gerilerinde gittikçe etkili olmaları üzerine, geri çekilmek zorunda kaldı.

21 Temmuz'da başlayan Eskişehir Muharebeleri, Batı Cephesi birliklerinin 25 Temmuz'da Sakarya'nın gerisine çekilmesiyle sona erdi. Ancak bu çekilme kararıyla Yunanlılara, Türk ordusunu yok ederek kesin sonuca gitme olanağı verilmemiş oldu.

Kütahya, Eskişehir Muharebelerinin Türk ordusunun geri çekilmesiyle sonuçlanması İstiklal Harbini, en kritik noktasına getirmiş bulunuyordu. Bu nedenle ileride verilecek muharebeler, Türk ulusu için ölüm kalım savaşı olacaktır.

Kütahya, Eskişehir ve Afyon gibi önemli şehirlerin Yunanlılara bırakılması, Türk kamuoyunda moral bozukluğuna sebep olmuş ve Mecliste sert tartışmalar yaşanmıştı. Özellikle Meclisin, Kayseri'ye nakli konusu ve Heyeti Temsiliye'nin bu yönde almış olduğu karar, Mecliste gerginliğin artmasına neden olmuştur. Meclisin 23 Temmuz 1921 tarihli oturumunda Millî Müdafaa Vekili ve aynı zamanda İcra Vekilleri Heyeti Reisi Fevzi Paşa, Yunan taarruzu hakkında bilgi verdikten sonra Konya, Kastamonu ve Samsun'a birer istiklal

mahkemesi gönderilmesi teklifinde bulunmuştur. Meclisin aynı gün yapılan gizli oturumunda ise Fevzi Paşa, “Biz Ankara’da bulundukça ordu daima Ankara’yı nazarı dikkate almak mecburiyetindedir. Düşman da manevrasını ona göre yapacaktır ve bizi daima bir noktaya bağlayacaktır. Biz Ankara’da bulundukça ordu başka bir şey düşünemeyeceği için her hâlde merkezi hükûmetin tebdili zaruriyetindeyiz. Bunun için Heyeti Vekile yaptığı müzakeratta Kayseri’yi münasip görmüştür. Kayseri, malumu âliniz Anadolu’nun göbeği addolunur... Hükümetin orada tesisini, ordunun harekâtı noktai nazarından, daha emin addediyoruz” sözleriyle ordunun harekât alanını rahatlatmak için hükümet merkezinin Ankara’dan Kayseri’ye taşınmasının uygun olduğunu belirtmiştir. Mebusların bir kısmı ise Meclisin Ankara’dan Kayseri’ye naklinin ordu ve halk üzerinde olumsuz etki yaratacağını düşünmüşler ve bu teklife karşı çıkmışlardır. Erzurum Mebusu Durak Bey, “Efendiler, biz bu azim davaya başladığımız gün elimizde ne böyle bir ordu ve ne böyle bir silah vardı. Bunun için uzun boylu söz söylemeye lüzum görmüyorum. Bugün pek çok kuvvetli bulunuyoruz... Büyük Millet Meclisinin böyle bir zamanda Ankara’dan çekilmesi hem ahaliye hem de orduya pek büyük tesir edecektir. Meclisin, geri alındığını, geri çekildiğini ordu duyarsa kuvvei maneviyesi kırılır. Korkarım orduda panik olur... Meclis kaçıyormuş, Mebuslar kaçıyormuş” diyerek Meclisin Ankara’dan Kayseri’ye taşınmasına karşı çıkmıştır. Meclis’in Kayseri’ye nakli meselesi 22 Ağustos 1921 tarihli gizli oturumda tekrar ele alınmıştır. Bu oturumda Fevzi Paşa yine Meclis’in Kayseri’ye nakli konusunun kabul edilmesinin uygun olacağını belirtmiştir. Sonuç itibariyle mebusların isteği üzerine üç istiklal mahkemesinin kurulmasına karar verilmiş, Ankara’nın boşaltılması ve Meclis’in Kayseri’ye nakli reddedilmiştir.

Kütahya Eskişehir Muharebelerinden sonra Mecliste yaşanan bir diğer tartışma konusu da Mustafa Kemal Paşa’ya Başkomutanlık yetkisinin verilmesine dair olmuştur. Nitekim mecliste Mustafa Kemal Paşa’ya karşı giderek güçlenen muhalefet bu yenilgiden O’nu sorumlu tutmuşlardı. Mustafa Kemal Paşa Nutuk’ta Mecliste kendisine karşı gelişen muhalefeti şöyle anlatmıştır: “Efendiler, gerçekten de tahmin ettiğim manevi sakıncalar hemen kendini gösterdi. İlk duyarlılık kendini Meclis’te gösterdi. Özellikle muhalifler, kötümser nutuklarla feryada başladılar: “Ordu nereye gidiyor; millet nereye götürülüyor? Bu gidişin elbette bir sorumlusu vardır; o nerededir? Onu göremiyoruz. Bugünkü acıklı ve korkunç durumun asıl sorumlusunu ordunun başında görmek isterdik” diyorlardı. Bu şekilde konuşan kimselerin dolaylı yoldan kastettikleri şahsın ben olduğuma şüphe yoktu.” Muhalif grubun düşüncesi, ordunun zaten yenilmiş olduğu ve Mustafa Kemal’in olası yenilgilerle yıldızının söneceğine dair inançtı. Diğer bir grup ise durumun vahameti karşısından gerçekten zaferin tek çıkış noktasının Mustafa Kemal Paşa’nın başkumandanlığı olduğunu öne sürüyordu. Yaşanan tartışmalardan sonra 5 Ağustos 1921’de Mustafa Kemal Paşa’ya, üç aylığına Başkomutanlık yetkisi verildi. Başkomutan Mustafa Kemal Paşa, meclisin verdiği yetkiyle Tekâlifî Milliye Emirlerini (7-8 Ağustos) yayınlarak, Sakarya Savaşı öncesinde ordunun takviyesine başladı. Türk ordusu lojistik ve sayı açısından Yunan ordusuna denk bir hale getirildi. Neticede 23 Ağustos’ta başlayıp 13 Eylül’e kadar süren savaşta Yunan ordusuna ağır bir darbe vuruldu.

4.3.6 “Hattı müdafaa yoktur, sathı müdafaa vardır. Bu sath bütün vatandır. Vatanın her karış toprağı vatandaş kanıyla sulanmadıkça, vatan terk olunamaz!”: Sakarya Meydan Muharebesi

Sakarya Meydan Muharebesi, Türk milleti için bir ölüm kalım mücadelesi olmuştur. Bu meydan muharebesi, Türk ordusunun taktik geri çekilmeleri bırakıp büyük çaptaki bir geri çekilme sonunda stratejik savunmayı uygulamaya koymasının en güzel örneklerinden birisidir. Birinci ve İkinci İnönü Muharebelerinde yenik duruma düşen Yunanlılar, Kütahya-Eskişehir Muharebelerindeki (10 – 24 Temmuz 1921) başarılarından elde ettikleri moral ve İngilizlerin de teşvikiyle Anadolu’da ilerlemelerine devam etmek ve Ankara Hükûmetini zor duruma sokmak istemişlerdir. Esasen İngiliz Başbakanı Lloyd George’un İngiltere Parlamentosunda “Millî Türk Kuvvetlerini yenmiş bulunan Yunanistan’ın Sevr Anlaşması esaslarıyla yetinemeyeceği” şeklindeki kışkırtıcı vaatleri de Yunanistan’ı bu konuda cesaretlendirmiş ve barışa değil taarruza teşvik etmiştir. Yunan Genelkurmayı, Sakarya Nehri’nin doğusuna çekilen Türk ordusuna son darbeyi vurmak için bütün hazırlıklarını tamamlayıp harekete geçmiştir. Öte yandan, Kütahya-Eskişehir Muharebelerinden sonra askerî mevcudunun ve silah gücünün önemli bir kısmını kaybetmiş olan Türk ordusu da kesin sonuç alınabilecek bir meydan muharebesi için tüm birliklerini Sakarya Nehri’nin doğusunda, yaklaşık olarak 100 km genişliğinde bir cephe hattında toplamıştır.

Batı Cephesi Komutanlığı birliklerinin Kütahya, Eskişehir ve Afyonkarahisar gibi şehirlerle birlikte geniş bir arazi kesimini düşmana bırakarak Sakarya Nehri’nin doğusuna çekilmesi, kamuoyunda ciddi bir moral bozukluğu yaratmış ve bu durum TBMM’de de çok sert tartışmalara neden olmuştur. 23 Temmuz – 5 Ağustos 1921 tarihleri arasında oldukça sıkıntılı bir dönem geçiren Türk tarafı, Mustafa Kemal Paşa’yı 5 Ağustos 1921’de TBMM’de kabul edilen 144 sayılı kanunla ve geniş yetkilerle üç ay süre ile Başkomutanlık görevine getirmiştir. Mustafa Kemal Paşa, verilen bu geniş yetkilere dayanarak 7-8 Ağustos 1921’de “Tekâlifî Milliye Emirleri”ni yayımlayarak orduyu personel, silah, malzeme ve araç-gereç bakımından güçlendirmeye çalışmıştır. Zira Türk ordusu Sakarya Meydan Muharebesi öncesinde bir yokluk ve yoksulluk savaşı da vermektedir. Başkomutan Mustafa Kemal Paşa, Sakarya Meydan Muharebesi öncesinde cephe faaliyetleriyle ilgilenirken üzücü bir kaza geçirmiştir. Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa ile 12 Ağustos 1921’de cephe durumunu yakından görmek, sevk ve idarede daha etkili olmak gayesiyle Ankara’dan Polatlı’ya hareket eder, cepheye varınca savunma mevziinin rahatça görüldüğü Polatlı güneyindeki Karadağ’a çıkmıştır. Buradan arazi ve mevzi durumunu görüp inceledikten sonra geri dönmek üzere atına bindiği sırada, atın ürkmesi nedeniyle düşerek bir kaburga kemiğini kırmış, tedavi olmak üzere Ankara’ya dönmek zorunda kalmıştır. Doktorların istirahat tavsiye etmelerine rağmen çok kısa bir süre sonra 17 Ağustos 1921’de görevinin başına dönen Mustafa Kemal Paşa hemen Başkomutanlık karargâhını kurmuştur. Ağustos ayı ortalarına doğru yapılan yeni düzenlemeye göre Türk Ordusu’nun konuş ve kuruluş durumu şu şekildedir: Başkomutan Mustafa Kemal Paşa, Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa’dır. Başkomutanlık Karargâhı Ankara’dadır. Batı Cephesi Komutanlığı, Yunan taarruzuna karşı, kuvvetlerini Sakarya Nehri

doğusunda yedi grup (kolordu) hâlinde konuşlandırmıştır. Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa'dır ve karargâhı Ankara-Polatlı arasında yer alan Alagöz'dedir.

Savaşın hemen öncesinde Türk kuvvetlerinin durumu şöyledir: 96.326 er, 5.401 subay, 54.572 tüfek, 825 makinalı tüfek, 196 top, 1.309 kılıç, 32.137 hayvan, 1.284 araba ve 2 uçak.

Yunan kuvvetlerinin durumu da şöyledir: 120.000 er, 3.780 subay, 57.000 tüfek, 2.768 makinalı tüfek, 386 top, 1.350 kılıç, 3.800 hayvan, 600 adet 3 tonluk kamyon, 240 adet 1 tonluk kamyon, 18 uçak.

Mustafa Kemal Paşa'nın Başkomutanlık görevine getirilmesinden sonra Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa ile Kolordu Komutanları arasında 15 Ağustos 1921 tarihinde bir durum değerlendirmesi yapılarak sonuç Başkomutana sunulmuş, böylelikle bir harekât planı ortaya çıkmıştır. Türk ordusu, 100 km'ye ulaşan cephe genişliği ve 25 km'ye yakın bir derinlik içerisinde arazinin önemli noktalarına yerleşerek ve Sakarya'yı bir engel hâlinde önüne alarak savunmayı oynak olarak idare etme kararını almıştır. Bu savaşa kadar savunmalar; orduların bir hat üzerinde yerleştirilmesi, bu hatta başarılı olunamazsa hep birlikte geride başka bir hatta çekilme biçiminde cereyan etmiştir. Ancak Mustafa Kemal Paşa, 26 Ağustos 1921'de "Hattı müdafaa yoktur, sathı müdafaa vardır. O satıh bütün vatandır." emrini vermiş böylece hat taktiği bırakılarak çekilmek zorunda kalan birliklerin tutunabildikleri ilk yerde savunmaya devam etmeleri, diğerlerinin ise bulundukları mevzileri bırakmamaları sağlanmıştır. Gerçekten de bu safhada verilen mücadele olağanüstüdür. Açılan her gediği kapatmak için 70 km'yi bulan zorlu yürüyüşlerle birlik kaydırmaları yapılır. Her gelen asker, ertesi sabah çelikten bir kale hâlinde düşman karşısına çıkmış, vuruşup şehit olmuş fakat vatanın savunulmasına devam edilmiştir. Mustafa Kemal Paşa bu muharebe için "Sakarya melhame-i kübrası" yani kan gölü, kan deryası demiştir. Yunanlar, Türk kuvvetlerini 23-30 Ağustos 1921 tarihleri arasında bütün imkânlarıyla zorlamalarına rağmen kuşatıp imha edemeyince kuvvetlerinin büyük kısmıyla Türk cephesini merkezden Haymana istikametinde yarmak istemişlerdir. 6 Eylül 1921 tarihine kadar da bunun için uğraşmışlar fakat başaramayınca bulundukları hatlarda savunmaya karar vermişlerdir. Ancak 10 Eylül'de başlatılan genel karşı taarruzla buna da engel olunmuştur. Bu muharebeler sırasında Meclisin de taşınması gündeme gelmiştir. Başkomutan Mustafa Kemal Paşa, Millî Savunma Bakanı Refet Paşa'ya 26 Ağustos akşamı gönderdiği telgrafta; muharebelerin Ankara'ya kadar intikal etmesi ihtimali olduğunu, her türlü ihtimale karşı Meclisin ve Bakanlar Kurulu'nun ilk merhale olarak Yahşihan üzerinden Keskin'e, oradan da zorunluluk hâlinde Kayseri'ye naklinin gerekli olabileceğini bildirir. Ertesi gün çekilen başka bir telgrafla da bu taşınma emri durdurulmuştur. Başkomutan Mustafa Kemal Paşa'nın yönetiminde, Türk milletinin kaniyla yazılan ve dünya harp tarihine "en uzun meydan muharebesi", Türk İstiklal Harbi tarihine de "subay muharebesi" diye geçen Sakarya Meydan Muharebesi aralıksız 22 gün devam etmiş ve 13 Eylül günü Yunanlıların Sakarya Nehri'nin batısına atılmasıyla sona ermiştir. Bundan sonra Takip harekâtı başlamıştır. Sakarya Meydan Muharebesi'nin askerî sonuçları bakımından Türk tarafına çok önemli katkıları olmuştur. Sakarya Zaferi ile inisiyatif Türk ordusuna geçmiştir. Sakarya Muharebeleri, Türk ordusunun moralini ne kadar yükseltmiş ise Yunan ordusunun moralini de o derece bozmuştur. Önce Sakarya Nehri'nin

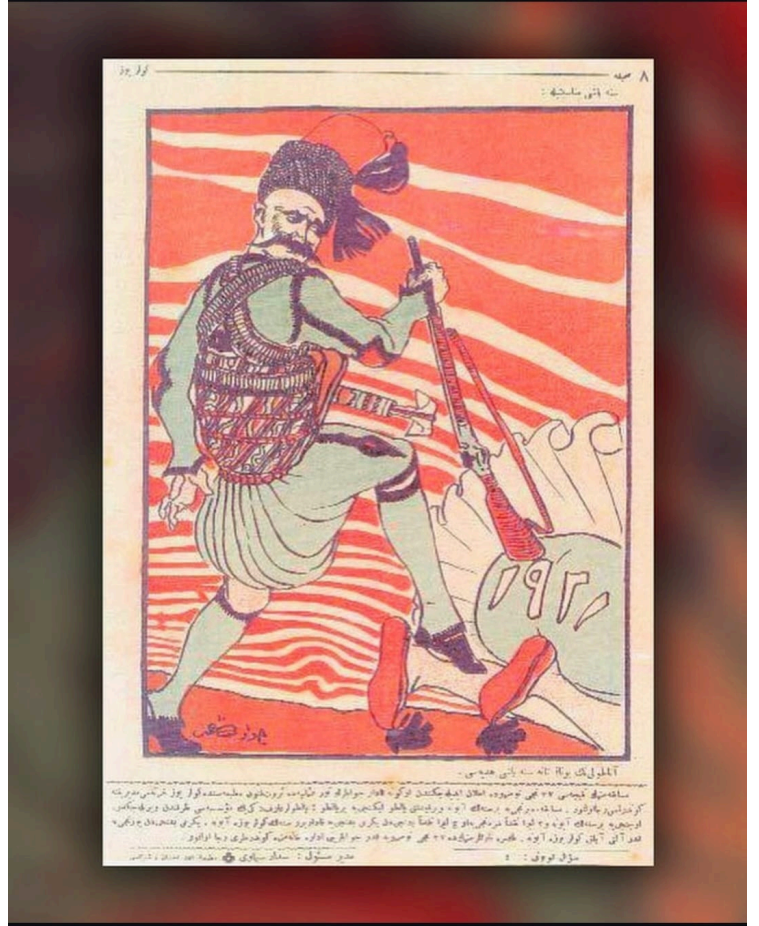
doğusu, sonra da Afyonkarahisar – Eskişehir hattına kadar olan vatan toprakları Yunanlılardan temizlenmiştir.

Savaş sonunda tarafların kayıpları da şu şekildedir:

Türkler: 5.713 şehit, 18.480 yaralı, 828 esir ve 14.268 kayıp.

Yunanlılar: 3.758 can kaybı, 18.955 yaralı, 354 kayıp.

Sakarya Meydan Muharebesi sonucu, askerî harekât yön değiştirmiştir. Sakarya Muharebesi sonuna kadar stratejik savunma yapılırken Sakarya’dan sonra stratejik taarruza dönmüştür. Zira Yunan ordusu stratejik saldırı yapma gücünü kaybetmiştir. Sakarya Zaferi, Büyük Taarruz (26 Ağustos 1922) ve Başkomutan Meydan Muharebesi’nin (30 Ağustos 1922) hazırlıkları için gerekli zamanı kazandırmıştır. Sakarya Zaferi’nden sonra vefa duygusu ile dolu olan Türk milleti, Başkomutan Mustafa Kemal Paşa’ya TBMM aracılığıyla 19 Eylül 1921 tarihinde Gazi unvanı ve Mareşal rütbesini vermiştir. Anadolu’ya geçme planı olan Enver Paşa’nın ümidi kırılmış, içeride muhalefetin etkisi azalmıştır. Sakarya Meydan Muharebesi’nin askerî sonuçları yanında siyasi sonuçları da Türk milleti için çok önemli kazanımlar sağlamıştır. Sakarya Zaferi’nden bir ay sonra, 13 Ekim 1921 günü Bolşevik Hükûmetinin aracılığıyla Ankara Hükûmeti ile Güney Kafkas Cumhuriyetleri arasında Kars Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşmayla; Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan daha önce yapılan Moskova Antlaşması’nı kendileri için de geçerli saymışlardır. Böylece Türkiye’nin doğu sınırları kesinlikle güvenlik altına alınmıştır. Fransa, Sakarya Zaferi’nden sonra bekle – gör tutumunu bırakarak İtilaf Devletleri’nden kopmuş ve TBMM Hükûmeti ile 20 Ekim 1921’de Ankara Antlaşması’nı imzalamıştır. Bu antlaşma ile Fransa tarafından Hatay-İskenderun dışında bugünkü güney sınırimız tanınmıştır. Güney Cephesi güvenlik altına alındığından oradaki Türk birlikleri de Batı Cephesi’ne kaydırılmıştır. Batı Anadolu’daki Yunan egemenliğini hiçbir zaman kabullenemeyen İtalyanlar ise Sakarya Zaferi’nden sonra 1921 yılı sonuna kadar işgal ettikleri yerleri boşaltmışlardır. Sakarya Zaferi, İngiltere’yi de TBMM Hükûmetini tanımaya zorlamış ve 23 Ekim 1921’de “Tutsakların Serbest Bırakılması

Anlaşması” yapılmıştır. Anlaşmaya göre; İngilizler ellerinde bulunan Birinci Dünya Savaşı tutsağı Türk komutanları ile Malta Adası’na sürdükleri Türk devlet adamları ve aydınlarını, Türkler de Mustafa Kemal Paşa’nın tutuklattığı Anadolu’da bulunan İngiliz uyrukluları serbest bırakmışlardır. 2 Ocak 1922’de Türkiye-Ukrayna arasında bir dostluk antlaşması imzalanmış, bu antlaşma ile Ukrayna’nın yanı sıra Türkiye ile Sovyet Rusya arasında yakın dostluk ve temas geliştirilmiştir.

Sakarya Zaferi, İtilaf Devletlerinin Yunanlılara güvenini azaltmış, bu devletler Sevr Anlaşması ile kendilerine sağlanan çıkarları tekrar silahlı çatışmalara girmeden diplomasi yoluyla koruma çabası içine düşmüşlerdir. İtilaf Devletleriyle yapılan bu siyasi anlaşmalar Sevr Anlaşması’nın da geçerliliğini yitirmesi sonucunu doğurmuştur. Türk ordusunun Sakarya Meydan Muharebesi’ni kazanması, Yunan dış politikalarında da köklü değişikliklere sebep olmuştur. Sakarya’dan sonra, Yunanlıların “Ankara’nın alınması” ve “Büyük Bizans’ın kurulması” gibi düşleri Sakarya’nın sularına gömülecektir. Hatta, Batı Anadolu’daki isteklerini bile unutmuş görünüp bu kez yerli Rumların kuracağı bağımsız bir “İyonya Devleti” görüşüne ağırlık vererek, Avrupa’da bu görüşe destek arayacaklardır. Milli Mücadelenin en önemli askeri olaylarından biri olan Sakarya Zaferi ile, 1683 Viyana kuşatmasından beri devam eden Türk çekilişi burada durdurulmuş, bundan sonra Türk ilerleyişi başlamıştır.

4.3.7 “Ordular, ilk hedefiniz Akdeniz’dir. İleri!”: Büyük Taarruz

Türk Ordusu Sakarya Meydan Muharebesi’ni kazanmış olsa da Yunan ordularını savaşa zorlayarak yok edecek bir durumda değildi. Türk ordusunun bir taarruza girişmesi için büyük eksikleri vardı. Bunların giderilmesi için halktan son bir kez özveride bulunması istendi. Bütün mali kaynaklar son sınıra kadar zorlandı ve hemen hazırlıklara başlandı; subaylar ve askerler taarruz için eğitime başlandı. Ülkenin tüm kaynakları ordunun emrine verildi.

Özellikle Eskişehir ve Afyon bölgeleri gerek tahkimat gerekse birlik miktarı bakımından daha kuvvetli tutulmuş, hatta Afyonkarahisar ilinin güneybatısındaki bölge birbiri gerisinde beş savunma hattı şeklinde tertiplenmiştir.

Hazırlanan Türk taarruz planına göre 1. Ordu kuvvetleri, Afyonkarahisar ilinin güneybatısından kuzeye doğru taarruza geçtiğinde Afyonkarahisar ilinin doğusu ve kuzeyinde bulunan 2. Ordu kuvvetleri de taarruzla kesin sonuç alınmak istenen 1. Ordu bölgesine düşmanın kuvvet kaydırmasına engel olacak ve Döğer bölgesinde bulunan düşman ihtiyatlarını kendi üzerine çekmeye çalışacaktır. 5. Süvari Kolordusu da Ahır Dağları'ndan aşarak düşmanın yan ve gerilerine taarruz ederek düşmanın İzmir ile telgraf ve demir yolu irtibatını kesecektir. Baskın prensibi ile Yunan ordusunun imhasının gerçekleşmesi düşünüldü ve Mustafa Kemal Paşa, 19 Ağustos 1922 tarihinde Ankara'dan Akşehir'e giderek 26 Ağustos 1922 Cumartesi sabahı Türk ordusuna taarruz emrini verdi.

26 Ağustos gecesi 5. Süvari Kolordusu, Ahır Dağları üzerindeki Yunanların gece savunmadığı Ballıkaya mevkiinden sızma yaparak Yunan hatlarının gerisine intikale başladı. İntikal bütün gece sabaha kadar sürdü. Yine 26 Ağustos sabahı Başkomutan Mustafa Kemal Paşa, yanında Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa ve Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa ile birlikte muharebeyi idare etmek üzere Kocatepe'deki yerini aldı. Büyük Taarruz burada başlayarak, topçuların sabah saat 04.30'da tanzim ateşi ile başlayan harekât, saat 05.00'te önemli noktalara yoğun topçu ateşi ile devam etti. Türk piyadeleri, sabah 06.00'da Tınaztepe'ye hücum mesafesine yaklaşarak tel örgüleri aşp Yunan askerini süngü hücumu ile temizledikten sonra Tınaztepe'yi ele geçirdi. Bundan sonra saat 09.00'da Belentepe, daha sonra Kalecik - Sivrisi ele geçirildi. Taarruzun birinci günü, sıklet merkezindeki 1. Ordu Birlikleri, Büyük Kaleciktepe'den Çiğiltepe'ye kadar 15 kilometrelik bir bölgede düşmanın birinci hat mevzilerini ele geçirdi. 5. Süvari Kolordusu düşman gerilerindeki ulaştırma kollarına başarılı taarruzlarda bulunarak, 2. Ordu da cephede tespit görevini aksatmadan sürdürdü.

27 Ağustos Pazar sabahı gün ağarırken Türk ordusu bütün cephelerde yeniden taarruza geçti. Bu taarruzlar çoğunlukla süngü hücumlarıyla ve insanüstü çabalarla gerçekleştirildi. Aynı gün Türk birlikleri Afyonkarahisar'ı geri aldı. Başkomutanlık Karargâhı ile Batı Cephesi Komutanlığı Karargâhı Afyonkarahisar'a taşındı.

28 Ağustos Pazartesi ve 29 Ağustos Salı günleri başarılı geçen taarruz harekâtı, 5. Yunan Tümeni'nin çevrilmesi ile sonuçlandı. 29 Ağustos gecesi durum değerlendirmesi yapan komutanlar, hemen harekete geçerek muharebenin sür'atle sonuçlandırılmasını gerekli buldular. Düşmanın çekilme yollarının kesilmesi ve düşmanı çarpışmaya zorlayarak tamamen teslim olmalarını sağlama yolunda karar aldılar ve karar süratli ve düzenli bir şekilde uygulandı. 30 Ağustos 1922 Çarşamba günü taarruz harekâtı, Türk ordusunun kesin zaferi ile sonuçlandı. Büyük Taarruz'un son safhası Türk askerî tarihine Başkomutanlık Meydan Muharebesi olarak geçti.

30 Ağustos 1922 Başkomutanlık Meydan Muharebesi sonunda, düşman ordusunun büyük kısmı dört taraftan sarılarak Mustafa Kemal Paşa'nın ateş hatları arasında, bizzat

Zafertepe'den idare ettiği savaşta, tamamen yok edildi veya esir edildi. Aynı günün akşamında Türk birlikleri Kütahya'yı geri aldı.

Savaş havada da sürdü. 26 Ağustos günü, hava bulutlu olmasına rağmen, Türk uçakları keşif, bombalama ve kara birliklerini korumak için havalandı. Av uçakları gün boyunca sürdürdükleri devriye uçuşları sırasında, dört defa düşman uçakları ile karşı karşıya geldiler. Girişilen hava çarpışmalarında  Yunan uçağı kendi hava hatlarının gerisine indirildi ve bir Yunan uçağı da bölük komutanı Yüzbaşı Fazıl tarafından Afyonkarahisar'ın Hasanbeli kasabası civarında düşürüldü. İleriki günlerde de keşif ve bombalama uçuşları gerçekleştirildi.

Anadolu'daki Yunan kuvvetlerinin yarısı imha veya esir edildi. Kalan bölümü ise üç grup halinde çekildi. Bu durum karşısında alky'de yıkık bir evin avlusu içinde Mustafa Kemal Paşa, Fevzi Paşa ve İsmet Paşa ile buluşarak Yunan ordusunun kalıntılarını takip etmesi için Türk ordusunun büyük kısmının İzmİR istikametinde ilerlemesini kararlaştırdılar ve müteakiben de Mustafa Kemal Paşa o tarihİ *"Ordular, ilk hedefiniz Akdeniz'dir. İleri!"* emrini verdi.

1 Eylül 1922 tarihinde Türk ordusunun takip harekatı başladı. Muharebelerden kurtulan Yunan birlikleri İzmİR'e, Dikili'ye ve Mudanya'ya düzensiz olarak geri çekilmeye başladı. Yunan ordusu Başkomutanı General Nikolaos Trikupis ve kurmayları ile 6.000 asker, Afyonlu Ahmet avuş nderliğinde 2 Eylül de Uşak'ta Türk birliklerine esir düştüler. Trikupis, Yunan ordusunun başkomutanlığına atandığını Uşak'ta Mustafa Kemal Paşa'dan öğrendi.

Türk ordusu bu muharebede, 15 günde 450 kilometre mesafe katederek 9 Eylül 1922 sabahı İzmİR'e girdi. Sabuncubeli'nden geçen 2. Süvari Tümeni, Mersinli yolu ile İzmİR'e doğru ilerlerken bunun solunda 1. Süvari Tümeni de Kadifekale'ye doğru yürüdü. Bu Tmenin 2. Alayı, Tuzluoğlu Fabrikası'ndan geçerek Kordonboyu'na ulaştı. Yüzbaşı şerafettin Bey İzmİR Hkmet Konağı'na, 5. Süvari Tmenin ncs Yüzbaşı Zeki Bey Kumandanlık Dairesine, 4. Alay Komutanı Reşat Bey de Kadifekale'ye Türk bayrağını çektiler.

Büyük Taarruz'un başladığı günden 4 Eylül'e kadar Yunan ordusu 321 kilometre geri çekildi. 7 Eylül'de Türk birlikleri İzmİR'e 40 kilometre kadar yaklaşmıştı. 9 Eylül 1922 tarihli New York Times gazetesi Yunan ordusunun kayıplarının ve Türk ordusunun ele geçirdiklerinin 910 savaş topu, 1.200 kamyon, 200 otomobil, 11 uçak, 5.000 Makineli tüfek, 40.000 tüfek ve 400 vagonluk cephane olduğunu yazdı. Ayrıca 20.000 Yunan askerinin de esir düştüğünü belirtti. Devamında Yunan ordusunun savaşın başında 200.000 kişiden olduğunu ve şu anda yarısından fazlasını kaybettiğini ve Türk süvarilerinden dağınık halde kaçan Yunan asker sayısının ancak 50.000'i bulabildiğini yazdı.

Büyük Taarruz'da Türk Ordusu, 7.244.088 piyade mermisi, 55.048 top mermisi ve 6.679 bomba kullandı. Muharebelerde 6.607 piyade tüfeği, 32 hafif makineli tüfek, 7 ağır makineli tüfek ve 5 top kullanılamaz durumuna geldi. Yunanlardan 365 top, 7 uçak, 656 kamyon, 124 binek aracı, 336 ağır makineli, 1.164 hafif makineli tüfek, 32.697 piyade tüfeği, 294.000 el bombası ve 25.883 sandık piyade mermisi ele geçirildi. Büyük Taarruzun başlangıcından beri

ele geçirilen ve Türk ordusunun ihtiyaç fazlası olan 8.371 at, 8.430 öküz ve manda, 8.711 eşek, 14.340 koyun ve 440 deve halka dağıtıldı. Büyük Taarruz'da Yunan ordusundan esir düşen asker sayısı 20.826 idi. Bunlardan 23 inşaat taburu kuruldu ve kendilerinin yıktıkları, karayolu ve demiryollarının tamirinde çalıştırıldılar.

Büyük Taarruz boyunca Türk Ordusunun muharip zayıtı, 26 Ağustos taarruzun başlangıç gününden 9 Eylül İzmir'in kurtuluşuna kadar 2.318 ölü, 9.360 yaralı, 1.697 kayıp ve 101 esir idi. 18 Eylül'e kadar, yani son Yunan askerlerinin Erdek'den çekilip Batı Anadolu'daki Yunan işgalinin sona ermesiyle, 24 gün boyunca toplam 2.543 ölü (146 subay ve 2.397 er) ve 9.855 yaralı (378 subay ve 9.477 er) verilmiştir.

9 Eylül'de Türk birlikleri İzmir'e girdi. 11 Eylül'de Bursa, Foça, Gemlik ve Orhaneli, 12 Eylül'de Mudanya, Kırkağaç, Urla, 13 Eylül'de Soma, 14 Eylül'de Bergama, Dikili ve Karacabey, 15 Eylül'de Alaçatı ve Ayvalık, 16 Eylül'de Çeşme, 17 Eylül'de Karaburun, Bandırma ve 18 Eylül'de Biga ve Erdek Yunan işgalinden kurtarıldı. Böylece 18 Eylül'de de Batı Anadolu Yunan işgalinden kurtarıldı. 11 Ekim 1922 tarihinde imzalanan Mudanya Ateşkes Anlaşması ile Doğu Trakya, silahlı çatışma olmadan Yunan işgalinden kurtarıldı. 24 Temmuz 1923 tarihinde imzalanan Lozan Antlaşması ile savaş resmen sona erdi ve Türkiye bağımsızlığını tüm dünyaya kabul ettirdi.

Mustafa Kemal Paşa, Başkomutanlık Meydan Muharebesi'ni sevk ve idare ettiği Zafertepe'de 30 Ağustos 1924 tarihinde Büyük Zafer'in önemini şu şekilde ifade etmiştir. "... *Hiç şüphe etmemelidir ki yeni Türk Devleti'nin, genç Türkiye Cumhuriyeti'nin temelleri burada atıldı. Ebedî hayatı burada taçlandırıldı. Bu sahada akan Türk kanları, bu semada uçuşan şehit ruhları, devlet ve cumhuriyetimizin ebedî muhafızlarıdır...*"

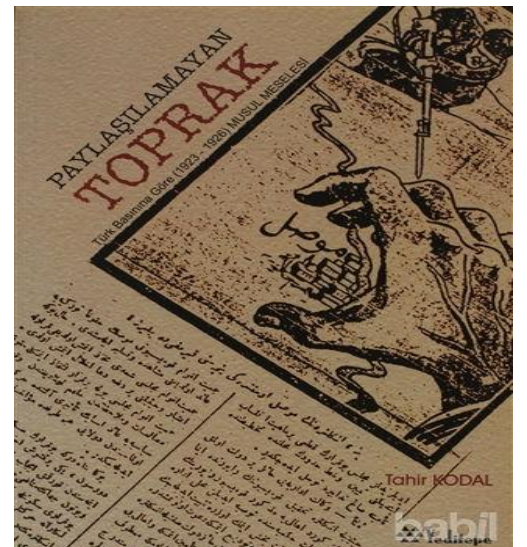
4.3.8 Türk'ün Mutlak Bağımsızlığı: Batı Cephesinin Sonuçları

Büyük Taarruz'un ardından Mudanya'da başlayan ateşkes görüşmelerine İsmet Paşa, Batı Cephesi komutanı olarak katıldı. Mudanya Mütarekesi'nin ardından İsmet Paşa Batı Cephesi komutanlığından ayrılarak hariciye vekili oldu. Batı Cephesi komutanlığını Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa üstlendi. Lozan Antlaşması'nın imzalanmasından sonra, savaş ortamı tamamen ortadan kalktı ve 1 Eylül 1923'te Batı Cephesi karargâhı kaldırıldı.

4.4 El-Cezire Cephesi

4.4.1 Musul Sorunu

Musul, 6. Osmanlı Mebusan Meclisi'nde onaylanan Misak-ı Milli bildirisine göre ayrılmaz vatan toprakları sınırında bulunuyordu. Mustafa Kemal'in Misak-ı Milli hususundaki hassasiyeti de Musul'un sık sık Ankara'da gündem olmasını sağlıyordu. Buna karşın bölgedeki zengin petrol varlığı bölgeyi İngilizler için potansiyet ve kıymetli bir sömürgeye çeviriyordu. Aynı zamanda İngiltere'nin imparatorluk yolu

üzerinde bulunan bölge stratejik açıdan da önem arz ediyordu. İngiltere bu toprakların 1. Dünya Savaşı'ndan beridir kendisinde olduğunu belirterek bölgede hak iddia ediyor ve Araplara vermiş olduğu “bağımsızlık” sözünü kullanarak kendisini haklı çıkarmaya çalışıyordu. Vatan toprağından vazgeçilemez düşüncesi ile emperyalist düşüncenin bir savaşı haline gelen Musul Lozan Antlaşması'na(7.2) ve hatta onun da sonrasına kalmıştır. Milli Mücadele Dönemi'nde ise bölgeyle ilgili çalışmalar devam etmiş ve İngilizlere karşı çetin bir savaş verilmiştir. Bölgedeki Osmanlı ordularının Osmanlı tarafından terhis edilmesi ile civarda bir ordu kalmamasına karşın bu bölgede de halk mücadele etmiştir.

4.4.2 İngiliz İşgali

Bölge Esasen 1. Dünya Savaşı sırasında İngiliz birlikleri tarafından işgale uğramıştı fakat bölgede bulunan Osmanlı komutanları ve birlikleri tarafından kararlı şekilde savunulmuştur. Fahreddin Paşa gibi komutanların çabalarıyla 1. Dünya Savaşı sırasında bölgenin işgali zorlaşmış Kut-ül Amare gibi zaferler İngilizler için epey masraflı olmuştur. Fakat savaşın sonlarına gelindiğinde Osmanlı orduları zayıf düşmüş ve Mondros ile birlikte birlikler ya terhis edilmiş ya da Anadolu'ya çağırılmıştır. İngilizler bölgeyi almış ve Araplara “bağımsız bir devlet” sözü vererek halkın desteğini kazanmaya çalışmıştır. Bölgede istikrarın sağlanması adına görevlendirilen Albay Arnold Wilson, Irak halkını Hint halkına benzetmiş ve cahil olarak nitelemiştir. Bölgede aşiret desteği alınmaya çalışılsa da başarılı olunamamıştır. Sonunda bölgenin daha ufak birimlere ayrılarak her birimi bir aşiretin kontrol etmesine karar verilmiştir. Aşiretler yerleştirilmiş ve maaşa bağlanmıştı sonucunda da aşiret konfederasyonu başlamıştır. Bölgedeki devlet dairelerinden Türk ve Araplar alınmış yerlerine Kürtler yerleştirilmiştir. İngilizler bölgede kendileri için çalışacak bir Kürt paralı asker ordusu kurarak asayiş sağlamaya çalışmıştır. Nitekim, İngilizler halkın manevi duygularına saygı göstermiyor ve kültürel anıtlarını bile yıkıyorlardı. Yönetimdeki aşiretlerin bazıları kendilerine ayrılan sınırları ihlal etmeye başlayınca ve ödeneklerini güç arttırmak için kullanınca bölgede çatlaklar belirmeye başladı...

4.4.3 İngiliz Karşıtı Ayaklanmalar

İngilizler kurmak istedikleri aşiret federasyonu için Musul'un kuzeyinde Barzan Şeyhi Ahmet, Ahmet Faik Bedirhan ve Seyit Taha ile işbirliği içine girmek istiyordu. Fakat İngilizler önceki işgal yönetiminde 19 Aralık 1917 tarihli Urmiye Konferansı'nda Ruslarla ortak bir planda işbirliği yapmış, Nasturilere yapacakları yardım karşılığında savaşın bitiminde bağımsızlık verileceğini vaad etmişlerdi. Bu vaadler neticesinde Osmanlı kuvvetlerinin karşısında yer alan Nasturiler, bu dönemde verdikleri zararlardan dolayı Müslüman halkın düşmanlığını kazanmışlardı. Bu sebeple Nasturiler, Hakkari ve Urmiye'deki yurtlarından kaçarak İngiliz işgalindeki Hemedan'a yerleşmişlerdi. İngiltere Irak'a gelen bu Hıristiyan sığınmacılardan bölgede özerk bir yönetim kurmaları amacıyla paralı Nasturi askerlerinden iki tabur oluşturmuştu. Bu askerlere verilen talimat Büyük Zap vadisindeki Kürt köylerinin temizlenmesiydi. Bu durum Mart 1919'da Kürt Aşireti olan Goyan aşiretini harekete geçirdi. Goyan Aşireti Zaho kazası dahilinde bazı Hıristiyan

köylerini dolaşmakta olan Zaho siyasi hakimi Yüzbaşı Pearson'ı öldürdü. Bunun üzerine İngilizler Goyan aşireti üzerine kuvvet sevkettiler. Yaşanan bu gelişme İngilizler açısından yeni bir sorunun gündeme gelmesine sebep oluyordu. Bu olay bölgede görevli diğer İngiliz subaylarına yönelik bir şiddet dalgasına dönüşebilirdi. İngilizler Goyan aşiretini tedib için Haziran ayında iki tabur asker göndermiş ve havadan uçak ile müdahale etmişti. Temmuz ayı boyunca da devam eden İngiliz taarruz ve bombardımanına karşılık aşiretlerin saldırıları, Ağustos ayında daha azaldı. Zaho ve civarında, Eylül ayında İngilizlerin iki piyade, dört top ve on makineli tüfekten oluşan kuvvetlerine karşı Goyan aşireti ile birlikte Sindi ve Goli Aşiretleri de yer almıştı. İngilizler hakim-i siyasilerini öldüren Goyan aşireti ile İmadiye halkını tedib etmek için üzerlerine asker göndermiş ve uçakla taarruzda bulunmuşlardı. İngilizlerle Goyan aşireti arasında çıkan çatışmalarda İngilizler birçok kayıp vermiş Zaho'nun 10 km kuzeyine çekilmişlerdir. İmadiye tarafındaki kuvvetleri ise Hasice üzerinden Duhok'a çekilmiştir. Çatışmada İngilizlerden bir top ve İki makineli tüfenk ele geçirilmiştir. Ayrıca 450 bin kadar askerin yaralanmış ve ölmüş olduğu görülmüştür.

Goyan Aşireti ile olan mücadeleden sonra, İngiltere bölgede konumunu güçlendirmek için harekete geçti. Nitekim İmadiye bu yerlerden en önemlilerinden biriydi. Dağlık bir bölge olan İmadiye, İngilizlere karşı herhangi bir Kürt saldırısında İngiliz kuvvetleri için oldukça zor bir bölge idi. Üstelik hava şartlarının olumsuzluğu ile birlikte, Süryani Yahudilerinin bölgedeki varlığı ve Kürt bölgelerinin Hristiyan yönetimine verileceği söylentileri, İngilizlerin bölgedeki hakimiyetini zorlaştıran problemlerdendi. İki aşiret lideri Hacı Şaban ile Abdullatif arasındaki huzursuzluğun bölge üzerindeki istikrarı etkilemesi sebebiyle, bölgede bir İngiliz jandarma karakolunun kurulmasına karar verildi. Bu sebeple Albay Lechman tarafından Yüzbaşı Willey, İmadiye'ye siyasi memur olarak atandı. Jandarma ekibinde Yüzbaşı McDonald ile Çavuş R. Troop vardı. İsyan 14 Temmuzda Hacı Latif liderliğinde halkın ve jandarmanın İmadiye siyasi memuru Willey'in evini kuşatıp McDonald ile Willey'i öldürmesiyle başladı. İngiliz kuvvetleri önceleri bu isyan üzerinde etkili olamadıysa da, hızlı bir şekilde planlanan bir askeri harekât ile 1 Ağustos'ta Bamerni köyünü kuşatmışlardır. Bu harekâta Kürtlerden 17 kişi ölmüş ve 9 kişi de yaralı olarak ele geçirilmişti. İsyancı liderlerden ikisi yakalanarak tutuklandı. Fakat isyancıların bir kısmı İngiliz kuvvetleri açısından tehlikeli olan tepelere çekildiler. İngiliz kuvvetleri Ser İmadiye ovasında Raşit Bey liderliğindeki 300 kişilik bir isyancı grup tarafından saldırıya uğradı. Fakat İngiliz kuvvetleri iki tabur Nasturi kuvveti yardımıyla ve uçakla isyancılara müdahale etmiş 25 ölü 35 yaralı ile onları yenilgiye uğratmıştı. Ser İmadiye ovası, etrafındaki tüm yerleşim alanlarıyla birlikte İngiliz kuvvetleri tarafından yok edildi. İngiliz subaylarını öldürmekten birinci derecede sorumlu iki aşiret reisi idam edildi. Bunun yanı sıra isyana karışmış Bervari aşireti de cezalandırıldı. 8 Ağustos'ta İmadiye ele geçirilerek bölge ileri gelenlerinden bir kısmı, küçük suçlara karışmaktan dolayı tutuklandılar. İmadiye bölgesi Ağustos ayının sonunda kontrol altına alındıysa da yaşananlar bu bölgedeki isyan dalgasının genişlemesine engel olamadı.

İmadiye'deki isyanın kontrol altına alınmasından iki ay sonra Barzan ve Zibar bölgesinde bir isyan patlak verdi. Bu isyan Akra bölgesini sardı. Akra bölgesi Barzan ve Zibar aşiretleri arasındaki husumetten dolayı problemlili bir bölge olarak biliniyordu. Hem Barzan hem de Zibar Akra yönetim bölgesine düşüyordu. Bu iki aşiretin birbirleri ile münasebetlerini

mümkün olduğunca kesmek için, Zibar reisi Faris'in Büyük Zap'ı geçerek Barzan topraklarına girmesi yasaklanmıştı.r. Aralık 1919'da Cizre'de bulunan taburdan alınan bilgiye göre Barzan aşireti ile İngilizler arasında çıkan çatışmada 40 kişi aşiretten, 350 kişi İngilizlerden olmak üzere 390 kişi ölmüş, İngilizler Akra civarına çekilerek Musul'dan Akra ve Zibar'a sevkiyat yapmış, Bağdat'tan bir İngiliz taburu, Zaho'dan ise 300 kişi kadar Akra'ya göndermişlerdir.

Bölgede sular bir türlü durulmuyordu. Şeyh Mahmud isyanının İngiltere'nin prestij kaybı üzerindeki etkisi oldukça büyük olmuştu. Bölgede bir kaos hakimdi. İngiliz yönetiminden rahatsız olan bir diğer grup Surçi Aşireti idi. Nitekim bu yönetime karşı olan düşmanlıklarını Nisan 1920'de, Akra'ya gitmekte olan askeri bir konvoyu tuzağa düşürerek gün yüzüne çıkardılar. İngilizler bunun üzerine Surçilerin Musul'daki üç önemli yerleşim alanı olan Bijû, Kelati ve Susnava'yı yakıp yıktılar, fakat isyancılardan kimseyi yakalayamadılar.Revanduz bölgesinde İngiliz yönetime karşı ayaklanan isim genç bir jandarma subayı olan Babil Ağa'nın oğlu Nuri Ağa idi. Nuri Ağa, yakalanarak tutuklandıysa da İngilizlerin elinden kurtularak kaçmıştı. Nuri Bawil Ağa Ağustos ayında Revanduz boğazında Binbaşı Hay'a saldırdıktan sonra Zap'ı geçerek Surçilere sığınmıştı. Surçi liderlerinin de harekete katılmasıyla birlikte hareket büyük bir ivme kazanmış ve bu aşiret kuvvetleri 1 Eylül'de Harir'e saldırarak, Hutchison komutasındaki İngilizlerin Revanduz'dan Erbil'e çekilmesini sağlamışlardı. Bu hareket İngilizlerin bölgeden atılması için önemli bir adımdı ve Revanduz'un kontrolü Surçi Aşireti'ne geçti. Sıra Erbil'i ele geçirerek İngilizleri buradan da çıkarmaktı. Bu amaçla Akra'daki Surçi liderleri ile Hoşnavlar isyancılara katıldılar. Fakat, Surçilerin bir Süryani kampına saldırıları sonucunda aldıkları yenilgi sebebiyle, isyan hareketleri başarısızlıkla sonuçlandı.

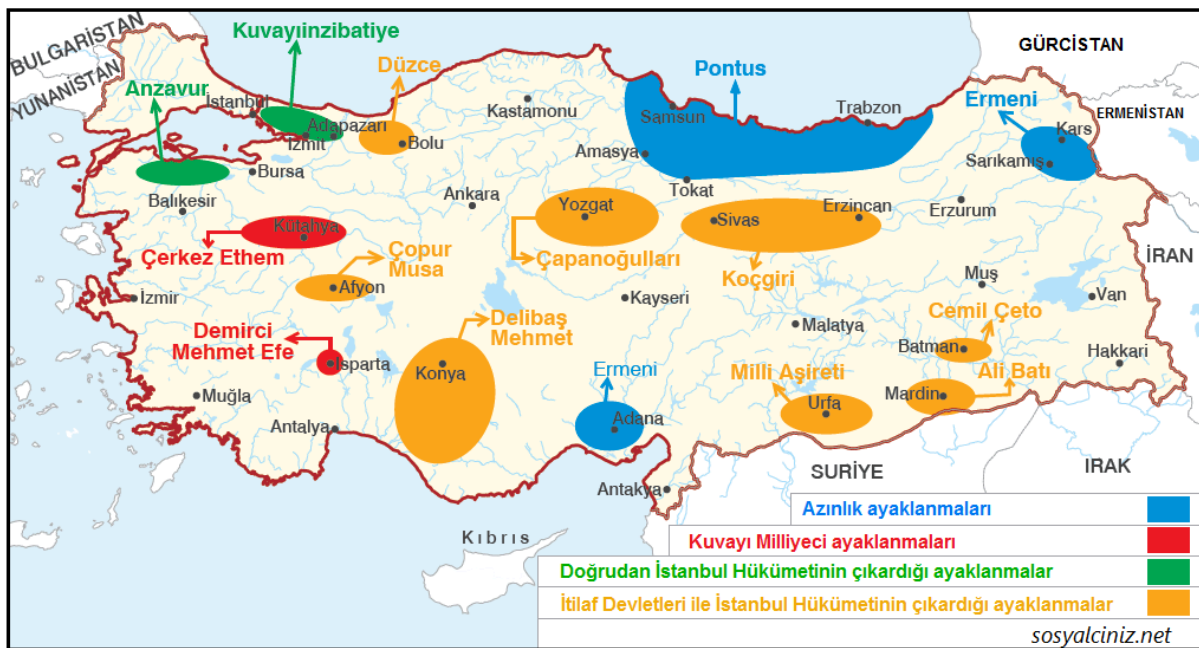
4.4.4 Derbent Muharebesi

1922 yılının Ocak ayında bölgeye, milis savaşlarını ve yerel halkı iyi tanıyan bir komutan görevlendirme amacıyla Şefik Paşa atanmıştır. Şefik Paşa'nın bireysel bir hareket yapıyormuş gibi gösterilmesi ile TBMM saman altından su yürütmeyi amaçlamıştır. Musula gidene kadar yol üzerindeki aşiret ve köyleri bilinçlendirip Türk lehine propagandalar yapan Şefik Bey,Musul'a 19 Haziran'da varabildi. Uzunca bir süredir hükumetsiz olan halk,Şefik Paşa'yı TBMM'nin elçisi olarak benimseyip kabul etmiş ve sadakat göstermiştir. Bölgedeki Türk ve aşiretleri tek çatı altında birleştirerek Revanduz'ın kontrolünü alan Şefik Paşa, İngilizleri de endişelendirmeye başlamıştı. İngilizler 12 uçakla Revanduz'a bir hareket düzenledi ancak başarısız oldular. Şefik paşa ise 31 Ağustos 2022 günü İngiliz birliklerine taaruza geçti.. İngilizlerin uçaklarına rağmen, Derbent Muharebesi'ni kazanan Özdemiş Bey müfrezesi alçak uçuş yapan dört İngiliz uçağını düşürdüğü gibi, pek çok malzeme ile birlikte altı adet makineli tüfek ve iki top ele geçirmiş; on dört civarında da şehit vermiştir. Derbent zaferinden sonra Musul'un tamamıyla Türkler tarafından işgal edileceği endişesine kapılan İngilizler, Şeyh Mahmut'u Süleymaniye'ye getirterek 10 Ekim 1922'de İngiliz mandası Kürdistan Hükûmeti'ni resmen kurdular. Şefik Paşa, Fevzi Paşa'nın da desteği ile çok başarılı bir operasyon yürütüyordu fakat Lozan(7.2) ile işler pek iyiye gitmedi.

4.4.5 Bölgenin İngilizlere Kalması

Bölgenin hareket ile alınması fikri benimsenirken çok fazla operasyon planı mevcuttu. Hava ve karadan eş zamanlı bir operasyon için Şefik Paşa destek istiyordu ve bu taaruzun Cepheyi İngiliz varlığından temizleyeceği düşünülüyordu fakat aynı tarihte Lozan Antlaşması'nın(7.2) varlığı TBMM'de masada kazanma fikrinin daha mantıklı olduğu düşüncesine sebep oldu. Lozan görüşmeleri devam ederken Musul Lozan'da da bir çıkmaza girdi ve Şefik Paşa'nın talep ettiği destek gecikti. Bunun üzerine teknolojik üstünlüğü alan İngilizler büyük bir taaruz ile Şefik Paşa'nın defans hattını kırdılar ve birlikleri İran'a kadar çekilmek zorunda bıraktılar. İran'dan ise izin alarak Van'a dönen Şefik Paşa'nın çekilmesiyle bölgedeki silahlı çatışma durdu. Lozan'da bölgenin alınması beklenirken ise sonuç hüsrandı. Böylece Misak-ı Milli'den taviz verilmiş olundu ve Musul İngiltere'ye kaldı

4.5 Türkiye Büyük Millet Meclisi Karşıtı Ayaklanmalar

TBMM'YE KARŞI ÇIKAN AYAKLANMALAR

Milli Mücadele, halkın her kesiminden destek alamamıştır. Başta bağımsızlık talep eden azınlıklar olmak üzere Osmanlı'nın devamlılığını isteyen ve yönetim değişikliğine karşı çıkan bazı topluluklar mevcuttu. Bu azınlık ve topluluklar kimi zaman Milli Mücadele'nin karşısında isyan etmişlerdir. Bu isyanlara karşılık TBMM bazı önlemler almıştır.

4.5.1 TBMM'nin Aldığı Tedbirler

TBMM vatanın durumu dolayısı ile olağanüstü yetkiler ile kurulmuş bir meclisti. Güçler birliği ilkesini benimseyen TBMM “Hıyanet-i Vataniye” kanunu çıkardı. Bu kanunda meclisin karşısında duranların, Milli Mücadele aleyhine söz edenin ya da vatanın istikbaline ters düşen bir eylemde bulunanların vatan haini olduğu ve vatana ihanetin bedelinin idam olduğu kesin sınırlar ile çizilmiştir. Bu yasanın rahat uygulanması adına İstiklal Mahkemeleri denen özel bir makam oluşturuldu. Bu mahkemenin üyeleri Meclisten seçilerek, Meclis yargı hakkını da dolaylı olarak kullanmış oldu. Anadolu'nun çeşitli yerlerinde kurulan bu mahkemelerde yüzlerce Milli Mücadele karşıtı isyancı yargılandı ve idam edildi. İstiklal Mahkemeleri kullanılarak orduya ait mühimmat ve erzığın çalınmasının, çetelerin, casusların ve asker kaçaklarının önüne geçilmeye çalışıldı. Yine İstanbul Hükümeti'nin vermiş olduğu Milli Mücadele'yi din dışı ilan eden fetvaya karşılık Rıfat Börekçi Milli Mücadele yanlısı bir fetva yayınlarak dindar kesimi sakinleştirmeye çalışmıştır. Özellikle Kuvay-ı Milliye adam kazandırma konusunda çok katkısı bulunan Anadolu Ajansı da bu dönemde halkı Milli Mücadele aleyhine dolduran isyancıların yarattığı algıyı yıkmak adına oluşturuldu. Halkın bilinçlenmesinin isyanların çözülmesinde kritik rol oynadığı TBMM tarafından kavranmıştı.

4.5.2 Azınlık İsyamları

Milli Mücadele zamanında azınlıklar bağımsızlık için bunu fırsat gördüklerinden ve güçlü bir Ankara Hükümeti istemediklerinden belli isyanlar çıkarmışlardır.

Pontus ayaklanması Batum'dan İnebolu'ya kadar uzanan Kastamonu, Çankırı, Yozgat, Sivas, Tokat, Amasya, Çorum, Gümüşhane ve Erzincan'ı kapsayan bağımsız bir Pontus devleti kurmayı amaçlayan bir isyandır. Burada eski Rus ekipmanları ile silahlanan ve özellikle Yunan desteği alan Rumlar kalabalık bir çete ordusu kurmuştu. Bu isyanda Türk köyleri basılarak Türkler katledilmiş ve bölgenin Rumlara ait olduğu kanıtlanmaya çalışılmıştır. Bu isyan Topal Osman komutasındaki Kuvay-ı Milliye birlikleri ile bastırılmış ve bütün mühimmat Kuvay-ı Milliyecilere geçmiştir.

Ermeni ayaklanmaları da Osmanlı döneminden başlayıp Kurtuluş Savaşı Dönemi'nde de durmamıştır. Doğu Anadolu'da hak eden Ermeniler bölgede Türk köylerini yağmalamış, halkı zorla göç ettirmiş ve TBMM ile Kuvay-ı Milliye birliklerini sürekli meşgul etmişlerdir. Doğu Cephesinin kapanması ile buradaki faaliyetleri büyük ölçüde sona ermiştir.

4.5.3 Kuva-yi Milliye'den Ayrılanların İsyamları

Eski Kuvay-i Milliyeciler olsalar da fikirleri belli noktada TBMM ile ters düşünce bazı birlikler isyan etmiştir.

. Ayvalık, Salihli, Denizli bölgesinde Kuvayı Seyyare adı verilen birlikler Çerkez Ethem kuvvetlerinin emrinde bulunuyordu. Bölgede henüz düzenli bir ordu yokken bölgenin asayişi bu birlikler tarafından sağlanmış ve bizzat Mustafa Kemal'den emir almışlardır. Fakat Batı

Cephesi'nde düşmana karşı düzenli bir ordu kurulması fikri Çerkez Ethem ve kuvvetlerinin aklına yatmamıştı. Çarpışmalar sonucunda Ethemin birlikleri dağıldı ve en sonunda Ethem kalan adamları ile beraber Yunanlara teslim oldu.

İzmir,Aydın,Denizli ve Isparta çevresinde faaliyet gösteren Demirci Mehmet Efe ve kuvvetleri İzmir'in işgaline ilk tepkiyi verenlerdendir.Yaklaşık 2 sene boyunca işgale karşı çarpışan kuvvetler bu sürenin sonunda Denizli'de bir Kuvay-ı Milliye kahramanının ölümü üzerine Denizli'yi basarak burayı kurşuna dizdiler. Ardından dağlara çekilen kuvvetler Komutan Rıfat Bele'nin süvarileri tarafından terhis edildiler. Kaçmayı başaran Demirci Mehmet Efe daha sonrasında Ankara Hükümeti'ne teslim oldu.

4.5.4 İstanbul Hükümeti ve İtilaf Güçleri Tarafından Çıkarılan İsyanlar

İstanbul Hükümeti Milli Mücadele'nin başarıya ulaşmasını istemiyordu çünkü bu Osmanlı'nın sonu demektir. Ayrıca İtilaf Devletlerine tamamıyla bağlı olan İstanbul Hükümeti gerek kendisi gerek İngilizler ile birçok isyanı desteklemiş ve planlamıştır.

Halkın dini duyguları kullanılarak TBMM yanlılarının din karşıtı olduklarına dair fetvalar bizzat Şeyhülislam tarafından verilmiştir. Dinine bağlı yaşayan Osmanlı halkı Milli Mücadele'ye olumsuz bakmıştır. Din adına çıkarılan Anzavur ayaklanmaları İstanbul hükümeti tarafından desteklenmiş ve Batı Cephesinde düzenli ordunun kurulmasını dolayısıyla Yunanları durdurmayı geciktirmiştir.

Anzavur gibi dini ayaklanmalar yeterli olmayınca Kuvay-ı İnzibatiye isimli bir düzenli bir hilafet ordusu oluşturulmuş ve bu ordunun teçhizatı İngiltere tarafından karşılanmıştır. Düzenli bir ordu kurulmasının ardından bu birlik Kuvay-ı Milliyecilerin üzerine gönderilmiştir. Birkaç çarpışmanın her birini kaybedince ordunun başarısızlığı kabul edilmiş ve Kuvay-ı İnzibatiye ordusu dağıtılmıştır.

İngilizlerin desteğini alan bazı zararlı cemiyetler(6.2) ülkenin çeşitli yerlerinde büyük küçük ayırım yapmadan pek çok isyan çıkarmıştır. Milli Mücadele zıttında doldurulan büyük aşiretler isyana kalkışmış ve bu isyanların bastırılması TBMM için asker ve mühimmat kaybına yol açmıştır. Bir yandan düşman bir yandan iç isyanlarla uğraşan TBMM Kuvay-ı Milliye birliklerinin üstün gayretleri ile bu isyanlardan çıkabilmiştir.

5. Milli Mücadele Destekçileri ve Karşıtları

İstanbul Hükümeti Milli Mücadele'nin başarıya ulaşmasını istemiyordu çünkü bu Osmanlı'nın sonu demektir. Ayrıca İtilaf Devletlerine tamamıyla bağlı olan İstanbul Hükümeti gerek kendisi gerek İngilizler ile birçok isyanı desteklemiş ve planlamıştır.

Halkın dini duyguları kullanılarak TBMM yanlılarının din karşıtı olduklarına dair fetvalar bizzat Şeyhülislam tarafından verilmiştir. Dinine bağlı yaşayan Osmanlı halkı Milli Mücadele'ye olumsuz bakmıştır. Din adına çıkarılan Anzavur ayaklanmaları İstanbul hükümeti tarafından desteklenmiş ve Batı Cephesinde düzenli ordunun kurulmasını dolayısıyla Yunanları durdurmayı geciktirmiştir.

Anzavur gibi dini ayaklanmalar yeterli olmayınca Kuvay-ı İnzibatiye isimli bir düzenli bir hilafet ordusu oluşturulmuş ve bu ordunun teçhizatı İngiltere tarafından karşılanmıştır. Düzenli bir ordu kurulmasının ardından bu birlik Kuvay-ı Milliyecilerin üzerine gönderilmiştir. Birkaç çarpışmanın her birini kaybedince ordunun başarısızlığı kabul edilmiş ve Kuvay-ı İnzibatiye ordusu dağıtılmıştır.

İngilizlerin desteğini alan bazı zararlı cemiyetler(6.2) ülkenin çeşitli yerlerinde büyük küçük ayırım yapmadan pek çok isyan çıkarmıştır. Milli Mücadele zıttında doldurulan büyük aşiretler isyana kalkışmış ve bu isyanların bastırılması TBMM için asker ve mühimmat kaybına yol açmıştır. Bir yandan düşman bir yandan iç isyanlarla uğraşan TBMM Kuvay-ı Milliye birliklerinin üstün gayretleri ile bu isyanlardan çıkabilmiştir.

5.1 Milli Mücadeleyi Destekleyen Cemiyetler

1919 yılının başlarında, önderliklerini başta düşmüş iktidar İttihat ve Terakki Parti'sinin yaptığı Milli Mücadeleyi destekleyen cemiyetlerin kuruluşunun ve artan etkinliklerin altında, şehirlerin tek tek düşmesi ve bölgelerin haksızca işgal edilmesi yatmaktadır. Özellikle İzmir'in işgali sonrasında Osmanlı Halkının tepkisi tüm yurda yayılarak hız kazandı. Bunun sonucunda Milli Mücadeleyi destekleyen cemiyetlerin sayısı hızla tüm yurtda artmaya başladı. Halk sokaklara akın etmiş; seslerini radyolardan, yürüyüşlerden, protestolardan, mitinglerden duyurmaya çalışmış ancak gözleri dönmüş İtilaf Devletlerini politikalarından vazgeçirememişlerdir.

4 Eylül 1919'da toplanan Sivas Kongresi'nde tüm müdâfaa-i hukuk örgütleri Anadolu ve Rumeli Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti şemsiyesi altında bir araya getirildi. Cemiyetin amacı, "Osmanlı vatanının bütünlüğünü, Saltanat ve Hilâfetin makamı ile Millî bağımsızlığın korunmasında Kuvâ-yi Milliye'yi etkin ve İrâde-i Milliye'yi hâkim kılmak" olarak belirlendi.

Bu birleşik teşkilat, Türk Kurtuluş Savaşı'nın sonuna kadar Türkiye'deki ana siyasi güç haline geldi. Başkanı, zaferden sonra modern Türkiye'nin kurucu babası olacak Mustafa Kemal Paşa'ydı. Atatürk, cemiyeti sırasıyla Halk Fırkası, Cumhuriyet Halk Fırkası ve son olarak Cumhuriyet Halk Partisi adıyla Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu siyasi partisi haline getirdi.

5.1.1 Trakya-Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti

Cemiyetin Talat Paşa'nın yönlendirmesi ile 2 Kasım 1918'de İstanbul'da tacir Kasım Bey'in Küçük Kınacıyan Hanı'ndaki yazıhanesinde Edirne milletvekili Faik Bey, Edirne Belediye Başkanı Şevket Bey, avukat Mehmet Şeref Bey ve Edirneli yurtseverlerin katılımı ile yapılan toplantıda kurulmasına karar verilmiş; 30 Kasım 1918 tarihinde de Edirne merkez olmak üzere resmen kurulmuştur. Batı ve Doğu Trakya'da o dönemde savaşlar yüzünden ortaya çıkan karışıklıklardan dolayı sıkıntıda olan Türklerin haklarını savunmak için kurulmuştur. Bölgedeki Türk varlığını İngiltere, Fransa ve Rusya'ya barış yoluyla tanıtabilmeyi amaçlamıştır. Türk Milletinin nüfus, ekonomi ve kültür tarihini ortaya çıkarmak için çeşitli çalışmalar yapmıştır.

5.1.2 Doğu Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti

Şarkî Anadolu Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti olarak bilinen Doğu Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, Ağustos 1919 tarihinde, Erzurum merkezli kurulmuştur. Elazığ'da da şubesi vardır. Doğuda müdafaa-i hukuk akımını temsil ederek Mustafa Kemal'in sevk ve idaresinde güçlenmiş, bütün memlekete yayılacak bir program hazırlamıştır. Ayrıca bu dernek Erzurum Kongresi'ni toplayarak tüm yurdun savunulmasını kararlaştırmıştır.

5.1.3 Trabzon Muhafaza-i Hukuk Cemiyeti

12 Şubat 1919'da merkezi Trabzon olarak kurulan cemiyet, Karadeniz Bölgesi'nin çeşitli il ve ilçelerinde şubeler açtı. Amacı, Trabzon ve çevresinin Rumlara verilmesini ve bir Pontus Devletinin kurulmasını önlemektir. Bu yörede faaliyet gösteren Filiki Eterya ile mücadele eden bu teşkilat, Erzurum Kongresi'nden sonra Doğu Anadolu Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti'nin şubesi haline gelmiştir.

5.1.4 İzmir Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti

Moralizade Halit ve Nail Beyler ile arkadaşlarınca kuruldu. Ama İttihat ve Terakki'nin güçlü olduğu merkezlerden biri olan İzmir'de Mondros Mütarekesi'nin hemen ardından örgütlenmeye gidilmesi sakıncalı bulunabileceği için, kuruluş bildirgesi ancak 1 Aralık'ta vilayete verilebildi. Örgütün etkin bir yapıya kavuşması, Nurettin Paşa'nın İzmir'e vali olarak atanmasından sonra gerçekleşti. Ocak 1919'da bu dönemde kurulmuş bir başka örgüt olan Heyet-i İlmiye ile birleşti.

İzmir Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti, daha çok diplomatik etkinliklere ağırlık verdi. İlk iş olarak İstanbul'a bir kurul gönderildi ve Sadrazam Tevfik Paşa ve İtilaf Devletleri yüksek komiserleri ile ilişki kurulmaya çalışıldı. Amaç, Paris Barış Konferansı'na (1919) katılma olanağını elde ederek büyük devletleri ikna etmek ve İzmir'in Yunanlarca işgalini önlemeye çalışmaktır. İzmir'den İstanbul'a gönderilen kurula yalnızca öteki devletlerin saf dışı bırakmaya çalıştıkları İtalya'nın yüksek komiseri Kont Sforza yakınlık gösterdi; kurul, İzmir'in yakında Yunanlarca işgal edileceğini de ondan öğrendi. Bu arada sağlanan bir İtalyan

gemisiyle Avrupa'ya bir yolculuk hazırlıklarına girişildiyse de, örgüt içinde patlak veren bir anlaşmazlık nedeniyle bu yolculuktan vazgeçildi.

Yunan işgalinin yaklaşması ve bu konudaki söylentilerin artık gizlenemez duruma gelmesi üzerine, İzmir Müdâfaa-i Hukuk-ı Osmaniye Cemiyeti Mart 1919'da bir kongre düzenledi. Çevre kent ve kasabalardan delegelerin de katıldığı bu kongrede İzmir'in nüfusunun çoğunluğunu Türklerin oluşturduğunu hatırlatan ve işgal söylentilerini kınayan bir uyarı bildirisi hazırlandı ve bu bildiri Barış Konferansı'nın toplandığı Paris'e iletildi. Örgüt çalışmalarını Haziran 1919'a değin İzmir'de sürdürdü.

5.1.5 Kilikyalılar Cemiyeti

Kilikyalılar Cemiyeti, 21 Aralık 1918 tarihinde, Adana ve çevresini kapsayan Kilikya'nın Fransızlar'a verileceği haberleri üzerine kuruldu. Amacı, Kilikya bölgesinin Fransızlar ve Ermeniler tarafından işgal edilmesine karşı mücadele göstermekti. Cemiyet, Osmanlı İmparatorluğu'nun 30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesi'ni imzalayarak İtilaf Devletleri'ne teslim olmasından sonra başlayan işgallere direnmek üzere oluşturulan ve Millî Mücadele'nin çekirdeğini teşkil eden müdâfaa-i hukuk cemiyetlerinden biri oldu. Kurucuları arasında Ali Münif Yeğenağa yer almaktadır.

5.1.6 Anadolu Kadınları Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti

Türk kadınlarının Millî Mücadele'ye büyük kararlılıkla katılımını gösteren en önemli olay, merkezi Sivas'ta olmak üzere "Anadolu Kadınları Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti"nin kuruluşudur. Bu cemiyet Sivas Valisi Reşit Paşa'nın eşi Melek Reşit Hanım ve arkadaşları tarafından Sivas'ta kurulmuş, kısa sürede Anadolu'nun muhtelif şehirlerinde Merkez'e bağlı birçok şubeleri açılmıştır. Düşman işgallerini büyük bir hassasiyet ve dikkatle izleyerek İtilâf Devletleri ve İstanbul Hükûmeti'ne karşı zaman zaman protestonameler yayımlayan, Millî Orduya para ve mal yardımı kampanyaları açan, Millî Mücadele için Anadolu'ya geçenlere kutlama mesajları gönderen bu cemiyet Kurtuluş Savaşı boyunca Türk kadınlığının iftihar edeceği büyük hizmetler görmüştür. Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti, hizmetleri esnasında daimî surette Heyet-i Temsiliye ve Ankara Hükûmeti ile ilişkilerini sürdürmüş ve Mustafa Kemal Atatürk'ün büyük takdirini kazanmıştır.

5.1.7 Milli Kongre Cemiyeti

Milli Kongre Cemiyeti, diğer cemiyetlerden farklı olarak bölgesel değildir. Amacı Türk davasının haklılığını Dünya kamuoyuna basın-yayın yoluyla duyurmaktır.

Kurtuluş Savaşı'nda Kuvay-i Milliye terimini ilk kez kullanan cemiyettir. Diğer müdafaa-i hukuk cemiyetlerinden farklı olarak sadece bir bölgeyi değil tüm yurdun kurtarılması gerektiğini basın ve yayın yoluyla belirten cemiyettir.

Bu cemiyetin kuruluşunun altında yatan 2 temel amaç vardı:

- 1) Bütün Kuvay-i Milliye güçleri tek bir yerde toplanılacak ve bir olacaktır.
- 2) Vatanın hakları ve yararlarını koruyacak ve gerçekleştirecek yolları sağlamaya çalışacaktır.

Bu cemiyetler, bu toprağın her bir karışı için damarlarımızda akan kanın her bir damlasının **vatan** diye attığının en sağlam kanıtlarından biridir. Kadın erkek demeden, çocuk yaşlı demeden her bölgeden her ben Türk'üm, Türk doğdum, Türk öleceğim diyen insanların vatani kurtarmak için girdikleri bu kutlu yol, bugün bizim bu yollar üzerinde yürümemizi sağlayan temeldir.

5.2 Milli Mücadeleye Karşı Cemiyetler

Elbette Milli Mücadeleyi desteklemek için çalışan cemiyetlere karşın da bir silahlanma başladı. Halk; yalnızca itilaf güçlerine karşı savaşıyordu, yüzyıllarca barış içinde, iç içe yaşadıkları kardeşleri ve kardeşleri gibi gördükleri azınlıklar da Osmanlıda oluşan karmaşadan kendileri de yararlanmak amacıyla harekete geçti.

Kimi cemiyet itilaf devletlerinin çıkarlarını benimsemişken kimisi oluşan kargaşadan en yüksek kârla bu karmaşadan çıkmak istiyordu. Kimisi bu topraklar üzerinde hakları olduklarını düşünürken kimisi İstanbul Hükümetini destekleyerek işgale göz yumuyordu. Uzun lafın kisası hepsinin gözü bizim **vatanın** üzerinde kalmıştı. Ancak bunlara karşın Mustafa Kemal Paşa ve “*Ya İstiklal ya Ölüm*” sözlerini aklına kazımış gözüpek halkımız bu toprağın her bir karışını kanlarıyla sulandırarak onlara gelen her direnişe rağmen Milli Mücadeleyi başarıyla tamamlamışlardır.

5.2.1 Kürt Teali Cemiyeti

30 Aralık 1918'de İstanbul'da kurulan ve doğu illerinde şubeleri açılan, bağımsız bir Kürt devleti kurulmasını amaçlayan cemiyet. Cemiyetin adı, Kürdistan Yükselme Derneği anlamına gelmektedir.

Bu cemiyetin, İngiliz devlet yetkilileri ve Hürriyet ve İtilaf Fırkası ile ilişkileri bulunmaktaydı. Mustafa Kemal Atatürk, cemiyetin amacının, yabancı devletlerin himayesinde bağımsız bir Kürt devleti kurmak olduğunu belirtmiştir. Benzer şekilde dönemin Amerikan ve Fransız askerî ataşe raporlarına göre de bağımsız bir Kürt devleti kurmayı amaçlayan cemiyet, tamamen Britanya İmparatorluğu'nun himayesi altındadır. Aynı raporlara göre; Britanya İmparatorluğu bu destek sayesinde Musul petroleri üzerinde egemenlik kurmak istemektedir.

1921 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından alınan bir kararla cemiyetin faaliyetlere son verilmiştir.

5.2.2 Teali-i İslam Cemiyeti

Teal-i İslam Cemiyetinin kaynağı Cemiyet-i Müderrisin'dir. Cemiyet-i Müderrisin, 15 Şubat 1919'da dönemin önde gelen din ve öğretim üyeleri tarafından kurulmuş olan ilmî bir dernektir. Bu cemiyet Medreselerin hocaları, dînî ilimlerle ilgilenenler ve İslâmiyet'in yücelmesinin gereklerine inanmış gönüllüler tarafından oluşturulmuştur. Müslümanlara ilim ve İslâmiyet'i sevdirmeyi, öğrenmeye teşvik etmeyi, İslâmiyet konusunda yeterli bilgisi olan ve çağın ihtiyaçlarını bilip anlayabilecek derecede fen bilimleriyle uğraşan öğrenciler yetiştirmeyi ve onların maddî ihtiyaçlarını karşılamayı amaçlamıştır kuruluşunda. Ancak cemiyetin kuruluş amacında siyaset yapmak bulunmamakla beraber siyasi partilere üye olabilecekleri belirtilmişti. Ülke içerisinde gelişen olaylar sonucu cemiyetin kuruluş beyannâmesinde yer alan siyasetle uğraşmama kararına uyulmadı. İkdâm Gazetesi'nin 26 Eylül 1919 beyannâmeli nüshasında Kuvâ-yi Milliyeciler aleyhinde ağır ifadeler ve hakaretler içeren bir bildiri yayınlanmıştı.

Cemiyet-i Müderrisîn'in siyaset yapmama kararı bu bildiri ile delinmişti. Bunun üzerine bazı üyelerin istifa etmesinden sonra Kasım 1919'da genel kurula giden cemiyet, adını Teâlî-i İslâm Cemiyeti olarak değiştirerek faaliyetlerini ağırlıklı olarak siyasal alanda sürdürmüştür.

5.2.3 İngiliz Muhipleri Cemiyeti

İngilizlerin işgallerini kolaylaştırmak adına kullandıkları metotlar arasında tüm Anadolu'da faaliyet gösterecek siyasi bir cemiyet kurdurmak da vardır. İngilizler, bu cemiyetin Milli Mücadele aleyhinde faaliyetlerde bulunarak, Osmanlı'yı İngiliz himayesinin getirilmesini sağlayacak bir biçimde çalışması için büyük bir çaba göstermişlerdir.

İstanbul'da Sait Molla tarafından kuruldu. Hürriyet ve İtilaf Fırkası ve Damat Ferit Paşa ile iş birliği yapan cemiyet, Milli Mücadele aleyhinde propaganda yaparak Anadolu'da isyanlar çıkarmaya çalışmışlardır.

5.2.4 Hürriyet ve İtilaf Fırkası

Hürriyet ve İtilaf Fırkası, İkinci Meşrutiyet döneminde iktidardaki İttihat ve Terakki Fırkasına karşı kurulmuş en önde gelen muhalefet partidir. Dış politikada parti İngiliz dostluğundan yana idi. Fırka, kuruluşundan sonra siyasi nedenlerden ve İngiliz yanlısı tutumlarından dolayı İttihat ve Terakki tarafından 1 kez kapatıp kurucuları ve bazı parti üyeleri sürülmüşken, Talat Paşa'nın o zamanlar başında olduğu İttihat ve Terakki Fırkasının hükümetten düşmesiyle beraberinde çıkan genel afra sürülen parti üyelerinin çoğunluğu İstanbul'a geri döndü. Böylelikle 10 Ocak 1919'da Hürriyet ve İtilaf Fırkası tekrar kurulmuş oldu.

Milli Mücadele Dönemi'nde de politikalarından vazgeçmeyip Milli Mücadeleyi her yönüyle kınayan parti bunu özellikle dönemin medya organlarına sürekli yansıtmışlardır. Fırka son zamanlarında dahi İngiliz yanlısı tutumundan vazgeçmemiştir. Kasım 1919'da son Osmanlı Meclis-i Mebusan seçimlerine Hürriyet ve İtilaf Fırkası ile ondan ayrılan grupların hiçbiri katılmamasıyla ve ardından gelen Sivas ve Ankara'dan yönetilen Müdafaa-yı Hukuk hareketinin kesin galibiyetiyle Hürriyet ve İtilaf Fırkası tekrardan son buldu.

5.2.5 Wilson Prensipleri Cemiyeti

4 Aralık 1918'de İstanbul'da kurulmuş ve iki ay faaliyet göstermiş bir dernektir. I. Dünya Savaşı'nın sona ermesinden sonra yabancı işgaline uğrayan Anadolu'daki egemenlik sorununa Wilson İlkeleri doğrultusunda bir çözüm bulmayı amaçlar.

Cemiyetin amacı, önce Amerika'nın dostluğunu kazanarak, Wilson Prensiplerine uygun bir barışın gerçekleştirilmesini sağlamak için çalışmaktır. Ayrıca cemiyet üyelerinin bir kısmı, barıştan sonra ülkenin Amerikan mandası altına girmesi için çalışıyor, Osmanlı Devleti'nin ancak Amerikan mandası altına girerse Milletler Cemiyeti (League of Nations) içinde diğer devletler ile eşit hukuka sahip olabileceğini savunuyordu. Amerikan mandasını isteyenlerin başlıca dayanak noktası, Osmanlı

Devleti'nin çoğunluğu Türk olan bölgelerinin bile bağımsız kalamayacağı, paylaşılacağı yahut bir başka devletin himayesi altına gireceği endişesi idi. Onlara göre, eğer Amerikan mandası altına girilirse, Amerika'nın rehberliği ve liderliği ile kalkınmak mümkün olacaktı. Ayrıca eğer Amerikalılar çekip gitse bile, arkalarında kuvvetli, müreffeh, kültürlü, bütün etnik unsurları müsterek değerlere sahip bir Türkiye bırakacaklardı.

5.3 Azınlıklar Tarafından Kurulan Milli Mücadele Karşıtı Cemiyetler

Zaten güçten düşen hükümete bir darbe daha vurmayı hedefleyen cemiyetler, çeteler ve dizginlenemeyen terör grupları silsilesi.

5.3.1 Mavri Mira Cemiyeti

Mavri Mira Cemiyeti Fener Rum Patriği tarafından kurulan ve Megali İdea'yı prensip olarak belirleyen zararlı cemiyetlerden biridir.

Mavri Mira'nın kelime anlamı "kara kader"dir. Mavri Mira Cemiyet'i Mondros Mütarekesi'nden sonra Aralık 1918'de İstanbul'da Fener Rum Patrikhanesi tarafından kurulmuştur. Cemiyetin üyeleri kısa bir süre sonrada Yunan işgaline zemin hazırlamak için Anadolu'da Rumların yaşadığı çevrelerde silahlı çeteler kurup bölgede yaşayan Türkleri katletmiştir.

Patrik Vekili Dreteos'un başkanı olduğu örgütün kuruluş amacı başlıca amacı Megali İdea'nın (Bizans İmparatorluğu'nu yeniden canlandırmak) Batı Anadolu ve Trakya ayağındaki hedeflerin gerçekleşmesi için çalışmaktır.

Yunanistan'ın da desteğiyle azınlıkların kurduğu zararlı cemiyetler içinde en geniş kapsamlı faaliyet yürüten cemiyet olmuştur.

5.3.2 Hınçak ve Taşnak Çeteleri

Osmanlı Devleti'nin son dönemine kadar millet-i sadıka olarak yaşamlarını devam ettiren Ermeniler 19.yüzyıldan itibaren milliyetçilik akımının etkisi ve Batılı Devletlerin kışkırtması sonucu İstanbul'daki Ermeni Kilisesi'nin öncülüğünde bağımsızlık hareketlerine kalkışmıştır. 1914 yılında I. Dünya Savaşı'nın başlaması ve ardından da Osmanlı Devleti'nin savaşa girmesi ile Doğu Anadolu Bölgesi'nde yaşayan Ermeniler Ruslarla iş birliği yaparak bir taraftan Osmanlı Ordusu'nun cephedeki faaliyetlerini zorlaştırmış diğer taraftan da bölgedeki Müslüman-Türk köylerinde katliamlara girişmiştir. Bu durum karşısında dönemin Osmanlı Hükûmeti kendi iç güvenliğini sağlamak için önce 24 Nisan 1915 tarihinde vilayetlere bir genelge göndererek Ermeni komitelerinin şubelerinin kapatılmasını ve ileri gelenlerinin tutuklanmasını ve ardından 27 Mayıs 1915 tarihinde Ermeni Tehcir Kanunu olarak bilinen "Zorunlu Sevk ve İskân Kanunu" nu çıkarmıştır. Bu kanunla isyana karışan Ermeniler, sağlıktan emniyete, erzaktan iskâna tüm tedbirler alındıktan sonra Anadolu'dan bir başka Osmanlı toprağı olan Suriye Bölgesi'ne göç ettirilmiştir.

Mondoros Ateşkes Antlaşması'ndan sonra Ermeniler tekrardan Doğu Anadolu'da silahlanıp aktivitelerini artırmaya başlamışlardır. Cemiyetin amacı Doğu Anadolu'da bir Ermenistan kurmaya çalışmaktır.

6.3.3 Pontus Rum Cemiyeti

Cemiyet bu dönemde faaliyet gösteren gayrimüslim cemiyetlerdendir. Cemiyet, adını eski çağlarda bölgenin eski adı Pontus'tan almıştır. Mondros Mütarekesi'nin getirdiği şartlar altında Rumlar bir devlet kurmak üzere propaganda faaliyetlerine başlamış, *Pontus* adında bir gazete kurmuştur. Bu cemiyet, 25.000 kişiyi örgütleyip faaliyetlere başlamış, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin çalışmalarıyla kurulan Merkezî Ordu tarafından dağıtılmıştır. 1 Aralık 1922'de Lozan Konferansı'nın birinci kısım toplantılarında 13 ayrı oturum sonunda Türkiye-Yunanistan Nüfus Mübadelesi Antlaşması kabul edildi. Bu karar gereği Trabzon vilayetinde (ki o zamanlar Samsun'dan Rize'ye kadardı) yaşayan 193.000 Rum, 1923 yılı başında vapurlarla Yunanistan'a göç ettiler.

5.4 Sovyet Yardımı

30 Ekim 1918 tarihinde Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından sonra Osmanlı ordusunun mevcudu azaltılmış, silahlarının önemli bir kısmına el konmuş, İstanbul, Trakya ve Anadolu'nun birçok bölgesi işgal edilmişti. Boşaltılan bölgelerden çekilen birlikler, 9 kolordu hâlinde yeniden örgütlenmişti. Top, makineli tüfek, hattâ piyade tüfeğinin bile dışarıdan sağlanması gerekiyordu.

Anadolu'daki çeşitli örgütlenmelerin kaynakları, bu örgütlenmelerin savaştığı yapıların gücünün niteliğine göre daha yetersiz ve kötü durumdaydı. Daha önce Osmanlı İmparatorluğu döneminde birbiri ardına gelen Trablusgarp Savaşı, Balkan Savaşları, I. Dünya Savaşı gibi savaşlar nedeniyle oluşan ekonomik zorluklara rağmen halk Mustafa Kemal liderliğindeki örgütlenmeye katkıda bulunuyordu. Halktan toplanan yardımların yanında "millî varlığa zarar vermemek" koşuluyla dış yardımlar da alınmaya başlandı. Bu bağlamda Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği ve Hindistan'dan ekonomik ve askerî teçhizat yardımları kabul edildi.

Sovyet Rusya'nın ilk yardım teklifi 1919 yılında Havza'da geldi. Gelişen bağımsızlık mücadelesinde Müdâfaa-i hukuk cemiyetleri'nin sahip olduğu miktar 20.479.69 TL idi. Maddi yetersizlik, dış yardım alımı fikrinin ortaya atılmasına neden oldu ve bu konu ciddi bir şekilde ele alındı. Bu bağlamda Avrupa ülkelerinden yardım istemenin ve beklemenin doğru olmayacağı kararlaştırıldı. Bunun için "ortak düşmanlara karşı birlikte hareket etme" ilkesi gereğince SSCB'ye yönelindi. Mustafa Kemal 26 Nisan 1920 tarihinde, yani Türkiye Büyük Millet Meclisi açılışından 3 gün sonra, SSCB'ye yazdığı mektubunda emperyalizme karşı mücadele için diplomatik ilişkilerin genişletilmesine paralel olarak 5 milyon altın, belirlenecek miktarda silah ve diğer savaş gereksinimlerini talep etti. Bolşevikler, "emperyalizme" karşı benzer yaklaşımından dolayı Ankara'daki bağımsızlık hareketine sempati duyuyorlardı. Gizli tutulmak kaydıyla bir milyon altın lira, 60 bin tüfek, 108 sahra topu ve 12 ağır top yardımı yapılmasında uzlaşıldı.

Eylül 1920'den Mayıs 1922 tarihine kadar SSCB'nin Ankara Hükûmetine maddi yardımı 11.028.012 TL idi.

Sovyetlerin Türk Kurtuluş Savaşı'na katkısı, Büyük Taarruz öncesindeki rakamlara göre %35 dolayında olmuştur. Asıl büyük kazanımlar, başta İstanbul olmak üzere işgal altındaki yerlerden kaçırılan silah ve mühimmat, satın alımlar, imalat-ı harbiye ve Tekâlif-i Milliye Emirleri yoluyla temin edilmiştir.

Ayrıca 16 Mart 1921 tarihli Moskova Antlaşması ile verilen siyasi destek de çok önemlidir.

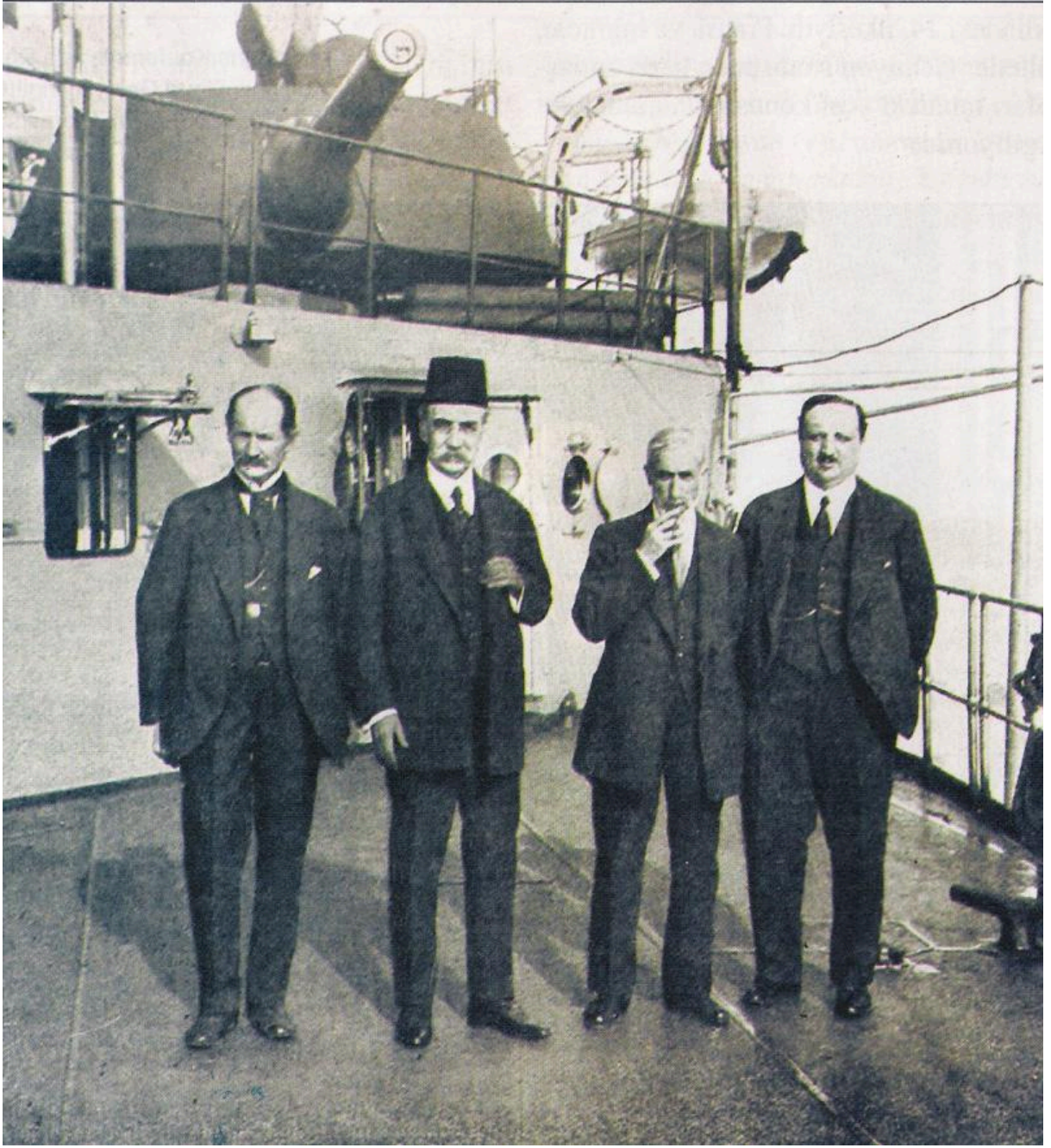
5.5 İstanbul Hükümeti

Osmanlı İmparatorluğu'nda sosyal ve iktisadi sorunların büyüüp patlama noktasına geldiği, buna bağlı olarak dış müdahalelerin olabildiğince arttığı bunalım döneminde; uluslararası denge yeniden kurulurken, bu denge içinde var olma mücadelesi veren devleti yönetmek güçleşmiştir. I. Dünya Savaşı yenilgisi, daha önce planlanan Osmanlı ülkesinin işgal edilip paylaşılmasını ve kaçınılmaz görünen sonu hazırlamıştır. Bu sırada Anadolu'da ulusal egemenlik ve tam bağımsızlık ilkelerine dayanan yeni bir Türk devleti kuruluyor ve Millî Mücadele başlıyordu.

İstanbul Hükümetlerinin oluşumunda, uygulamalarında ve istifalarında, dış ve iç gelişmelere göre zaman içinde değişen belirli baskı grupları etkili olmuştur. Saray başta olmak üzere, işgalci İtilaf Devletleri, dağıtılınca kadar İttihat ve Terakki Fırkası, Hürriyet ve İtilaf Fırkası ile zamanla artan başarısı ölçüsünde Anadolu'da Mustafa Kemal Paşa önderliğinde örgütlenen millî harekettir. Hükümetlerin en büyük sorunu ve aynı zamanda görevi bu baskı gruplarını farklı yöntemlerle dengelemektir. Genelde kapalı olduğundan, Meclis-i Mebusanın denetim ve denge unsuru olması söz konusu değildir. Hükümetlerin görev sürelerinin kısa olduğu görülür. Bu daha çok, devlet işlerinin istikrar kazanamadığı, otorite kurmanın zor olduğu veya otorite boşluğunun yaşandığı buhranlı devrelere özgü bir durumdur. İlk on hükümetin görev süreleri oldukça kısa iken, hepsinin toplamından daha fazla görev yapan son Tevfik Paşa Hükümetinin görevi saltanatın kaldırılmasıyla sonlanmıştır. Bunda kuşkusuz TBMM'nin kurulmuş, kendisini kanıtlamış ve Anadolu'da tek egemen güç hâline gelmiş olması etkin olmuştur.

Padişah ve hükümetleri kurtuluş yolu ararken işgalci İngiltere, Fransa, İtalya gibi büyük devletleri gücendirmemek, “yabancılar karşı konukseverce ve ılımlıca davranmak zorunda” olmayı temel ilke gibi görüyorlardı. Bu devletlerden yalnız biriyle bile başa çıkılamayacağı kuruntusu kafalarda yer etmişti. İtilaf Devletleri'ne karşı düşmanlık durumuna girmemek ve padişah-halifeye canla başla bağlı kalmak temel koşul olmuştu. Anadolu hareketi genelde gelişmelerden padişahı sorumlu tutmak yerine İstanbul hükümetlerini hedef almış, Sivas Kongresi kararlarının uygulamaya geçirilmesi yeni bir devletin kuruluşu sürecini hızlandırmıştı. Amasya Tamimi ile “Vatanın bütünlüğü, milletin istiklâli tehlikededir. İstanbul Hükümeti, üzerine aldığı sorumluluğu yerine getirememektedir. Milletin istiklâlini, yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır.” ilkesi doğrultusunda Anadolu'da, İstanbul hükümetlerinden bağımsız hareket eden, ona alternatif yeni bir yönetim oluştu.

İşgal altında bir ülkede, başkentte zor şartlar altında işbaşına gelen, görev yapan İstanbul Hükûmetlerinin, hem Osmanlı İmparatorluğu'nun sonu, hem de yeni Türkiye'nin oluşumu bakımından olumlu ve olumsuz etkileri oldu. Millî Mücadele'nin dışında ve karşısında görünen İstanbul Hükûmetleri gerçekte bütün olayların içinde idi. Hükûmet başkanı sadrazamların kişilikleri ayrı bir önem taşımaktaydı. Padişah Vahidettin, saltanat otoritesini tekrar oluşturmak, pekiştirmek ve Anadolu'da başlayıp gelişen direnişi sert önlemlerle yok etmek gereğini duyduğunda Damat Ferit Paşa başkanlığındaki hükûmetleri tercih etmiş, yumuşamak veya uzlaşmak gerektiğinde diğer hükûmetleri göreve getirmiştir. Ali Rıza Paşa ve son Ahmet Tevfik Paşa hükûmetleri, Anadolu ile uzlaşmak amacıyla kurulmuş hükûmetlerdi. Ahmet Tevfik ve Damat Ferit Paşalar, padişahın gözde adamları idiler ve iş başına gelen 11 hükûmetin sekizini kurmuşlardı. Dönemin en önemli olayı kabul edilebilecek Sevr Antlaşması, dönemin İstanbul Hükûmeti tarafından sözde “misafirperverlik” gereği kabul edilmiştir.

Damat Ferit Paşa ve İstanbul Hükümeti

6. Milli Mücadele'nin Sonlanması

26 Ağustos 1922'de başlayan Büyük Taarruz, 9 Eylül 1922'de Türkiye Büyük Millet Meclisi ordularının İzmir'e girişi ile büyük ölçüde amacına ulaşmıştı. Ancak, Trakya ve Boğazlar henüz işgal altında idi. Buranın da işgalden kurtarılması gerekiyordu. Türk ordusu 18 Eylül'de Trakya'yı, İstanbul'u ve Boğazları kurtarmak üzere harekete geçti. Boğazlarda İngiliz ve Fransız askerleri vardı. İngiltere ne pahasına olursa olsun Boğazların ve İstanbul'un savunmasını düşünüyordu. Fransa ve İtalya bu düşünceye katılmadı. Nitekim Çanakkale'nin

Anadolu kıyısında bulunan Fransız askerleri, Trakya kıyısına çekildi. İngiliz askerleri tek başlarına kaldı. İngiltere Başbakanı *Lloyd George*, bu harekâtın yeni bir savaşa yol açabileceğini söylüyordu. *Lloyd George* son bir çabayla, Doğu Trakya'nın TBMM Hükümeti'nin eline geçmesini önlemek istiyordu. Fakat uzun süreli başarısızlıklar sonucuyla eli kolu bağlı olan *George*, son kozlarını oynuyordu. Bu nedenle de Fransa ile İtalya'dan askerî yardım istedi. Ancak ne Fransa, ne de İtalya, Türklerle yeni bir savaşı başlatmayı uygun bulmadı. Çünkü bu devletlerin kamuoyları savaşa karşı idi. *Lloyd George*, İngiliz halkından da destek bulamadı ve son bir ümit olarak Dominyonlarına başvurarak askerî destek istedi. Fakat onlar da bu isteği reddettiler. Bunun üzerine sorunun diplomatik yoldan çözümü gündeme geldi. İstanbul'daki Fransız Fevkalade Komiseri General *Pelle*, İzmir'e gelerek *Mustafa Kemal Paşa* ile görüştü. *Pelle*, İtilaf Devletleri'nin belirlemiş oldukları tarafsız bir bölgeye, Türk ordusunun girmesinin uygun olmayacağını belirtti.

Mustafa Kemal Paşa böyle bir bölgeyi tanımadığını ve Trakya'yı kurtarmadıkça, askerî harekâtı durdurmayacağını söyledi. İtilaf devletleri üst düzey temsilcileri -Fransız Başkanı *Pioncare*, İtalyan Başbakanı *Sforza* ve İngiltere Dışişleri Bakanı Lord *Curzon*- 20-23 Eylül 1922'de Paris'te bir toplantı yaparak, Türk birliklerinin “tarafsız” bölgeye girmemesi ve Boğazların serbestliği konusunda karar aldılar. Bu karar *Mustafa Kemal Paşa*'ya bildirildi. Ancak *Mustafa Kemal Paşa*, bu karara cevap vermedi. Türk birlikleri İngilizlerin tel örgülerle çevrelediği bölgeye kadar ilerledi. İtilaf devletleri Dışişleri Bakanları hazırladıkları ortak bir notayı *Mustafa Kemal Paşa*'ya iletiler (23 Eylül 1922). Bu notada, askerî harekâtın durdurulması isteniyor; Venedik ya da bir başka kentte İngiltere, Fransa, İtalya, Japonya, Romanya, Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı ve Yunanistan'ın çağrılacağı bir konferansa TBMM Hükümeti'nin katılıp katılmayacağı soruluyordu. Boğazlardaki tarafsız bölgeye asker gönderilmemesi koşuluyla Edirne dâhil Meriç'e kadar, Doğu Trakya'nın Türklere verileceği bildiriliyordu. Konferanstan önce Mudanya'da ya da İzmit'te bir toplantı öneriliyordu. Bu nota üzerine *Mustafa Kemal Paşa*, 28 Eylül'de askeri harekâtı durdurdu ve Meriç nehrine kadar Trakya'nın derhal Türkiye'ye verilmesi koşuluyla Mudanya'da konferansın yapılmasını kabul ettiğini bildirdi (29 Eylül 1922).

6.1. Mudanya Ateşkes Antlaşması

İtilaf Devletleri'nin İstanbul'daki işgal kuvvetleri komutanlarından oluşan bir heyet -İngiltere adına General *Harrington*, İtalya hükûmeti adına General *Monbelli*, Fransa hükûmeti adına General *Charpy* ve yardımcıları-, 2 Ekim 1922 günü akşamı savaş gemileriyle Mudanya'ya geldi. Yunan delegesi *Mazarakis* henüz gelmemişti. Türk tarafını ise Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa temsil ediyordu. Fevzi Paşa ile Refet Paşa da gözlemci olarak Mudanya'da bulunuyordu. Toplantı eski bir konsolosluk binasında, 3 Ekim 1922 günü saat 15.00'te başladı. 11 Ekim 1922'de anlaşmayla bitti. Görüşmelerin ana noktasını Doğu Trakya'nın boşaltılması oluşturdu. İlke olarak bu toprakların TBMM Hükümeti'ne verilmesi konusunda görüş birliği sağlanmıştı.

Ancak yöntemi tartışmalara neden oldu. İsmet Paşa (İnönü) işgalci güçlerin vakit geçirilmeden topraklarımızı boşaltmalarını ve Meriç Nehri'nin doğusunda bulunan tüm yabancı askerlerin batı kıyısına çekilmesini istedi. Mudanya'ya gelmiş olan Yunan temsilcisi Mazarakis ise Meriç Nehri'nin batısına çekilmenin askerî değil, siyasi bir konu olduğunu belirterek, askerî temsilcilerin bu konuyu görüşemeyeceklerini bildirdi. İngiliz temsilcisi Harrington da, Trakya'nın hemen boşaltılmasını kabul etmedi. Üstelik Boğazlardaki tarafsız bölge olarak nitelendirdikleri yerlerdeki Türk kuvvetlerinin çekilmesini istedi. Londra'da bulunan Venizelos da, Trakya hemen boşaltılırsa, Rumların katledileceği gibi görüşler ortaya atmaya başladı. Bu propaganda, İngiliz halkından destek görmedi. Görüşmelerin gidişatı iç açıcı değildi. Hatta bir ara tıkanma noktasına geldi. Görüşmeleri adım adım izleyen Mustafa Kemal Paşa, Trakya'nın Türkiye'ye verilmesinin kabul edilmemesi hâlinde Türk ordusunun İstanbul'a yürümesi emrini verdi (6 Ekim 1922). Türklerle İngilizler bir kez daha yüz yüze geldiler. Fakat İngilizler, Çanakkale'yi savunabilecek güçte değillerdi. Fransa'nın girişimiyle İtilaf Devletleri temsilcileri, İstanbul'da kendi aralarında yaptıkları özel görüşmelerden sonra 9 Ekim'de görüşmelere yeniden başladılar ve 11 Ekim, sabah saat altıda ateşkes antlaşmasını imzalayarak yeni bir savaşın başlamasını engellediler. Bu antlaşmaya göre:

1. Sözleşmenin yürürlüğe girmesi üzerine Türk-Yunan silahlı kuvvetleri arasındaki çarpışmalar durdurulacaktır.
2. Bu sözleşmenin yürürlüğe girmesinden sonra Yunan kuvvetleri, Adalar Denizi (Ege denizi) ağzından Trakya ile Bulgaristan sınırının kesiştiği yere dek Meriç'in sol kıyısı gerisine çekilecektir.
3. Barış yapılıncaya değin her türlü karışıklığın önlenmesi için, Karaağaç da dâhil olmak üzere, Meriç nehrinin sağ kıyısında İtilaf devletlerince saptanacak yerlere İtilaf devletlerinin askerleri yerleştirilecektir.
4. Doğu Trakya'nın Yunan askerleri tarafından boşaltılmasına, bu antlaşmanın yürürlüğe girişinden itibaren başlanacaktır. Boşaltma yaklaşık 15 gün içinde yapılacaktır.
5. Jandarma da dâhil olmak üzere Yunan mülki memurları ivedi bir biçimde çekilecek ve çekildikleri yerleri İtilaf devletlerinin temsilcilerine; onlar da vakit geçirmeden TBMM Hükûmeti memurlarına terk edecektir. Bu işlem 30 gün içinde tamamlanacaktır.
6. TBMM Hükûmeti'ne devredilen yerlerin güvenliğini sağlamak için ulusal jandarma güçleri gönderilecektir. Subaylar da dâhil olmak üzere, jandarma gücü 8.000 kişi olacaktır. Barış antlaşması yapılıncaya değin, TBMM Hükûmeti, Doğu Trakya'ya asker geçirmeyecektir. Barış konferansına kadar, hatta konferans süresince Çanakkale ve Kocaeli bölgesinde belirlenen bir çizgide duracaktır.
7. İtilaf Devletleri askerleri bulundukları yerlerde barış yapılıncaya kadar kalacaklardır.
8. Ateşkes antlaşması, 14–15 Ekim 1922 gece yarısı yürürlüğe girecektir.

Mudanya Ateşkes Antlaşması, 15 Ekim’de yürürlüğe kondu. Doğu Trakya’nın teslim alınması görevi, Başkomutan *Mustafa Kemal Paşa* tarafından *Refet Paşa*’ya verildi ve *Refet Paşa*, Doğu Trakya Valiliği’ne atandı. 19 Ekim 1922’de İstanbul’da göreve başlayan *Refet Paşa*, barış sağlanıncaya kadar TBMM Hükümeti’nin bir temsilcisi olarak görevini sürdürdü. Bu ateşkes antlaşmasıyla Ulusal Kurtuluş Savaşı’nın askeri bölümü başarıyla tamamlanmıştır. Misak-ı Millî ile belirlenen yurt toprakları içinde bulunan Doğu Trakya, yeni bir savaşa başvurulmadan, yeni Türkiye Devleti’nin sınırları içine alınmıştır. O güne değin TBMM Hükümeti’ni tanımayan İngiltere de, bu düşüncesini terk ederek yeni Türkiye Devleti’nin siyasal varlığını kabul etmek zorunda kalmıştır. Türk düşmanı olan *Lloyd George*, başbakanlık görevinden ayrılmıştır. Kısaca söylemek gerekirse, Mudanya Ateşkes Antlaşması, akıl ve mantığın, ülke olanaklarının izin verdiği oranda, ülkeyi, ulusu ve orduyu maceralara sürüklemekten, onurlu bir barışa gidiş yolunu açan önemli bir siyasal aşamadır. *Arnold Toynbe*’nin deyişi ile “*Kemalistlerin baskısı altında müttefiklerin teslim olmalarını simgeleyen bir belgedir.*”

6.2 Lozan Barış Antlaşması

Türk Kurtuluş Savaşı’nın akıllara durgunluk veren bir başarı ile bitmesi, dünya üzerindeki emperyalist hesapları altüst etmiştir. Mücadelemiz öyle haklı ve geçerli nedenlere dayanarak yürütülmüştür ki, başlangıçta buna karşı olan güçler, sonunda davamızın tartışma konusu edilemeyecek kadar yerinde olduğunu anlamışlardır. Yeni Türk Devleti bir yandan Kurtuluş Savaşı’nı yürütürken, bir yandan da bu meşru mücadelenin uluslararası alanda kabul görüp onaylanması için çalışmıştır. Büyük Zafer ile 1922 yılı sonbaharında askerî sonuç alınmış, bu sonucun bütün dünya tarafından tanınması, akıtılan kanların, harcanan olağanüstü çabaların boşa gitmemesi açısından bir zorunluluk olarak halini almıştır. Askerî zaferden sonra mücadele bütünüyle diplomasi alanına taşınmış ve 1923 yılı yaz ayının ortasında, bir yıl önce kazanılan büyük başarı dünyada tescil edilmiştir. Bu tescil işleminin adı *Lozan Barışı*’dır. Mondros Ateşkesi, devletler hukuku bakımından irdelendiğinde, ateşkesin içerik itibarıyla bir çeşit *kayıtsız şartsız teslimiyet* belgesi olduğu görülecektir. Gerçi ateşkes metninde böyle bir ifade yoktur, ancak galiplerin her türlü uluslararası geleneği bir yana iterek, Osmanlı Devleti’nin diledikleri her yerini işgal etme hakkını elde etmeleri (Madde:7) ve son derece ağır diğer hükümler, bu ateşkesin *sonun başlangıcı* olduğunun göstergesidir. Atatürk, İstanbul Hükümeti’ni karşısına alarak, Türk Tarihi’nin en büyük devrimini gerçekleştirmiş ve 23 Nisan 1920’de ilk TBMM’yi kurmuştur.

İlk meclisin açılmasından sonra artık Türk ulusu, yazgısını kendi iradesi yönünde biçimlendirme yoluna girmiş, meclis bir yandan halka dayanan yeni bir devlet kurarken, bir yandan da bu devlet aracılığıyla işgalci güçlere karşı savaşımıştır. Bu direnişi boş görenlerin kurdukları karşı örgütler de ulusun gücü karşısında erimmiştir. Bu arada Osmanlı Devleti ümitsiz bir deneme yaparak, 10 Ağustos 1920’de Sevr Antlaşması’nı imzalamıştır. *Barış Sözleşmesi* adını taşıyan bu metin, Türk ulusunun bağımsızlık ve egemenlik hakkını insafsız bir biçimde ortadan kaldırdığı gibi, bu antlaşmayı imzalayan Osmanlı Hükümeti de kendisini

yok saymıştır. Sevr Antlaşması'nı onuruna yediremeyen Türk ulusu TBMM etrafında güçlü bir biçimde kenetlenerek, tarihin en büyük mucizelerinden birini ortaya koymuş, kayıtsız-şartsız teslim olan bir ulus, teslim olduğu güçleri eşsiz bir savaş ile alt ederek, barışa zorlamış ve Türk ulusunu Lozan'a götüren yol açılmıştır. Mudanya Ateşkesi'nden sonra İsviçre'nin Lozan kentinde barış antlaşması görüşmelerinin başlaması kabul edilmiştir. Ancak İtilâf Devletleri'nin tamamen sönüp, yok olmuş olan Osmanlı Hükümeti'ni de bu görüşmelere çağırmaları üzerine, Türk Devrimi'ni pekiştiren en önemli anayasal adımlardan birinin hayata geçirilmesinin yolu açılmış ve 1 Kasım 1922'de saltanat kaldırılmıştır. Bu gelişme Lozan'da Türk ulusunun haklarını TBMM'nin temsil etmesine olanak sağlamıştır. Lozan'a gidecek Türk temsilciler kurulu başkanlığına getirilen İsmet Paşa'yı başarılı geçmişine rağmen, Lozan'da büyük zorluklar beklemektedir. Hasan (Saka) ve Rıza Nur Beyleri kendisine yardımcı olarak seçen İsmet Paşa, Lozan öncesinde esaslı bir hazırlık yapamamıştır. Sadece bir Türk-Yunan savaşını değil, 300 yıllık Doğu Sorunu'nu kapatacak böyle bir konferans için çok uzun ve zahmetli uzman çalışmalarına gereksinim vardır. Ancak bu işin yapılması için ne zaman, ne de yeterli ve yetenekli bir uzman kadrosu mevcuttur. Türk Temsilciler Kurulu'na sadece bir sayfalık ve kısa 14 maddeden oluşan talimat verilmiştir. Bu talimat gereğince Temsilciler Kurulu, *Ermeni Yurdu ve Kapitülasyonlar* konusunda pazarlık bile yapmayacak, *tam bağımsızlık ve ülke bütünlüğü* ilkelerine kesinlikle bağlı kalacaktır. Türk tarafı konferansa bu şekilde hazırlanırken, İtilâf Devletleri Lozan'da sadece bir Türk-Yunan savaşı sonunda ortaya çıkan sorunlar ile tanımadıkları *Gümrü Barışı*'nı bir yana bırakarak, kendilerince varsayılan sorunları çözmekle uğraşmayı düşünmektedirler. Hâlbuki Yunanistan ile mevcut sorunların dışında, çok önemli başka sorunlar vardır. Örneğin; kapitülasyonların uygulanmasından doğan çok çeşitli ekonomik, parasal ve yargısal anlaşmazlıklar mevcuttur.

Avrupalıların Osmanlı devleti üzerinde kurdukları baskıyı, yeni Türk Devleti'nin üzerine alması mümkün değildir. Çöken Osmanlı Devleti ile ilgili bütün pürüzler giderilmeli ve yeni Türk Devleti her türlü sınırlamalardan uzak olarak dünya üzerindeki yerini almalıdır. Karşımızdaki devletler bu görüşe katılmamakta, mevcut hukuksal sorunların yeni Türk Devleti üzerine devredilmesi gerektiğini ileri sürmektedirler. Kısa bir süre sonra İtilâf Devletleri de *Doğu Sorunu*'nun bütün heybetiyle önlerine dikileceğini anlamışlar, bundan dolayı da barış görüşmelerine *Yakındoğu Sorunları Üzerine Lozan Konferansı* adı verilmiştir. Bu barış konferansının başka iki önemli özelliği üzerinde de durmak gerekir. Biz bu konferansta nasıl bir devletler arası konuma sahiptik? 24 Temmuz 1923 tarihinde imzalanan ana antlaşma metni *İngiliz İmparatorluğu, Fransa, İtalya, Japonya, Yunanistan, Romanya-Sırp-Hırvat-Sloven Devleti ile Türkiye 1914 yılından beri Doğu'nun huzurunu bozan savaş durumuna son vermek için...* ibaresiyle başladığına göre, antlaşmanın imzalandığı güne kadar Türkiye ile İtilâf Devletleri arasında 1914'te başlayan I. Dünya Savaşı sona ermemiş sayılmaktadır. Savaşın ilk evresini kapatan Mondros Ateşkes Antlaşması'nın metninde *Türk Hükümeti* sözcüğü yer almaktadır. Bizim görüşümüze göre bu antlaşma *Türkiye* ile değil, *Osmanlı Hükümeti* ile yapılmıştır. Sevr Barış Antlaşması'nın metninde de, *Osmanlı Devleti* değil, *Türkiye* taraf olarak belirtilmiştir. Yenilgiye uğratılan *Osmanlı Devleti* mi, yoksa *Türkiye* midir? Bu soruların yanıtı bugüne kadar tam anlamıyla verilememiştir. Lozan Barışı Türkiye ile I. Dünya Savaşı'nı sona erdirmek için imzalandığına göre, İtilâf Devletleri'nin görüşüne göre Türkiye bu savaştan yenik mi çıkmıştır? Mondros ve Sevr'e

bakılırsa evet. Ama eylemsel durum, Sevr Barışı'nı tanımayan yeni Türk Devleti'nin, I. Dünya Savaşı'nın Türklerle ilgili evresini zaferle kapattığını göstermektedir. Fransa ile 1921'de imzalanan Ankara Antlaşması'nda da *yenen* veya *yenilenden* söz edilmemekte, sadece iki tarafın savaşa son vermek iradeleri kaydedilmektedir. O tarihte İtilâf Devletleri'nin kendilerinin doğal bağlaştığı saydığı Ermenistan'ın da bağımsızlığı sona ermiştir. İngiltere ile Türk Devleti gerçek bir savaş yaşamamış, Fransızlarla yaptığı gibi bir anlaşma da imzalamamıştır. İtalyanlarla da aramızda eylemsel bir savaş geçmemiştir. Geriye sadece Yunanistan'ın yeni Türk Devleti ile yaptığı ve ağır bir yenilgi ile bitirdiği istila savaşı kalmaktadır. Dikkate değer bir başka nokta da, Mudanya Ateşkes Antlaşması görüşmelerine Yunanistan'ın katılmaması ve bu metnin bizimle artık savaş durumunda bulunmayan Fransa temsilcisinin de bulunduğu İtilâf grubuna mensup temsilcilerle imzalanmasıdır. Hukuk mantığı içinde düşünülecek olursa, Mudanya Ateşkes Antlaşması'nın Mondros Antlaşması; Lozan Barışı'nın da Sevr Antlaşması'nın yerine geçtiğini kabul etmek zorunluluğu ortaya çıkar.

Böylece Lozan Antlaşması'nın siyasal ve hukuksal değeri bu düşünce dizisi içinde daha da değer kazanır. Lozan'da adı geçen Türkiye ile Sevr'de zikredilen Türkiye iki ayrı devlettir. Sadece bu gerçeği bile Lozan'da İtilâf Devletleri'ne kabul ettirmek, başlı başına zorlu bir diplomasi savaşına yol açmıştır. Demek ki, Lozan Barışı ile Türkler, I. Dünya Savaşı'nı kesin olarak bitirmişlerdir. Lozan Barışı'nın bir başka özelliği de, bu konferansta Türkiye'nin *yenmiş* taraf olarak tek başına olmasıdır. Tarihte *yenmiş* bir devletin, önceki sıfatları *yenmiş* olan, ama artık *yenilmiş* kabul edilmesi gereken devletlerle konferans masasına oturduğu bir başka olay yoktur. Yenilmiş olduklarını kabul etmek istemeyen İtilâf Devletleri, kendi saflarında olan, ancak Kurtuluş Savaşı'nda Türkler'e yenilen Yunanistan'a yardım etmek arzusundadırlar. Yani dostları, Yunanistan'ı kayırarak, Türkiye ile barıştırmayı hedeflemektedirler. Ama bu arada Doğu Sorunu'nun karmaşık ve karanlık yanları değiştiği için, onların düzenlenmesi yolunda kendilerini zorunlu olarak devreye sokmaktadırlar. Bu aşamada onlar acaba I. Dünya Savaşı'nı mı bitirmek istemektedirler, yoksa bu vesile ile *Yakın Doğu*'nun birikmiş sorunlarını mı çözmeyi düşünmektedirler? İlk önce ilk tezde karar kılan İtilâf Devletleri, sonra bu görüşlerini değiştirmek zorunda kalarak, kendi içlerinde kenetlenmişlerdir. İtilâf Devletleri karşısında yalnız kalan Türkiye, I. Dünya Savaşı'nın sonunu getirmekle kalmayıp, o savaşta yıkılan ve enkazı kalmış olan bir başka Türk Devleti'nin de hesabını vermek ve bu yolda da başarı kazanmak zorundadır. Bu söylediklerimizin ışığında, böylesine olumsuz koşullar altında girilen konferansta, yeni Türk Devleti'nin tek başına kazandığı başarının hiçbir ölçüye sığmayacak derecede yüksek olduğunu söylemek mümkündür. Sevr'in akıl almaz ağırlıktaki hükümleri silinmiş, uluslararası alemden ne Ermeniler'e yurt veren, ne kapitülasyonları tekrar yaşatan bir varlık doğmuştur. Lozan tutanakları incelendiğinde, İsmet Paşa'nın büyük devletleri nasıl dize getirdiği, tarihin bir mucizesi olarak görülecektir. Lozan Barışı ile Kurtuluş Savaşımızla elde edilen zafer, tüm dünya tarafından kabul edilmiştir. I. Dünya Savaşı'nı bitiren antlaşmaların hepsi yeniklere dikte ettirildiği halde, Lozan Barışı bütün umutlarını yitiren, savaşı en ağır koşullarla sona erdirmiş bir ulusun, onurlu bir antlaşma yaparak, kendi benliğini kabul ettirdiğinin tarihteki tek örneğidir. Dört yıl içinde *yenik* iken, *yenen* olmak ve büyük

devletlerin karşısında eşit koşullarla konuşarak, tam bağımsızlığını kazanmak gerçekten akıllara durgunluk veren bir başarıdır.

Toplumumuzda bu antlaşmayı, bazı eleştirilerle gölgelemeye çalışanlar vardır. Bu eleştiriler özellikle İstanbul'daki Rum Patrikhanesi'nin kaldırılmaması, Ege Adaları'nın kazanılamaması gibi konularda yoğunlaşmaktadır. Ege Adaları, Osmanlı Devleti'nin Balkan Savaşları sırasında kabul ettiği uluslararası antlaşmalarla elden çıkmış olmasına karşın, Lozan'da adalar konusunda çok ciddi mücadele verilmiştir. Kaldı ki, İsmet Paşa ve arkadaşları yeni bir savaşı yürütecek dayanağımız kalmadığı gerçeğini de hesaba katmak zorundadırlar. Lozan'da zaman zaman rest çeken İsmet Paşa ve arkadaşları, bunda bir ölçüde de başarılı olmuşlardır. Ancak bu diplomasi oyununu daha fazla sürdürmek, elde edilen her şeyin kaybedilmesi sonucunu da verebilecektir. Deneyimli devrim kadrosunun büyük zorluklarla ulaşılan bu başarıyı kaybetme tehlikesini göze alması düşünülemezdi. Atatürk ve arkadaşları, kapitülasyonların kaldırılması gibi çok yaşamsal konularda ödün vermemiş, diğer konularda ise barışa ulaşmak için bazı özverilerde bulunmuştur. Kaldı ki, antlaşmanın çok önemli iki eksiği Atatürk'ün sağlığında giderilmiş, Lozan'da egemenlik haklarımıza aykırı biçimde düzenlenen Boğazlar Rejimi, 1936'da Montreux'de düzeltilmiş, Hatay sorunu ise Atatürk'ün son günlerinde çözüm yoluna sokularak, 1939'da Hatay ana vatana katılmıştır. Lozan Barışı, Türk tarihinde bir dönüm noktasıdır. Türkiye'de demokrasiye geçişin en önemli adımı olan *cumhuriyet*, Lozan'da kalıcı barış sağlandıktan sonra ilan edilmiştir. Bu nedenle *Yurtta barış, dünyada barış*, Lozan'da kazanılan büyük başarının sürdürülmesi için sıkı sıkıya tutunulan bir ilke olmuştur. Lozan Barışı'nın Türk Tarihi'nde ayrı bir yere sahip olduğuna işaret eden Atatürk, *Türk Milleti için siyasi bir zafer teşkil eden bu antlaşmanın Osmanlı tarihinde benzeri yoktur. Milletimiz, bununla gerçekten iftihar edebilir ve Türk Milleti'nin yüksek bir eseri olan bu antlaşmanın yüksek kıymetini takdir etmesi lazım gelen gençliğin, bunu mazide yapılmış antlaşmalarla mukayese etmesi gerekir demiş ve Lozan Barışı'nın imzalandığı günün bir bayram günü olarak kutlanmasını istemiştir.*

Lozan Antlaşması'nın tüm maddeleri için:

https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc002/kanuntbmmc002/kanuntbmmc00200343.pdf

7. Kaynakça